

F. ENGELS

ASUNTOKYSYMYKSESTÄ

ESIPUHE TOISEEN PAINOKSEEN

Tämän teoksen muodostavat ne kolme kirjoitusta, jotka julkaisin leipzigiläisessä „Volksstaatissa”¹ vuonna 1872. Juuri siihen aikaan Saksaan satoi satamalla ranskalaisia miljardeja²; maksettiin valtionvelkoja, rakennettiin uusia linnoituksia ja kasarmeja, täydennettiin ase- ja varusvarastoja. Vapaat pääomat samoin kuin kierrossa oleva rahamäärä kasvoivat yhtäkkiä valtavasti, ja tuo kaikki tapahtui juuri sinä aikana, jolloin Saksa astui maailman areenalle suurena teollisuusmaana eikä vain „yhtenäisenä valtiona”. Miljardit antoivat nuorelle suurteollisuudelle sangen voimakkaan sysäyksen; ennen kaikkea juuri ne saivat sodan jälkeen aikaan lyhyen ja illuusioista rikkaan kukoistuskauden ja sitä seuranneen valtavan romahduksen vuosina 1873—1874, mikä osoitti Saksan teollisuusmaaksi, joka kykenee esiintymään maailmanmarkkinoilla.

Aika, jolloin vanha kulttuurimaa suorittaa sellaisen, ja lisäksi myönteisten asianhaarojen jouduttaman, siirtymisen manufaktuurista ja pientuotannosta suurteollisuuteen, on tavallisesti myös „asuntopulan aikaa”. Toisaalta maaseudun työläisten joukot joutuvat äkkiä vedetyiksi suuriin kaupunkeihin, jotka kehittyvät teollisuuskeskuksiksi; toisaalta näiden vanhojen kaupunkeiden asemakaavat eivät enää vastaa uuden suurteollisuuden ja vilkastuneen liikenteen vaatimuksia; laajennetaan entisiä ja rakennetaan uusia katuja, rakennetaan niille raitioiteitä. Juuri

¹ „Volksstaat” („Kansanvaltio”) — Saksan sosialidemokraattisen työväenpuolueen (eisenachilaisten) pää-äänenkannattaja; sitä julkaistiin Leipziginä vuodesta 1869 vuoteen 1876. *Toim.*

² Tarkoitetaan sitä Ranskan Saksalle suorittamaa 5 miljardin fr. suuruista sotaveroa, jonka Frankfurтин rauhansopimus toukokuun 10. p:nä 1871 oli säätänyt. *Toim.*

silloin, kun työläisiä virtasi joukoittain kaupunkeihin, niissä revittiin joukkomitassa hajalle työläisasumuksia. Siitä johtui niin työläisten kuin myös työläisasiakaskunnan varassa olevien pikkukauppiaiden ja käsityöläisten äkillinen asuntopula. Niissä kaupungeissa, jotka syntyivät alusta pitäen teollisuuskeskuksina, tuo asuntopula on miltei tuntematon. Sellaisia ovat Manchester, Leeds, Bradford, Barmen-Elberfeld. Sitä vastoin Lontoossa, Pariisissa, Berliinissä ja Wienissä asuntopula kärjistyi aikoinaan tavattomasti ja on edelleenkin suurimmaksi osaksi kroonillinen ilmiö.

Nimenomaan tuo kireä asuntopula, Saksassa tapahtuvan teollisen vallankumouksen oire, aiheutti silloin „asuntokysymyksen” laajaa käsittelyä lehdistössä ja antoi aiheita kaikenlaiseen sosiaaliseen puoskarointiin. Muutamia sellaisia kirjoituksia ilmestyi myös „Volksstaatissa”. Nimetön kirjoittaja, joka sittemmin ilmoitti olevansa lääketieteen tohtori Mülberger Württembergistä, katsoi tämän otolliseksi aiheeksi selittää saksalaisille työläisille tämän kysymyksen perusteella proudhonilaisen sosiaalisen yleislääkkeen ihmeellistä vaikutusta. Kun sanoin toimitukselle ihmetteleväni noiden kummallisten kirjoitusten julkaisemista, niin minua kehoitettiin vastaamaan niihin, minkä teinkin (ks. I lukua „Kuinka Proudhon ratkaisee asuntokysymyksen”). Tuon kirjoitussarjan jälkeen julkaisin pian toisen, jossa tohtori Emil Saxin kirjan perusteella analysoin tätä kysymystä koskevia filantrooppis-porvarillisia katsomuksia (ks. II lukua „Kuinka porvaristo ratkaisee asuntokysymyksen”). Pitkän vaitiolon jälkeen tohtori Mülberger kunnioitti minua vastaamalla kirjoituksiini, mikä pakotti minut jälleen vastaamaan (ks. III lukua „Vielä kerran Proudhonista ja asuntokysymyksestä”); siihen päättyikin niin polemiikki kuin myös askarteluni erityisesti tämän kysymyksen parissa. Sellainen on noiden kolmen, myös erillisenä kirjasena ilmestyneen, kirjoitussarjan syntyhistoria. Kun nyt on käynyt tarpeelliseksi uusi painos, niin siitä olen epäilemättä taaskin kiitollisuuden velassa Saksan valtakunnan hallitukselle, joka kiellollaan sai aikaan, kuten aina, suuren kysynnän, ja jolle lausun tässä nöyrimmät kiitokseni.

Uutta painosta varten olen tarkastanut tekstin, tehnyt eräitä lisäyksiä ja huomautuksia ja korjannut ensimmäisessä luvussa erään pienen taloustieteellisen virheen, jota vastustajani tohtori Mülberger ei valitettavasti ollut huomannut.

Tämän tarkastelun yhteydessä tajusin niin selvästi sen, minkä jättiläismäisen edistysaskeleen kansainvälinen työväenliike oli ottanut viimeisten 14 vuoden aikana. Silloin oli vielä tosiasia, että „romaanisia kieliä puhuvilla työläisillä ei 20 vuo-teen ollut mitään muuta hengenruokaa kuin Proudhonin teokset”, ja ainakin jatkui proudhonilaisuuden vulgarisoiminen, minkä

suoritti „anarkismin” isä Bakunin, joka Proudhonissa näki „yhteisen opettajamme” (notre maître à nous tous). Vaikka proudhonilaiset olivat Ranskassa työläisten keskuudessa vain pieni lahko, niin kuitenkin yksin heillä oli tarkoin muotoiltu ohjelma ja he saattoivat Kommuunin aikana ottaa johdon taloudellisella alalla. Belgiassa proudhonilaiset olivat vallitsevassa asemassa vallonilaisten työläisten keskuudessa, ja Espanjan ja Italian työväenliikkeessä olivat kaikki, hyvin pienin poikkeuksin, jyrkkiä proudhonilaisia, elleivät olleet anarkisteja. Entä nyt? Ranskassa ovat työläiset luopuneet kokonaan Proudhonista; hänellä on kannattajia enää radikaaliporvarien ja pikkuporvarien keskuudessa, jotka proudhonilaisina nimittävät itseään „sosialisteiksi”, mutta sosialistiset työläiset käyvät kuitenkin heitä vastaan mitä ankarinta taistelua. Belgiassa flaamilaiset ovat syrjäyttäneet valloonit liikkeen johdosta, hylänneet proudhonilaisuuden ja kohottaneet liikettä hyvin voimakkaasti. Espanjassa, samoin kuin Italiassakin, 1870-luvun anarkismin myrskyissä nousu on laskenut ja huuhtonut samalla pois proudhonilaisuuden rippeet; joskin Italiassa uusi puolue suorittaa vielä riviensä puhdistamista ja järjestämistä, niin Espanjassa Uusi Madridin federaatio, pysyen uskollisena Internationalen Pääneuvostolle, on kehittynyt pienestä ydinjoukosta voimakkaaksi puolueeksi, joka, kuten tasavaltalaisestakin lehdistöstä näkyy, murtaa työläisiin kohdistuvaa porvarillisten tasavaltalaisten vaikutusta paljon tehokkaammin kuin mitä siihen ovat joskus pystyneet sen meluavat edeltäjät, anarkistit. Proudhonin unohdettujen teosten paikan ovat romaanilaisten työläisten keskuudessa ottaneet „Pääoma”, „Kommunistinen manifesti” ja erät muut marxilaisen koulukunnan teokset; Marxin perusvaatimus — poliittisen yksinvallan saavuttaneen proletariaatin on yhteiskunnan nimessä vallattava kaikki tuotannonvälineet — on nykyään koko vallankumouksellisen työväenluokan vaatimuksena myös romaanisissa maissa.

Mutta jos romaanistenkin maiden työläiset ovat lopullisesti hylänneet proudhonilaisuuden, jos se nyt — varsinaista tarkoitustaan vastaavasti — on Ranskan, Espanjan, Italian ja Belgian porvarillisten radikaalien porvarillisten ja pikkuporvarillisten halujen ilmausta, niin minkä vuoksi sitä pitäisi nyt ryhtyä jälleen käsittelemään? Minkä vuoksi on jälleen taisteltava kuollutta vihollista vastaan julkaisemalla uudelleen nämä kirjoitukset?

Ensinnäkään nämä kirjoitukset eivät rajoitu pelkkään polemiikkiin Proudhonia ja hänen saksalaisia edustajiaan vastaan. Marxin ja minun välillä olleen työnjaon johdosta minun osakseni tuli katsantokantojemme edustaminen lehdistössä, siis muun muassa taistelu vihamielisiä katsantokantoja vastaan, jotta Marxilta säästyisi aikaa hänen suuren perusteoksensa

kirjoittamiseen. Tämän vuoksi jouduin esittämään enimmäkseen poleemisessa muodossa katsomuksiamme muiden katsantokantojen vastapainoksi. Samoin nytkin. Luvuissa I ja III ei ainoastaan arvostella Proudhonin mielipidettä kysymyksestä, vaan esitetään myös meidän oma kantamme.

Toiseksi Proudhon on esittänyt Euroopan työväenliikkeen historiassa siksi huomattavaa osaa, ettei häntä voida ilman muuta unohtaa. Teoreettisesti kumottunakin ja käytännöllisestä elämästä syrjäytettynäkin hän on edelleenkin historiallisesti mielenkiintoinen. Sen, joka tutkii nykyaikaista sosialismia vähänkin seikkaperäisesti, täytyy tutkia myös liikkeen „voitettuja katsantokantoja”. Marxin teos „Filosofian kurjuus” ilmestyi muutamia vuosia aikaisemmin, kuin Proudhon esitti käytännölliset ehdotuksensa yhteiskuntareformista; Marx saattoi silloin havaita Proudhonin vaihtopankin vain itumuodossa ja arvostella sitä. Tässä suhteessa tämä kirjanen täydentää Marxin teosta valitettavasti aivan riittämättömästi. Marx olisi tehnyt tämän kaiken paljon paremmin ja vakuuttavammin.

Ja vihdoin porvarillinen ja pikkuporvarillinen sosialismi on Saksassa aina nykypäiviin saakka ollut voimakkaasti edustettuna. Toisaalta sitä edustavat katederisosialistit ja kaikenlaiset ihmisystävät, mihin yhä vieläkin vaikuttaa suuresti halu tehdä työläisistä asuntonsa omistajia; heitä vastaan teokseni on siis yhä vieläkin ajankohtainen. Toisaalta itse sosialidemokraattisessa puolueessa, siinä luvussa myös valtiopäiväryhmässä, saa sijaa tietynlainen pikkuporvarillinen sosialismi. Se ilmenee siten, että nykyaikaisen sosialismin peruskatsomukset ja vaatimus kaikkien tuotannonvälineiden muuttamisesta yhteiskunnalliseksi omaisuudeksi tunnustetaan oikeiksi, mutta sen toteuttamisen selitetään olevan mahdollista vasta kaukaisessa, käytännöllisesti katsoen epämääräisessä tulevaisuudessa. Siten nykyajan tehtäväksi määritellään vain pelkkä sosiaalinen paikkaileminen ja olosuhteista riippuen voidaan olla myötämielisiä jopa mitä taantumuksellisimmillekin pyrkimyksille, joiden tarkoituksena on niin sanottu „työätekevien luokkien nostaminen”. Sellaisen suunnan olemassaolo on Saksassa, siis varsinaisesti pikkuporvarillisessa maassa, aivan kiertämätön, erittäinkin tällaisena aikana, jolloin teollinen kehitys väkivaltaisesti ja joukkomitassa juurii pois tätä ammuin juurtunutta pikkuporvaristoa. Se on myös aivan vaarantonta liikkeelle työläistemme ollessa niin ihmeteltävän selväjärkisiä, minkä he ovat niin loistavasti todistaneet juuri viimeisten kahdeksan vuoden aikana taistellessaan sosialistilakia, poliisia ja tuomareita vastaan. On kuitenkin välttämätöntä, että täysin selvästi käsitetään sellaisen suunnan olevan olemassa. Ja jos tämä suunta myöhemmin saa vakiintuneemman muodon ja selvemmat piirteet, mikä on kiertämätöntä ja toivottavaakin, niin.

sen täytyy ohjelmansa muotoilemiseksi palata edeltäjiensä tykö ja tuskinpa silloin Proudhon jätetään sivuun.

„Asuntokysymyksen” niin porvarillisen kuin pikkuporvarillisenkin ratkaisemisen perustana on se, että työläinen omistaa asuntonsa. Mutta viimeisten 20 vuoden aikana tapahtuneen Saksan teollisen kehityksen vuoksi tämä kohta on saanut aivan omalaatuisen valaistuksen. Missään muussa maassa ei ole niin paljon palkkatyöläisiä, jotka ovat ei ainoastaan asuntonsa, vaan myös kasvitarhan tai maapalstan omistajia; tämän ohella on vielä paljon muita työläisiä, jotka vuokraajina pitävät tosiasiallisesti melko lujasti hallussaan taloa, kasvitarhaa tai maapalstaa. Puutarhanhoidon tai pienmaanviljelyn yhteydessä harjoitettu maaseudun kotiteollisuus muodostaa laajan perustan Saksan nuorelle suurteollisuudelle; lännessä työläiset ovat pääasiallisesti asuntonsa omistajia, idässä pääasiallisesti — vuokraajia. Tätä kotiteollisuuden yhteyttä puutarhanhoitoon ja peltoviljelykseen ja siis taattuun asuntoon emme havaitse ainoastaan kaikkialla siellä, missä käsinkudonta vielä kamppailee kutomakonetta vastaan: Ala-Reinillä, Westfalenissa, Saksin Erzgebirgessä ja Sleesiassa; me havaitsemme sen kaikkialla, missä jokin kotiteollisuuden ala on juurtunut maaseudun elinkeinona, esimerkiksi Thüringerwaldissa ja Rhönissä. Tupakkamonopolista keskusteltaessa selvisi, että jopa sikarinvalmistuskin on jo saanut maaseudun kotiteollisuuden luonteen. Ja kun pientalonpoikain keskuudessa ilmenee jonkinlaista puutteenalaisuutta, kuten oli asianlaita muutamia vuosia sitten esimerkiksi Eifelissä, niin porvarillinen lehdistö nostaa heti huudon sopivan kotiteollisuuden juurruttamiseksi ainoana apukeinona. Ja todellakin niin Saksan pientalonpoikain voimistuva puutteenalaisuus kuin Saksan teollisuuden yleinen tilakin johtaa aina maaseudun kotiteollisuuden jatkuvaan laajenemiseen. Se on Saksan erikoisuus. Jotain sentapaista tapaamme Ranskassa vain poikkeuksellisesti, esimerkiksi silkinviljelysseuduilla; Englannissa, jossa ei ole pientalonpoikia, maaseudun kotiteollisuus on maatalouden päiväpalkkalaisten vaimojen ja lasten varassa; vain Irlannissa me näemme varsinaisten talonpoikaisperheiden harjoittavan samaan tapaan kuin Saksassa vaatteiden valmistusta kotiteollisuutena. Emme tietenkään puhu tässä Venäjistä ja muista maista, jotka eivät ole edustettuina maailman teollisuusmarkkinoilla.

Niinpä siis Saksan laajalla alueella teollisuus on nykyisin sellaisessa tilassa, joka ensi näkemältä vastaa sitä tilaa, mikä vallitsi kaikkialla ennen koneiden käyttöön ottamista. Mutta vain ensi näkemältä. Puutarhanhoitoon ja peltoviljelykseen sidottu entisaikojen maaseudun kotiteollisuus oli ainakin teollisesti kehittyvissä maissa työväenluokan siedettävän ja paikoitellen jopa turvatunkin aineellisen aseman perustana, mutta samalla

myös sen henkisen ja poliittisen mitättömyyden perustana. Käsi-työtuote ja sen tuotantokustannukset määräsivät markkinahinnan; ja kun työn tuottavuus oli mitättömän alhainen nyky-aikaan verrattuna, menekkimarkkinat kasvoivat tavallisesti tarjontaa nopeammin. Siten oli asianlaita viime vuosisadan puolivälissä Englannissa ja osittain myös Ranskassa, erittäinkin kutomateollisuudessa. Sen sijaan Saksassa, joka silloin vasta toipui vaivoin ja mitä epäsuotuisimmista olosuhteista Kolmikymmenvuotisen sodan hävityksistä, asianlaita oli tietysti aivan toisin; ainoa kotiteollisuusala, joka siellä työskenteli maailmanmarkkinoita varten — pellavankudonta — oli siinä määrin verojen ja feodaalisten rasiutusten painama, ettei se kohottanut talonpoikaiskutojan elintasoja muun talonpoikaiston sangen alhaista elintasoja ylemmäksi. Siitä huolimatta kotiteollisuustyöläisellä oli silloin suhteellisen turvattu toimeentulo.

Koneteollisuuden tultua käytäntöön tämä kaikki muuttui. Hinnan määräsi nyt konetuote, ja kotiteollisuustyöläisen palkka laski yhdessä tuon hinnan kanssa. Mutta työläisen oli pakko joko hyväksyä tuo hinta tai etsiä muuta työtä, mutta sitä hän ei voinut tehdä muuttumatta proletaariksi, ts. hylkäämättä omaa mökkiään, kasvitarhaansa ja maatilkkuaan — omaa tai vuokrattua. Siihen hän suostui vain hyvin harvoissa tapauksissa. Näin muodoin maaseudun entisten käsinkutojien puutarhanhoidosta ja peltoviljelyksestä tuli syy, joka pitkitti kaikkialla niin suuresti kangaspuiden kamppailua kutomakonetta vastaan, kamppailua, joka ei ole Saksassa vielääkään päättynyt. Tässä kamppailussa tuli ensi kerran ilmi, varsinkin Englannissa, että se sama seikka, joka ennen oli ollut kutojan suhteellisen hyvinvoinnin pohjana — omat tuotannonvälineet —, muuttui hänelle nyt haitaksi ja onnettomuudeksi. Teollisuudessa kutomakone löi hänen kangaspuunsa, maataloudessa suurmaanviljelys löi hänen pienviljelyksensä. Mutta samaan aikaan, kun tuotannon kummallakin alalla monien yhteinen työ ja koneiden ja tieteen soveltaminen tuli yhteiskunnalliseksi säännöksi, mökki, kasvitarha, maatilkku ja kangaspuut kahlitsivat kutojan vanhentuneeseen yksilölliseen tuotantotapaan ja käsityöhön. Talon ja kasvitarhan omistamisella oli nyt paljon vähemmän arvoa kuin rajattomalla liikkumisvapaudella (*vogelfreie Beweglichkeit*). Ainoakaan tehdastyöläinen ei vaihtaisi paikkaansa maaseudun käsinkutojan kanssa, joka on hitaasti, mutta varmasti nääntymässä nälkään.

Saksa ilmaantui myöhään maailmanmarkkinoille; suurteollisuutemme, joka syntyi 1840-luvulla, saa kiittää ensimmäisestä nousustaan vuoden 1848 vallankumousta ja pääsi täyteen vauhtiin vasta vuosien 1866 ja 1870 vallankumousten jälkeen, jotka poistivat sen tieltä ainakin pahimmat poliittiset esteet. Mutta

se tapasi maailmanmarkkinat suurimmalta osaltaan vallattuina. Yleisiä kulutustarvikkeita toimitti Englanti, hienoja ylellisyystavaroita — Ranska. Saksa ei voinut lyödä ensimmäisiä hinnalla enempää kuin toisia laadulla. Niin muodoin sille ei jäänyt muuta keinoa kuin tunkeutua saksalaisen tuotannon entisiä raiteita myöten maailmanmarkkinoille lähinnä sellaisin tavaroin, jotka Englannille olivat liian mitättömiä ja Ranskalle liian huonoja. Saksalaisten suosima petkutusmenetelmä — ensin lähetetään hyviä näytteitä ja sitten huonoja tavaroita — tuli tietysti pian ankarasti rangaistuksi maailmanmarkkinoilla ja joutui miltei kokonaan pois käytännöstä; toisaalta liikatuotannon oloissa tapahtuva kilpailu työnsi vähitellen jopa arvokkaat englantilaisetkin laadun huonontamisen liukkaalle tielle ja auttoi siten saksalaisia, joilla ei ollut kilpailijoita tuolla alalla. Siten saimme vihdoinkin suurteollisuuden ja aloimme esiintyä maailmanmarkkinoilla. Mutta suurteollisuutemme työskentelee miltei poikkeuksesta sisämarkkinoita varten (paitsi rautateollisuus, jonka tuotanto ylittää huomattavasti maan omat tarpeet), ja joukkomittainen vientimme koostuu valtavista määrästä pientavara-artikkeleja, joita varten suurteollisuus toimittaa korkeintaan puolivalmisteita, mutta joita sinänsä toimittaa suurimmaksi osaksi maaseudun kotiteollisuus.

Ja tässä juuri ilmenee täydessä loistossaan se „siunauksellisuus”, joksi nykyaikaiselle työläiselle koituvat oma mökki ja maatilkku. Palkat eivät ole missään — tuskinpa edes Irlanninkaan kotiteollisuus on poikkeuksena — niin tavattoman alhaisia kuin Saksan kotiteollisuudessa. Käyttäen hyväkseen kilpailua kapitalisti vähentää pois työvoiman hinnasta sen, minkä perhe ansaitsee omalla kasvitarihallaan tai maatilkkullaan; työläisten on pakko suostua mihin urakkapalkkaan tahansa, koska he muutoin eivät saisi kerrassaan mitään eivätkä he voi elää yksinomaan maataloutensa tuotteilla, ja koska toisaalta nimenomaan tuo maatalous ja maaomaisuus kahlehtivat heidät paikoilleen, estävät heitä hakemasta muita töitä. Juuri tämä seikka pitää Saksan kilpailukykyisenä maailmanmarkkinoilla moniin pientavara-artikkeleihin nähden. *Koko liikevoitto kiskotaan vähennyksenä normaalityöpalkasta, ja koko lisäarvo voidaan lahjoittaa ostajalle.* Siinä on useimpien Saksan vientiartikkelien hämmästyttävän halpuuden salaisuus.

Nimenomaan tämä seikka pitää enemmän kuin mikään muu Saksan työläisten palkkoja ja elintasoja muillakin teollisuusaloilla Länsi-Euroopan maiden työläisten elintasoja alhaisempana. Tuollainen perinteellinen työn hintojen pitäminen paljon alempana työvoiman arvoa on lyijypunnus, joka painaa myös kaupunkien ja jopa suurkaupunkienkin työläisten palkan alle työvoiman arvon, varsinkin kun myös kaupungeissa

huonopalkkainen kotiteollisuus on astunut vanhan käsityön tilalle alentaen sielläkin yleistä palkkatasoa.

Meille on tässä selvinnyt seuraavaa: se, mikä historian aikaisemmalla asteella oli työläisen suhteellisen hyvinvoinnin perustana — maanviljelyksen ja teollisuuden yhteys, oma talo, kasvitarha, maapalsta, taattu asunto —, muodostuu nyt suurteollisuuden herruuden aikana, ei ainoastaan sangen raskaiksi kahleiksi työläiselle, vaan myös suureksi onnettomuudeksi koko työväenluokalle, perustaksi työpalkan ennenkuulumattomalle polkemiselle normaalitasoa alemmaksi ei vain erinäisillä teollisuusaloilla ja seuduilla, vaan koko maassa. Ei ole ihme, että työpalkasta tehtyjen valtaviin vähennysten kustannuksella elävä ja rikastuva suur- ja pikkuporvaristo haaveilevat maaseututeollisuudesta, työläisistä, joilla on oma mökki, ja näkevät uusin kotiteollisuusalojen perustamisen ainoaksi keinoksi, joka pelastaa talonpoikaiston kaikilta onnettomuuksilta!

Se on yksi puoli asiasta; mutta sillä on toinenkin puoli. Kotiteollisuudesta on tullut laaja pohja Saksan viennille ja samalla koko suurteollisuudelle. Siitä syystä se onkin levinnyt laajalle Saksan monilla seuduilla ja leviää päivä päivältä yhä laajemmalle. Pientalonpoikaiston joutuminen väistämättömästi häviötilaan siitä hetkestä lähtien, jolloin halvat konfektio- ja konevalmisteet tekivät lopun hänen omiksi tarpeikseen tekemästään teollisesta kotityöstä, ja yhteisjärjestelmän, yhteismaan ja vainiopakon häviäminen teki lopun hänen karjakannastaan ja siis lannansaannistaan, — tuo häviötila ajaa koronkiskurien valtaan joutuneet pientalonpojat pakolla nykyaikaiseen kotiteollisuuteen. Samoin kuin Irlannissa maanomistajan maankorko, niin myös Saksassa koronkiskurin myöntämän hypoteekkilainan korot voidaan maksaa vain kotiteollisuudessa työskentelevän talonpojan työpalkasta eikä maanviljelystulosta. Kotiteollisuuden levitessä maalaisseudut tulevat toinen toisensa jälkeen vedetyiksi nykyajan teolliseen liikkeeseen. Tämä on maaseutupiirien vallankumouksellistamista kotiteollisuuden avulla, joka ulottaa teollisen vallankumouksen Saksassa paljon laajemmalle alueelle kuin Englannissa ja Ranskassa; teollisuutemme verraten alhainen taso tekee sen laajan leviämisen sitäkin välttämättömämmäksi. Tämä selittää sen, miksi Saksassa, päinvastoin kuin Englannissa ja Ranskassa, vallankumouksellinen työväenliike saavutti niin valtavan levinneisyyden suurimmassa osassa maata sen sijaan, että olisi rajoittunut yksinomaan kaupunkikeskuksiin. Se selittää edelleen tämän liikkeen rauhallisen, varman ja vastustamattoman kasvun. Saksassa on itsestään selvää, että voittoisa kapina pääkaupungissa ja muissa suurissa kaupungeissa on mahdollinen vasta silloin, kun myös suurin osa pikkukaupungeista ja maaseutualueista on kypsä kumoukseen. Kehi-

tyksen ollessa enemmän tai vähemmän normaalista me emme missään tapauksessa kykene voittamaan yksistään työläisten voimin, kuten pariisilaiset vuosina 1848 ja 1871, mutta juuri siksi meillä taantumuksellinen maaseutu ei voi myöskään tuottaa vallankumoukselliselle pääkaupungille tappiota, jonka Pariisi kärsi kummassakin tapauksessa. Ranskassa liike alkoi aina pääkaupungissa, Saksassa taas — suurteollisuus-, manufaktuuri- ja kotiteollisuusseuduilla; pääkaupunki valloitettiin vasta myöhemmin. Sen vuoksi kenties tulevaisuudessakin aloite tulee olemaan ranskalaisilla, mutta ratkaiseva voitto voidaan saada vain Saksassa.

Mutta tämä maaseudun kotiteollisuus ja manufaktuuri, joista levinneisyytensä vuoksi on tullut Saksan tärkein tuotannonhaara ja jotka samalla yhä enemmän vallankumouksellistavat saksalaista talonpoikaistoa, ovat sinänsä vain vastaisen kumouksen ensimmäinen aste. Kuten jo Marx on osoittanut („Pääoma”, 1. osa, 3. painos, ss. 484—495¹), kehityksen määrättyllä asteella koittaa niillekin hetki, jolloin koneet ja tehdastuotanto tuhoavat ne. Ja tuo hetki näyttää olevan jo lähellä. Mutta maaseudun kotiteollisuuden ja manufaktuurin joutuminen koneiden ja tehdasteollisuuden tuhoamiksi merkitsee Saksassa sitä, että tehdään loppu miljoonien maalaistuottajien toimeentulosta, pakkoluovutetaan melkein puolet Saksan pientalonpoikaistosta, muutetaan kotiteollisuus tehdasteollisuudeksi, talonpoikaistalous kapitalistiseksi suurmaanviljelykseksi ja pienet maatilat suuriksi herraskartanoiksi — se merkitsee teollista ja maataloudellista vallankumousta pääoman ja suurmaanomistuksen eduksi talonpoikain kustannuksella. Jos Saksan pitää suorittaa tämäkin kumous vielä vanhojen yhteiskunnallisten olojen vallitessa, niin se tulee olemaan epäilemättömästi käännekohta. Ellei siihen mennessä minäkään muun maan työväenluokka tempaa aloitetta käsiinsä, niin silloin rynnäkön alkaa ehdottomasti Saksa, ja „uljaan taisteluarmeijan” maalaispojat antavat miehuullisesti apua.

Näin muodoin se porvarillinen ja pikkuporvarillinen utopia, että jokaiselle työläiselle annetaan oman omituiseksi mökki ja kahlehditaan hänet siten puolifeodaaliseen tapaan kapitalistiin — muuttuu nyt aivan toisen näköiseksi. Sen toteuttaminen merkitsee maaseudun kaikkien pienten talonmistajien muuttamista teollisuuden kotityöläisiksi, „sosiaaliseen pyörteeseen” vedetyn pientalonpojan vanhan eristäytyneisyyden ja siihen liittyvän poliittisen mitättömyyden hävittämistä; se merkitsee teollisen vallankumouksen leviämistä maaseudulle ja väestön liikkumattomimman, vanhoillisimman luokan muuttamista vallankumouksen taimistoksi ja kaiken päätteeksi sitä, että koneet pakkoluovuttavat

¹ Ks. *K. Marx*, „Pääoma”, 1. osa, ss. 440—449 (suom. painos). *Toim.*

kotiteollisuudessa työskentelevät talonpojat ja pakottavat heidät väkisin kapinaan.

Voimme kernaasti suoda porvarillis-socialistisille filantroopeille ilon nauttia ihanteestaan niin kauan, kuin he julkisessa toiminnassaan kapitalisteina jatkavat sen toteuttamista nurinkurisesti yhteiskunnallisen vallankumouksen hyväksi ja hyödyksi.

Friedrich Engels

Lontoo, tammikuun 10. pnä 1887

*Kirjoittanut F. Engels teoksensa
„Asuntokysymyksestä” toista
painosta varten, joka ilmestyi
Zürichissä 1887*

*Julkaistaan kirjan
tekstin mukaan
Suomennos alkukielestä tehdystä
venäjännöksestä*

ASUNTOKYSYMYKSESTÄ

I LUKU

KUINKA PROUDHON RATKAISEE ASUNTOKYSYMYKSEN

„Volksstaatın” 10:nnessä ja sitä seuraavissa numeroissa on julkaistu kuusi kirjoitusta käsittävä kirjoitussarja asuntokysymyksestä. Nuo kirjoitukset ansaitsevat huomiota vain siksi, että ne — ellei oteta lukuun eräitä kauan sitten unohdettuja 1840-luvun puolittain kaunokirjallisia kirjoitelmia — ovat ensimmäinen yritys juurruttaa Proudhonin oppia Saksaan. Se on niin pitkä taka-askel verrattuna saksalaisen sosialismin koko kehitykseen, sosialismin, joka jo 25 vuotta sitten antoi nimenomaan Proudhonin käsityksille ratkaisevan iskun¹, että tuota yritystä vastaan kannattaa esiintyä nyt heti.

Niin sanottu asuntopula, johon nykyinen lehdistö kiinnittää niin suurta huomiota, ei ole siinä, että työväenluokka yleensä asuu keunoissa, liian täyteen ahdetuissa ja epäterveellisissä asunnoissa. *Tuo* asuntopula ei ole mikään nykyajan erikoisuus; se ei ole edes niitä kärsimyksiä, jotka ovat ominaisia nimenomaan nykyiselle proletariaatille erotukseksi kaikista muista aikaisemmista sorretuista luokista; päinvastoin, se on koskenut verraten yhtäläisesti kaikkien aikojen kaikkia sorrettuja luokkia. On olemassa vain *yksi* keino, jolla voidaan tehdä loppu *tästä* asuntopulasta: on hävitettävä vallassaolevan luokan harjoittama työtätekevien luokkien riistäminen ja sortaminen yleensä. Asuntopulalla ymmärretään nykyhetkellä työläisten jo muutenkin huonojen asunto-olojen erikoista huonontumista sen seurauksena, että väestöä on yhtäkkiä alkanut virtaamalla virrata suuriin kaupunkeihin, asuntovuokran tavatonta kallistumista, mikä on vieläkin enemmän lisännyt asukkaiden tilanahtautta eri taloissa, ja sitä, että eräille asunnonsaanti käy yleensä mahdottomaksi. Ja *tämä* asuntopula on antanut niin paljon puheenaihetta vain siksi, koska se ei rajoitu yksinomaan työväenluokkaa koskevaksi, vaan on kohdannut myös pikkuporvaristoa.

Nyky aikaisten suurkaupunkiemme työläisten ja pikkuporvariston erään osan asuntopula on niitä lukemattomia *pieniä*, toisarvoisia epäkohtia, jotka johtuvat nykyaikaisesta kapitalistisesta tuotantotavasta. Se ei ole lainkaan suoranaisten seuraus siitä,

¹ Marxin kirjassa „Filosofian kurjuus”, Bryssel ja Pariisi, 1847. (*Engelsin huomautus.*)

että työläinen on *työläisenä* kapitalismin riistämä. Tuo riisto on pohjimmainen paha, jonka yhteiskunnallinen vallankumous pyrkii hävittämään hävittämällä kapitalistisen tuotantotavan. Mutta kapitalistisen tuotantotavan kulmakivenä on se tosiasia, että meidän nykyaikainen yhteiskuntajärjestelmämme tarjoaa kapitalistille mahdollisuuden ostaa työläisen työvoiman sen arvosta ja kiskoa siitä paljon enemmän, kuin sen arvo on, panemalla työläisen työskentelemään kauemmin, kuin on tarpeen työvoimasta maksetun hinnan korvaamiseksi. Siten tuotettu lisäarvo jaetaan koko kapitalisti- ja maanomistajaluokan kesken sekä sen maksullisille palvelijoille paavista ja keisarista alkaen aina yövahteihin ja muihin saakka. Kuinka tuo jako tapahtuu, se ei meitä tässä kiinnosta; epäilemätöntä vain on, että kaikki, jotka eivät tee työtä, voivat elää vain sillä, mitä tästä lisäarvosta heille tavalla tai toisella tipahtaa (vrt. *Marx*, „Pääoma”, jossa tätä on ensi kerran selitetty).

Työväenluokan tuottaman ja siltä korvauksetta anastetun lisäarvon työtätekemättömät luokat jakavat keskenään riidellen mitä mieltäylentäväisimmin ja puijaten toinen toistaan: mikäli tämä jakaminen tapahtuu oston ja myynnin muodossa, niin sen eräitä tärkeimpiä vipuja on se, että myyjä pettää ostajaa, ja tästä pettämisestä on nyt tullut pienkaupassa, nimenomaan suurissa kaupungeissa, suorastaan myyjän elinehto. Mutta kun puotimies tai leipuri petkuttaa työläistä tavarann hinnassa tai laadussa, niin häntä ei petetä tällöin erityisesti työläisenä. Päinvastoin, mikäli jollain paikkakunnalla tietynlainen petkuttamisen keskimäärä tulee yhteiskunnalliseksi säännöksi, sen pitää ajanoloon tulla korvatuksi vastaavana palkankorotuksena. Työläinen esiintyy puotimiehen suhteen ostajana, ts. rahan tai luoton haltijana, eikä siis lainkaan työläisenä, ts. työvoiman myyjänä. Petkuttaminen saattanee koskea häneen, kuten yleensä köyhään luokkaan kipeämmin kuin yhteiskunnan rikkaisiin luokkiin, mutta se ei ole paha, joka koskisi yksinomaan työläistä ja olisi ominaista vain hänen luokalleen.

Aivan samoin on myös asuntopulan laita. Nykyaikaisten suurkaupunkien kasvu johtaa eräiden, erikoisestikin kaupunkien keskustassa sijaitsevien maapalstojen arvon keinotekoiseen ja usein valtavan suureen kohoamiseen. Sen sijaan, että niille rakennetut rakennukset kohottaisivat tuota arvoa, ne alentavat sitä, koska ne eivät enää vastaa muuttuneita oloja; ne puretaan ja niiden tilalle rakennetaan uusia. Näin käy ennen kaikkea keskustassa sijaitseville työläisasumuksille, joista kannettava vuokramaksu ei voi edes mitä suurimman liika-asutuksen välttämiseksi kohota milloinkaan tiettyä enimmäismäärää suuremmaksi ja jos kohoakaan, niin vain äärimmäisen hitaasti. Ne puretaan ja niiden tilalle rakennetaan kauppoja, varastoja ja julkisia

rakennuksia. Bonapartismi käytti Pariisissa Haussmanninsa avulla valtavassa mitassa tätä tendenssiä petkutuksen ja henkilökohtaisen rikastumisen hyväksi. Mutta Haussmannin henki on käynyt myös Lontoossa, Manchesterissa ja Liverpoolissa, ja samoin Berliinissä ja Wienissä se näyttää viihtyvän kuin kotonaan. Tuloksena on, että työläiset tungetaan keskikaupungilta laitakaupunkiin; työläisasumukset ja yleensä pienet asunnot käyvät harvinaisiksi ja kalliiksi, ja usein niitä ei löydy lainkaan, koska näissä oloissa rakennusteollisuus, jolle kalliit huoneustot tarjoavat paljon edullisempia keinottelumahdollisuuksia, rakentaa työläisasumuksia enää vain poikkeustapauksissa.

Tuo asuntopula koskee siis varmasti paljon ankarammin työläiseen kuin varakkaimpiin luokkiin; mutta se samoin kuin puotimiesten harjoittama petkus, on sellainen epäkohta, joka ei paina yksinomaan työväenluokkaa, ja sen täytyy, sikäli kun se koskee työväenluokkaan, tulla tietyllä asteella ja tietyn ajan kuluttua myös tietyllä tavalla taloudellisesti korvatuksi.

Juuri näihin työväenluokan ja muiden luokkien, nimenomaan pikkuporvariston yhteisiin kärsimyksiin kiinnittääkin pääasiallisesti huomionsa pikkuporvarillinen sosialismi, johon myös Proudhon kuuluu. Eikä ole lainkaan satunnaista, että saksalainen proudhonistimme käy käsiksi ennen kaikkea asuntokysymyseen, joka, kuten olemme nähneet, ei ole suinkaan yksinomaan työväenkysymys, ja että hän päinvastoin julistaa asuntokysymyksen todelliseksi ja yksinomaiseksi työväenkysymykseksi.

„Vuokramies on talonomistajaan nähden se, mikä palkkatyöläinen on kapitalistiin nähden”.

Tämä ei ole lainkaan totta.

Asuntokysymyksessä on kaksi vastakkaista osapuolta: vuokramies ja vuokranantaja eli talonomistaja. Edellinen haluaa ostaa jälkimmäiseltä asunnon väliaikaisen käyttöoikeuden; hänellä on rahaa tai luottoa, vaikkapa hänen olisi pakko ostaa tuo luotto samaiselta talonomistajalta koronkiskurihinnalla vuokramaksun lisän muodossa. Se on yksinkertaista tavarann myyntiä; se ei ole proletaarin ja porvarin, työläisen ja kapitalistin välinen kauppa. Vuokramies, vaikka hän olisi työläinenkin, esiintyy *omistavana henkilönä*; hänen on pitänyt jo aikaisemmin myydä hänelle ominainen tavaransa, työvoimansa, voidakseen esiintyä tästä myynnistä saamallaan rahoilla asunnonkäyttöoikeuden ostajana, taikka hänen pitää kyetä esittämään takeet siitä, että tuo työvoima tulee myydyksi. Ne omalaatuiset seuraukset, joihin johtaa työvoiman myyminen kapitalistille, puuttuvat tässä kokonaan. Kapitalisti panee ostamansa työvoiman tuottamaan ensinnäkin oman arvonsa ja toiseksi vielä lisäarvon, joka väliaikaisesti jää hänelle siihen saakka, kunnes se jaetaan

kapitalistiluokan kesken. Tässä tuotetaan siis ylimääräistä arvoa; olemassaolevan arvon kokonaismäärä suurenee. Aivan toisin on asianlaita vuokrasopimusta solmittaessa. Kuinka paljon vuokranantaja vuokramieheltä kiskoneekin, niin se on aina vain jo *olemassaolevan*, aikaisemmin *tuotetun* arvon siirtämistä, ja sen arvon kokonaismäärä, minkä vuokramies ja vuokranantaja *yhteensä* omistavat, pysyy muuttumattomana. Työläiseltä aina keinotellaan osa hänen työnsä tuotteesta — siitä riippumatta, maksaako kapitalisti hänen työstään enemmän tai vähemmän, kuin on sen arvo, tai sen arvon mukaan; vuokramiehelle käy siten vain silloin, kun hänen täytyy maksaa asunnosta sen arvoa korkeampi vuokra. Siis suoranaista vääristelyä on yrittää yhtäläistää vuokramiehen ja vuokranantajan välinen suhde työläisen ja kapitalistin välisen suhteen kanssa. Me olemme siinä päinvastoin tekemisissä kahden kansalaisen aivan tavallisen kaupanteon kanssa, ja tuo kaupanteko tapahtuu niiden taloudellisten lakien mukaisesti, jotka säännöstelevät yleensä tavaroiden ja erikoisesti „maanhallinta”-tavaran myyntiä. Ennen kaikkea otetaan laskuissa huomioon talon tai sen kyseisen osan rakennus- ja ylläpitokustannukset; toiseksi — maan hinta, jonka määrää talon enemmän tai vähemmän edullinen sijainti; vihdoin asian ratkaisee kysynnän ja tarjonnan suhde kyseisellä ajankohdalla. Tämä yksinkertainen taloudellinen suhde heijastuu proudhonistimme päässä seuraavalla tavalla.

„Kerran rakennettuna talo on *ikuisena oikeusperusteena* määrätyn osan saantiin yhteiskunnallisesta työstä, vaikkapa talon todellinen arvo olisi jo aikoja sitten maksettu sen omistajalle enemmän kuin riittävästi vuokramaksun muodossa. Käy niin, että esim. 50 vuotta sitten rakennettu talo korvaa tässä ajassa alkuperäiset kustannukset vuokramaksutuloina 2-, 3-, 5-, 10-kertaisesti jne.”

Tuossa on koko Proudhon kuin kämmenellämme. Ensinnäkin unohdetaan, että vuokramaksun ei ole katettava ainoastaan talon rakennuskustannusten korkoja, vaan sen on katettava myös kunnostamiskulut, toivottomien velkojen ja maksamattomien vuokramaksujen keskimääräissumma, samoin kuin asuntojen tilapäisestä tyhjänä olosta koituvat tappiot, ja vihdoin sen on vuosittain erä erältä kuolettava tähän aikaa myöten asumiskelvottomaksi ja arvottomaksi muuttuvaan taloon sijoitettu rakennuspääoma. Toiseksi unohdetaan, että asunnonvuokramaksun on oltava myös korkomaksua talon sijaintipaikkana olevan maapalstan arvonnoususta, että osa vuokramaksusta on siis maankorkoa. Tosin proudhonistimme samassa selittää, että tämä arvonnousu, kun se tapahtuu ilman maanomistajan omaa toimintaa, kuuluu oikeudenmukaisesti yhteiskunnalle eikä hänelle; proudhonistimme ei kuitenkaan huomaa, että siten hän itse

asiassa vaatii maanomistuksen hävittämistä; tästä kysymyksestä emme ryhdy tässä lähemmin puhumaan, koska se veisi meidät liian kauaksi asiasta. Hän ei vihdoin huomaa, että koko tuossa kaupanteossa ei ole kysymyksessä lainkaan talon ostaminen sen omistajalta, vaan ainoastaan oikeus käyttää sitä määrätyn ajan. Proudhon, joka ei koskaan pitänyt lukua niistä todellisista oloista, joissa jokin taloudellinen ilmiö tapahtuu, ei tietenkään voi selittää itselleen sitä, kuinka talon rakentamisen alkuperäiset kustannukset voivat tietyissä oloissa tulla maksetuksi vuokramaksuina 50 vuoden kuluessa kymmenkertaisesti. Sen sijaan, että tutkisi taloustieteellisesti tämän kysymyksen, joka ei ole lainkaan vaikea, ja ottaisi varman selvyuden siitä, onko se todellakin ja millä tavalla ristiriidassa taloudellisten lakien kanssa, hän auttaa itseään hyppäämällä rohkeasti taloustieteestä lakitieteeseen: „Kerran rakennettuna talo on *ikuisena oikeusperusteena*” määrätynsuuruiseen vuosittaiseen maksuun. Kuinka se tapahtuu, *kuinka* talosta *tulee* oikeusperuste, siitä Proudhon on vaiti. Mutta juuri sehän hänen olisi pitänyt selittää. Jos hän olisi sitä tutkinut, niin hän olisi havainnut, etteivät maailman mitkään oikeusperusteet, olivatpa ne kuinka ikuisia hyvänsä, voisi antaa talolle sellaista voimaa, että viidessäkymmenessä vuodessa saataisiin vuokramaksuina takaisin talon rakennuskustannusten summa kymmenkertaisesti ja että sellaisiin tuloksiin voivat johtaa vain taloudelliset olot (jotka voivat saada yhteiskunnallisen tunnustuksen oikeusperusteiden muodossa). Mutta silloin hänen pitäisi alkaa taas alusta.

Proudhonin koko opin perustana on tuo pelastava hyppäys taloudellisesta todellisuudesta juridiseen fraseologiaan. Heti kun urhea Proudhon kadottaa näkyvistään ilmiöiden taloudellisen yhteyden — ja siten hänelle käy jokaisessa vakavassa kysymyksessä —, hän pelastautuu pakenemalla oikeusopin alalle ja vetoaa *ikuiseseen oikeudenmukaisuuteen*.

„Proudhon johtaa ensin ikuisen oikeudenmukaisuuden (justice éternelle) ihanteensa tavaratuotantoa vastaavista oikeussuhteista, antaa siten, sivumennen sanoen, kaikille poroporvareille niin lohdullisen todistuksen siitä, että tavaratuotannon muoto on yhtä ikuisia kuin oikeudenmukaisuus. Sitten hän päinvastoin tahtoo muovata todellisen tavaratuotannon ja sitä vastaavan todellisen oikeuden tämän ihanteen mukaiseksi. Mitä ajateltaisiinkaan kemististä, joka sen sijaan, että tutkisi aineenvaihduksen todellisia lakeja ja sen perusteella ratkaisisi tiettyjä tehtäviä, tahtoisu muovata aineenvaihduntaa „ikuisilla luonnonmukaisuus- ja sukulaisuusihanteilla”? Jos sanotaan, että koronkiskuruus on ristiriidassa „ikuisen oikeudenmukaisuuden”, „ikuisen kohtuuden”, „ikuisen vastavuoroisuuden” ja muiden „ikuisien totuuksien” kanssa, niin tiedetäänköhän siitä

hituistakaan enemmän, kuin mitä kirkkoisät tiesivät sanoessaan koronkiskuruuden olevan ristiriidassa „ikuisen armon”, „ikuisen uskon”, „jumalan ikuisen tahdon” kanssa?” (*Marx*, Pääoma, I osa, s. 45.)¹

Meidän proudhonistiltamme ei asia suju paremmin kuin hänen herraltaan ja opettajaltaan:

„Vuokrasopimus on eräs tuhansista vaihtokaupoista, jotka ovat nyky-aikaisen yhteiskunnan elämässä yhtä välttämättömiä kuin verenkierto eläimen ruumiissa. Tälle yhteiskunnalle olisi luonnollisesti eduksi, jos kaikki nämä vaihtokaupat olisivat *oikeusaatteen* mukaisia, ts. ne tehtäisiin kaikkialla tiukkojen oikeudenmukaisuusvaatimusten mukaisesti. Sanalla sanoen yhteiskunnan talouselämän on, kuten Proudhon sanoo, kohottava *taloudellisen oikeuden* tasalle. Todellisuudessa kuitenkin, kuten tunnettua, tapahtuu juuri päinvastoin”.

Saatettiinko uskoa, että viisi vuotta sen jälkeen, kun Marx oli niin lyhyesti ja osuvasti kuvannut proudhonilaisuuden juuri tältä ratkaisevalta puolelta, olisi mahdollista painattaa saksaksi tuollaista pöytä? Mitä tuo koko sekasotku merkitsee? Ei mitään muuta, kuin että nykyaikaista yhteiskuntaa hallitsevien taloudellisten lakien käytännölliset seuraukset loukkaavat kirjoittajan oikeustuntoa ja että hänellä on se hurskas toivomus, että tämä asia tulisi jotenkin korjatuksi.— Niin, jos rupisammakolla olisi häntä, niin se ei olisi enää rupisammakko! Ja eikö kapitalistisessa tuotantotavassa ole „läpikäyvänä aatteenä oikeus”, nimittäin sen oikeus työläisten riistämiseen? Mutta jos kirjoittaja sanoo meille, ettei se ole *hänen* oikeusaatteenensa, niin olemmeko aseltakaan pitemmällä?

Palatkaamme kuitenkin asutokysymykseen. Siinä meidän proudhonistimme antaa „oikeusaatteen” täyden vapauden ja kestitsee meitä seuraavanlaisella liikuttavalla deklamoinnilla:

„Väitämme empimättä, ettei ole sen kauheampaa pilkantekoa mainehikkaan vuosisatamme koko kulttuurista kuin se tosiasiassa, että suurkaupungeissa 90 prosenttia ja enemmänkin väestöstä on vailla asuntoa, jota he voisivat sanoa omakseen. Sosiaalinen vihuri pyyhkäisee pois siveellisen ja perhe-elämän todellisen keskuksen, kotilieden... Tässä suhteessa olemme paljon alempana villi-ihmisiä. Luolaihmisellä on luolansa, australialaisella savimajansa, intiaanilla oma nuotionsa — nykyajan proletaari taas tosiasiallisesti riippuu ilmassa” jne.

Tuossa valitusvirressä proudhonilaisuus esiintyy kaikessa taantumuksellisuudessaan. Nykyajan vallankumouksellisen luokan, proletariaatin, luomiseksi oli ehdottoman välttämätöntä, että leikattiin poikki se napanuora, joka satoi entistä työläistä maahan. Käsinkutoja, jolla omien kangaspuiden lisäksi oli oma mökki, kasvitarha ja peltotilkku, oli kaikessa kurjuudessaan ja

¹ Ks. *K. Marx*, „Pääoma”, I. osa, s. 110 (suom. painos). *Toim.*

poliittisessa sorronalaisuudessaan hiljainen ja tyytyväinen ihminen, joka oli „täynnä hurskautta ja kunnioitusta”, paljasti päänsä rikkaiden, pappien ja virkamiesten edessä ja oli sisäiseltä olemukseltaan läpeensä orja. Nimenomaan nykyaikainen suurteollisuus, joka teki maahan kahlitusta työntekijästä mitään omistamattoman, kaikista perityistä kahleista vapautetun ja *lainsuojattoman* proletaarin,— nimenomaan tämä taloudellinen vallankumous loi ne olot, joissa vain voidaankin hävittää työtätekevän luokan riistäminen sen viimeisessä muodossa, kapitalistisen tuotannon muodossa. Ja nyt tulee tuo vetistelevä proudhonisti ja ruikuttaa, että työläisten häätäminen heidän kotilietensä äärestä on suuri taka-askel, vaikka juuri se oli heidän henkisen vapautuksensa ensimmäinen ehto.

Kaksikymmentä seitsemän vuotta sitten (kirjassa „Englannin työväenluokan asema”) kuvasin peruspiirteissään juuri tätä työläisten häätämistä kotilietensä äärestä sellaisena kuin se tapahtui Englannissa 18. vuosisadalla. Ilkitöitä, joihin maanomistajat ja tehtailijat tekivät silloin itsensä syyllisiksi, sekä sitä vahingollista aineellista ja moraalista vaikutusta, mikä tuolla häätämällä täytyi olla lähinnä niihin työläisiin, joita se koski, on siinä niin ikään asianomaisella tavalla kuvailtu. Mutta saattoiko mieleeni pälkähtää pitää tuota nykyoloissa aivan kiertämätöntä historiallista kehitysprosessia „villi-ihmisiä alemmaksi” johtavana taka-askeleena? Mahdotonta. Vuoden 1872 englantilainen proletari on verrattomasti korkeammalla kuin vuoden 1772 maalaiskutoja „kotiliesineen”. Ja näinköhän luolaihminen luolasaan, australialainen savimajassaan ja intiaani nuotioineen suorittaa joskus kesäkuun kapinan tai pystyttää Pariisin Kommuunin?

Vain porvari epäilee sitä, että kapitalistisen tuotannon tultua laajassa mitassa käytäntöön työläisten aineellinen asema on yleensä huonontunut. Mutta pitäisikö meidän sen vuoksi kaiho mielin silmillä taaksepäin Egyptin (niin ikään hyvin laihoihin) lihapatoihin, maaseudun pienteollisuuteen, joka kasvatti vain orjasieluja, tai „villi-ihmisiin”? Päinvastoin. Vain nykyaikaisen suurteollisuuden luoma, kaikista perinnöllisistä kahleista — muun muassa niistä, jotka kahlehtivat sen maahan — vapautettu ja suuriin kaupunkeihin ajettu proletariaatti kykenee suorittamaan suuren yhteiskunnallisen kumouksen, joka tekee lopun kaikesta luokkariidosta ja luokkaherruudesta. Etiset maaseudun käsinkutojat kotiliesineen eivät olisi koskaan kyenneet tekemään sitä, sellainen ajatus ei olisi koskaan juolahtanut heidän mieleensä ja sitä vähemmän he olisivat voineet toivoa sen toteutumista.

Proudhonille sitä vastoin viimeisten sadan vuoden koko teollinen vallankumous, höyryvoima, suuri tehdastuotanto, joka

korvaa koneilla käsityön ja kohottaa tuhatkertaisesti työn tuotantotehoa, on hyvin epämieluisen tapaus, jotain sellaista, jota ei oikeastaan pitäisi olla. Pikkuporvari Proudhon pyrkii sellaiseen maailmaan, missä jokainen valmistaa erikseen ja itsenäisesti tuotteen, joka kelpaa heti käytettäväksi sekä vaihdettavaksi markkinoilla; jos tällöin jokaiselle korvataan hänen työnsä tuotteen täysi arvo toisen tuotteen muodossa, niin „ikuinen oikeudenmukaisuus” on tyydytetty ja maailma on parannettu mitä parhaimmaksi. Mutta tämän proudhonilaisen parhaan maailman on jo ituunsa musertanut kantapäällään teollisuuden jatkuva kehitys, joka on kaikilla suurilla teollisuusaloilla jo kauan sitten hävittänyt eristyneen työn ja hävittää sitä pienillä ja pienimmillä aloilla joka päivä yhä enemmän, korvaten sen yhteiskunnallisella työllä, joka pohjaa koneisiin ja käyttöön otettuihin luonnonvoimiin, työllä, jonka valmis, välittömästi vaihdettavaksi tai käytettäväksi kelpaava tuote on niiden monien yksilöiden yhteinen luomus, joiden käsien kautta sen on pitänyt käydä. Ja nimenomaan tuon teollisen vallankumouksen ansiosta ihmistyön tuotantoteho on saavuttanut niin korkean tason, että on käynyt mahdolliseksi — ensi kerran ihmiskunnan olemassaolon aikana — yleisen järkevän työnjaon vallitessa, ei ainoastaan tuottaa riittävästi yhteiskunnan kaikkien jäsenten yltäkylläistä kulutusta ja runsaiden varantojen muodostamista varten, vaan myös antaa jokaiselle riittävästi vapaa-aikaa omaksua se, mikä historiallisesti perityssä sivistyksessä — tieteessä, taiteessa, kanssakäymisen muodoissa jne. — on todella arvokasta, eikä vain omaksua, vaan myös muuttaa se vallassaolevan luokan monopolista koko yhteiskunnan yhteiseksi hyväksi ja edistää sen edelleenkehittymistä. Juuri tämä onkin tärkein kohta. Heti kun ihmistyön tuotantoteho on kohonnut näin korkealle, vallassaolevan luokan olemassaoloa ei voida puolustaa millään tekosyyllä. Onhan viimeisenä perusteluna, jolla on puolustettu luokkaerilaisuutta, ollut aina se, että täytyy olla luokka, jonka ei tarvitse näännyttää itseään jokapäiväisen leipänsä hankkimisella ja jolla on aikaa suorittaa yhteiskunnan henkistä työtä. Tuolta jaarittelulta, johon on tähän asti ollut huomattavaa historiallista oikeutusta, on viimeisten sadan vuoden aikana tapahtunut teollinen vallankumous katkaisut ainiaaksi juuret. Vallassaolevan luokan olemassaolo muodostuu päivä päivältä yhä pahemmaksi esteeksi teollisuuden tuotantotehon kehittämiseksi ja samoin myös tieteen ja taiteen sekä erittäinkin sivistyksellisten kanssakäymismuotojen kehittämisessä. Nykyaikaisia porvareitamme suurempia tolvanoita ei ole milloinkaan ollut.

Mutta ystäväämme Proudhonia se ei liikuta lainkaan. Hän janoaa „ikuista oikeudenmukaisuutta” eikä mitään muuta. Jokaisen on saatava vaihdossa tuotteestaan täysi työtulo, työnsä täysi

arvo. Mutta sen laskeminen nykyaikaisen teollisuuden tuotteessa on mutkikas juttu. Nykyaikainen teollisuus hämää yksilön osallisuudesta yhteiseen tuotteeseen juuri sen osan, joka entisen yksinäiskäsityön aikana ilmeni tuotetussa tuotteessa ilman muuta. Edelleen nykyaikainen teollisuus yhä enemmän syrjäyttää kertavaihdon, jolle Proudhonin koko järjestelmä rakentuu, nimittäin kahden tuottajan keskeisen välittömän vaihdon, jolloin kumpikin vaihtaa tuotteen toisen tuotteeseen kuluttaakseen sen. Sen vuoksi kauttaaltaan koko proudhonilaisuudelle ominaisena taantumuksellisena piirteenä on vastenmielisyys teollista vallankumousta kohtaan ja milloin ilmeisesti, milloin peitetysti ilmenevä pyrkimys heittää hiiteen koko nykyaikainen teollisuus, höyrykoneet, kehuukoneet ja koko muu höskä ja palata vanhaan, vakavaan käsityöhön. Mitä merkitystä on sillä, että tällöin menetämme yhdeksänsataa yhdeksänkymmentä yhdeksän tuhannesosaa tuotantotehosta, että koko ihmiskunta tuomitaan mitä kauheimpaan työrjuuteen, että nälkä tulee yleiseksi säännöksi, kunhan vain onnistumme järjestämään vaihdon sillä tavalla, että jokainen saa „täyden työtulon” ja toteutetaan „ikuinen oikeudenmukaisuus”?

Fiat justitia, pereat mundus!

Oikeuden tulee vallita, vaikka maailma menisi nurin!

Ja maailma menisi nurin tuossa Proudhonin vastavallankumouksessa, jos se yleensä olisi toteutettavissa.

On muuten itsestään selvää, että myös nykyaikaisen suurteollisuuden edellyttämän yhteiskunnallisen tuotannon vallitessa jokaiselle voidaan taata „hänen työnsä täysi tulo”, mikäli tuossa fraasissa yleensä on ajatusta. Ja siinä on ajatusta vain siinä tapauksessa, että se ymmärretään laajassa mielessä, siten, ettei jokaisesta yksityisestä työntekijästä tule tuon „työnsä täyden tulon” omistajaa, vaan koko yhteiskunta, johon kuuluu yksinomaan työntekijöitä, on heidän työnsä yhteisen tuotteen omistaja, joka jakaa tuon tuotteen osaksi jäsentensä kulutettavaksi, osaksi tuotannonvälineidensä korvaamiseen ja lisäämiseen, osaksi tuotanto- ja kulutusvarannon kasaamiseen.

* * *

Yllä sanotun jälkeen tiedämme jo etukäteen, miten proudhonistimme ratkaisee suuren asuntokysymyksen. Toisaalta hän vaatii, että jokaisella työläisellä täytyy olla oma, hänelle kuuluva asunto, jotta emme olisi enää *villi-ihmistä alempana*. Toisaalta hän vakuuttaa, että talon alkuperäisten rakennuskustannusten kaksin-, kolmin-, viisin- tai kymmenkertainen maksaminen asunnonvuokran muodossa, kuten todellisuudessa tapahtuu, pohjautuu *oikeusperusteeseen* ja että tuo oikeusperuste on

ristiriidassa „*ikuisen oikeudenmukaisuuden*” kanssa. Ratkaisu on yksinkertainen: me kumoamme oikeusperusteen ja julistamme ikuisen oikeudenmukaisuuden vuoksi, että maksettava vuokramaksu on itse asunnon hinnan kuoletusmaksu. Kun on otettu sellaiset edellytykset, joihin jo sisältyy loppupäätelmä, niin ei tietysti tarvitse olla taitavampi kuin joku huijari voidakseen vetää taskusta ennalta varatun valmiin tuloksen ja pöyhkeillä järkähtämättömällä logiikalla, jonka tuotetta se on.

Samoin tässäkin. Asunnon vuokraamisen lakkauttaminen julistetaan välttämättömyydeksi ja nimenomaan sellaisen vaatimuksen muodossa, että jokaisesta vuokraajasta pitää tehdä asuntonsa omistaja. • Kuinka se tehdään? Hyvin yksinkertaisesti:

„Vuokra-asunto lunastetaan... Entiselle talonomistajalle maksetaan hänen talonsa hinta viimeistä ropoa myöten. Sen sijaan, että maksettava vuokramaksu olisi kuten ennenkin pakkovero, jolla vuokralainen maksaa pääoman ikuisen oikeuden, vuokraajan maksama tarkoin määrätty summa muuttuu siitä päivästä, jolloin vuokra-asuntojen lunastaminen julistetaan, hänen haltuunsa siirtyneen asunnon vuosittaiseksi kuoletusmaksuksi... Yhteiskunta... muuttuu siten riippumattomien ja vapaiden asunnonomistajien yhteisöksi”.

Proudhonisti pitää rikoksena ikuista oikeudenmukaisuutta vastaan sitä, että talonomistaja voi työttä kiskoa maankorkoa ja korkoa taloon sijoittamastaan pääomasta. Hän määrää, että siitä pitää tehdä loppu, taloihin sijoitettu pääoma ei saa tuottaa enää korkoa eikä, mikäli se täten edustaa ostettua maapalstaa, myöskään maankorkoa. Mutta olemme huomanneet, ettei tällä tavoin lainkaan kajota kapitalistiseen tuotantotapaan, nykyaikaisen yhteiskunnan perustaan. Sinä solmukohtana, jonka ympäri työläisen riisto pyörii, on työvoiman myyminen kapitalistille ja se, että kapitalisti käyttää tätä kaupantekoa hyväkseen pakottamalla työläisen tuottamaan paljon enemmän, kuin mitä on työvoiman maksettu arvo. Tämä kapitalistin ja työläisen välinen kaupanteko juuri luokien koko sen lisäarvon, joka sitten jaetaan kapitalistien eri alaryhmien ja heidän palvelijoidensa kesken maankoron, kauppavoiton, pääomakoron, verojen jne. muodossa. Ja nyt tulee proudhonistimme ja luulottelee, että jos *yhtä ainoaa* kapitalistien *alaryhmää* — vieläpä sellaisten kapitalistien, jotka välittömästi eivät lainkaan osta työvoimaa eivätkä siis pakota tuottamaan lisäarvoa — kiellettäisiin ottamasta voittoa tai korkoa, niin se olisi askel eteenpäin! Työväenluokalta riistetyn maksamattoman työn määrä ei muuttuisi vähääkään, vaikka talonomistajilta huomenna riistettäisiin mahdollisuus maksattaa itselleen maankorkoa ja muuta korkoa; se ei kuitenkaan estä proudhonilaistamme sanomasta:

„Asunnon vuokrauksen lakkauttaminen on siis *hedelmällisimpiä ja suurenmoisimpia pyrkimyksiä*, mitä vallankumoussatteen kohdussa on syntynyt, ja sen on tultava sosiaalisen demokratian *tärkeimmäksi vaatimukseksi*”.

Aivan samanlaista isottelua kuin mestari Proudhoninkin, jonka kotkotus niin ikään oli aina kääntäen verrannollinen munitun munan suuruuteen.

Mutta kuvitelkaapa mielessänne sellaista erinomaista asiaintilaa, jolloin jokainen työläinen, pikkuporvari ja porvari pakotetaan jokavuotisten vähittäismaksujen avulla ensiksi asuntonsa osittaiseksi ja sitten täydelliseksi omistajaksi! Englannin teollisuusalueilla, missä teollisuus on suurteollisuutta, mutta työläisten asunnot pikku mökkejä, ja missä jokainen perheellinen työläinen asuu eri mökissä, tällä seikalla olisi mahdollisesti jotain merkitystä. Mutta Pariisin, samoin kuin mannermaan useimpien muidenkin suurkaupunkien pienteollisuutta täydellistävät suuret talot, joissa kussakin asuu kymmenen, kaksikymmentä, kolmekymmentä perhettä. Päivänä, jona annetaan pelastava dekreetti vuokra-asuntojen lunastamisesta, jokin Peter työskentelee, sanokaamme, konetehtaassa Berliinissä. Vuoden kuluttua hän omistaa, olettakaamme, viidennentoista osan yhden pikku huoneen asunnostaan, joka on jossain Hampurin portin tienoilla viidennessä kerroksessa. Hän menettää työpaikkansa ja ilmaantuu pian samanlaiseen asuntoon, josta avautuu mainio näköala sisäpihalle ja joka sijaitsee kolmannessa kerroksessa Pothofissa, Hannoverissa; siellä hän viiden kuukauden oleskelu-aikanaan on hankkinut tasan $\frac{1}{36}$ omaisuutta, kun lakko viskaa hänet yhtäkkiä Müncheniin, missä hän yksitoistakuukautisen oleskelun jälkeen saa tasan $\frac{11}{180}$ osaa käsittävän omistusoikeuden Ober-Angergassen takana sijaitsevaan aika pimeään kellari-kerroshuoneeseen. Myöhemmät muutot, joita työläiselle nykyään niin usein tulee, panevat hänet ottamaan $\frac{7}{360}$ yhtä mainiosta asunnosta St. Gallenissa, $\frac{23}{180}$ toisesta — Leedsissä ja $\frac{347}{56223}$ — laskettu tarkasti, jotta ei loukattaisi „ikuista oikeudenmukaisuutta” — vielä kolmannesta asunnosta Seraingissa. Mitä tekee Peterimme noilla kaikilla asunnon osasilla? Kuka maksaa hänelle niistä todellisen arvon? Mistä hän löytää erilaisten entisten asuntojensa muiden osien omistajan tai omistajat? Ja miten kähän lienee omistussuhteiden laita missä tahansa suuressa talossa, jonka kerroksissa on, sanokaamme, kaksikymmentä asuntoa ja joka, kun lunastusaika on kulunut umpeen ja asuntojen vuokraus lakkautettu, kuuluu ehkä kolmelle sadalle eri omistajalle, jotka ovat hajaantuneet ympäri maailmaa? Proudhonistimme vastaa, että siihen mennessä perustetaan Proudhonin vaihtopankki, joka minä hetkenä tahansa maksaa jokaiselle mistä työn tuotteesta hyvänsä täyden työtulon, siis myös täyden

arvon jokaisesta asunnon osasta. Mutta ensinnäkään Proudhonin pankilla tässä ei ole mitään tekemistä, sillä asuntokysymystä käsittelevissä kirjoituksissa sitä ei missään edes mainita; toiseksi se perustuu siihen kummalliseen erehdykseen, että jos joku haluaa myydä tavaransa, niin hän aina löytää ehdottomasti ostajan, joka maksaa siitä täyden arvon; ja kolmanneksi, ennen kuin Proudhon teki tämän keksintönsä, se oli ehtinyt tehdä jo monta vararikkoa Englannissa työnvaihtopankin¹ nimellä.

Koko tuo oletamus, että työläisen pitää *ostaa* asuntonsa, perustuu taaskin siihen Proudhonin jo mainitsemaamme taantumukselliseen periaatteeseen, että nykyaikaisen suurteollisuuden luomat olot ovat sairaalloisia kasvannaisia ja että yhteiskunta on väkivaltaisesti — ts. vastoin sitä virtausta, jota se jo sata vuotta on seurannut — palautettava sellaiseen tilaan, jossa yleisenä sääntönä on eristyneen tuottajan vanha, luutunut käsityö ja joka yleensä ei ole mitään muuta kuin häviämässä olleen ja häviämässä olevan pienen käsiteollisuustuotannon idealisoitua ennallistamista. Jos työntekijät heitettäisiin takaisin tuohon luutuneeseen tilaan, ja „sosiaalinen vihuri” toimitettaisiin onnellisesti pois tieltä, niin työntekijä voisi tietenkin olla jälleen „kotilietensä omistaja” eikä yllä mainittu lunastusteoria näyttäisi niin järjettömältä. Mutta Proudhon unohtaa, että toteuttaakseen sen hänen pitäisi ensin siirtää maailmanhistorian kelloa sadan vuoden verran taaksepäin ja tehdä siten nykyajan työläinen jälleen yhtä ahdashenkiseksi, matelevaiseksi ja nöyristeleväksi orjasielukuksi kuin mitä olivat hänen isoisänsä isoisät.

Mutta mikäli proudhonilaisessa asuntokysymyksen ratkaisussa on järkipiperäistä, käytännöllisesti käyttökelpoista sisältöä, sikäli sitä toteutetaan jo nyt, ja siitä se saa kiittäjä, ei „vallankumousohjeiden kohtua”, vaan... itse suurporvareita. Katsokaamme, mitä siitä kirjoittaa maaliskuun 16. p:nä 1872 mainio espanjalainen lehti „La Emancipacion”² Madridissa:

„On olemassa toinenkin asuntokysymyksen ratkaisemiskeino, jota on ehdottanut Proudhon ja joka ensi silmäykseltä näyttää loistavalta, mutta lähemmin tarkasteltuna osoittautuu kokonaan voimattomaksi. Proudhon ehdotti muuttamaan vuokralaiset vähittäismaksuostajiksi siten, että vuosittain maksettava vuokramaksu laskettaisiin asunnon arvon kuoletusmaksueräksi ja vuokralaisesta tulisi tietyn ajan kuluttua tämän asunnon omistaja. Tätä keinoa, jota Proudhon piti sangen vallankumouksellisena, käyttävät nykyään kaikissa maissa keinottelijain yhtiöt, jotka tällä tavalla kohottamalla vuokramaksua maksattavat itselleen talon arvon kaksin- ja kolminkertaisesti. Hra

¹ Engels tarkoittaa Robert Owenin yritystä perustaa työnvaihtopankkeja, missä tuotteet voitiin vaihtaa työllippujen välityksellä, joiden arvovyksikkönä oli työaikatunti. *Toim.*

² „La Emancipacion” („Vapautus”) — viikkolehti, I Internationaleen kuuluneiden Espanjan marxilaisten osastojen äänenkannattaja; ilmestyi Madridissa vuoden 1871 kesäkuusta vuoteen 1873. *Toim.*

Dollfus ja muut suurtehtailijat Ranskan koillisosassa eivät ottaneet käyttöön tätä järjestelmää ainoastaan kääriäkseen kokoon rahaa, vaan lisäksi vielä poliittisin taka-ajatuksin.

Vallassaolevien luokkien viisaimmat johtajat ovat aina ponnistelleet sen hyväksi, että pienomistajain lukumäärä lisääntyisi, ja he saisivat siten itselleen armeijan proletariaattia vastaan. Viime vuosisadan porvarilliset vallankumoukset pirstoivat aateliston ja kirkon suurmaanomistuksen pieneksi palstatilaomistukseksi — niin kuin espanjalaiset tasavaltalaiset haluavat nyt tehdä vielä olemassaolevalle suurmaanomistukselle — ja loivat siten pienmaanomistajain luokan, joka on siitä lähtien ollut yhteiskunnan taantumuksellisimpana aineksena ja ainaisena häittana kaupunkilaisproletariaatin vallankumoukselliselle liikkeelle. Pienentämällä valtionlainaobligaatioita Napoleon III aikoi luoda samanlaisen luokan kaupungissa, ja hra Dollfus ja hänen kumppaninsa, myymällä työläisilleen vuosittaisella vähittäismaksulla pieniä asuntoja, pyrkivät tukahduttamaan työläisissä kaiken vallankumouksellisen hengen ja samalla kahlitsemaan heidät tuon maanomistuksen avulla tehtäseen, johon he ovat tulleet työhön. Siten Proudhonin suunnitelma ei vain ollut tuottamatta mitään helpotusta työväenluokalle, vaan kääntyi jopa suorastaan sitä vastaan”.¹

Kuinka asuntokysymys on siis ratkaistava? Nykyaikaisessa yhteiskunnassa se ratkaistaan aivan samalla tavalla kuin kaikki muutkin yhteiskunnalliset kysymykset: kysynnän ja tarjonnan asteittaisen taloudellisen tasoittamisen avulla, mutta tämä on ratkaisu, joka itse herättää kysymyksen alituisesti uudelleen, siis se ei ole mikään ratkaisu. Kuinka tämän kysymyksen ratkaisee yhteiskunnallinen vallankumous, se ei riipu ainoastaan kyseisistä olosuhteista, vaan samalla myös paljon pitemmälle menevistä kysymyksistä, joiden joukossa tärkeimpiä on kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittäminen. Mutta kun emme laadi mitään utooppista järjestelmää tulevaa yhteiskuntalaitosta varten, niin olisi aivan turhaa ruveta tutkimaan sitä. Se kuitenkin on varmaa, että jo nykyisin on suurkaupungeissa riittävästi asuinrakennuksia, jotta voitaisiin heti lieventää todellista „asuntopulaa” käyttämällä noita rakennuksia järkiperaisesti. Se on tietenkin toteutettavissa vain pakkoluovuttamalla niiden nykyiset omistajat ja asuttamalla noihin taloihin kodittomia tai sellaisia työläisiä, jotka nykyisin elävät liian täyteen ahdetuissa

¹ Kuinka asuntokysymys ratkeaa itsestään tällä tavoin kahlitsemalla työläiset omaan „kotiin” suurten tai kasvavien amerikkalaisten kaupunkien lähelle, siitä antaa todistuksen seuraava kohta eräästä Eleanor Marx—Avelingin kirjeestä, joka on päivätty Indianapolisissa marraskuun 28. päivänä 1886: „Kansas Cityssa tai oikeamminkin sen lähistöllä näimme viheliäisiä, kolmisen huonetta käsittäviä puurakennuksia vielä aivan raivaamattomalla paikalla; maapalsta maksoi 600 dollaria ja oli juuri sen kokoinen, että siihen sopi pieni mökki; viimeksi mainittu maksoi puolestaan 600 dollaria, siis yhteensä 4800 markkaa kurjasta pikku hökkelistä, joka sijaitsee tunnin matkan päässä kaupungista soisella autiomaalla”. Työläisten on siis otettava raskaita hypoteekkilainoja saadakseen nuo asunnot, ja juuri silloin he joutuvatkin työnantajiansa todellisiksi orjiksi; he ovat sidotut mökkeihinsä, he eivät voi matkustaa pois ja heidän on pakko suostua kaikkiin tarjolla oleviin työehtoihin. (*Engelsin huomautus v. 1887 painokseen.*)

asunnoissa. Ja heti kun proletariaatti on vallannut poliittisen vallan, tällainen yhteishyvää tarkoittava toimenpide on toteutettavissa yhtä helposti kuin nykyisen valtion suorittamat muut pakko-otot ja majoitukset.

* * *

Mutta proudhonistimme ei ole tyytyväinen tähänastisiin saavutuksiinsa asuntokysymyksessä. Hänen pitää kohottaa tuo kysymys syntisen maan kamaralta korkeimman sosialismin piiriin voidakseen todistaa, että sielläkin tämä kysymys on oleellinen „sosiaalisen kysymyksen murto-osa”.

„Olettakaamme, että pääoman tuottavuutta on todella tartuttu sarvista — kuten ennemmin tai myöhemmin täytyy käydä — esimerkiksi väliaikaisella lailla, joka säättää kaikkien pääomien koroksi yhden prosentin, minkä lisäksi pyrkimyksenä on tämänkin korkomäärän alentaminen vähitellen nolnaan, joten loppujen lopuksi ei tulla maksamaan enää mistään muusta kuin pääoman kiertoon tarvittavasta työstä. Kuten kaikki muutkin tuotteet niin myös talo ja asunto tulevat tietysti olemaan tämän lain alaisia... Talon-omistaja pyrkii itse ensimmäisenä myymään talonsa, koska muussa tapauksessa hänen talonsa jäisi tyhjilleen ja siihen sijoitettu pääoma muuttuisi ilman muuta hyödyttömäksi”.

Tämä väittäjä sisältää proudhonilaisen katekismuksen erään tärkeimmän uskonkappaleen ja antaa räikeän näytteen siinä vallitsevasta sekasotkusta.

„Pääoman tuottavuus” on järjettömyys, jonka Proudhon ajattelemattomasti lainaa porvarillisilta taloustieteilijöiltä. Tosin myös porvarilliset taloustieteilijät alkavat väitteestä, että työ on kaiken rikkauden lähde ja kaikkien tavaroiden arvon mitta; mutta heidän pitää selittää myös, minkä vuoksi kapitalisti, joka sijoittaa pääomaa teollisuus- tai käsityöliikerytykseen, ei saa ainoastaan sijoittamaansa pääomaa takaisin, vaan sen lisäksi vielä myös voiton. Sen vuoksi he pakostakin sokeutuvat kaikenlaisiin risti-riitoihin ja merkitsevät myös pääoman tilille tietyn tuottavuuden. Mikään ei todista paremmin sitä, miten lujasti Proudhon on vielä porvarillisen ajattelutavan vanki, kuin tuo hänen ottamansa tapa puhua pääoman tuottavuudesta. Alussa olemme jo nähneet, että niin sanottu „pääoman tuottavuus” ei ole mitään muuta kuin pääomalle olennainen ominaisuus (nykyisten yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa, joita ilman se ei olisikaan pääomaa) anastaa itselleen palkkatyöläisten maksamaton työ.

Mutta Proudhon eroaa porvarillisista taloustieteilijöistä siinä, että hän ei hyväksy tuota „pääoman tuottavuutta”, vaan päinvastoin havaitsee sen „ikuisen oikeudenmukaisuuden” loukkaukseksi. Se juuri estääkin työläisen saamasta työnsä täyttä tuloa. Se pitää siis hävittää. Mutta miten? — Siten, että pakko-lailla alennetaan *korkokantaa* ja se supistetaan lopulta nolnaan.

Silloin meidän proudhonistimme mielestä pääoma lakkaa olemasta tuottavaa.

Lainatun *rahapääoman* korko on vain osa voitosta; voitto teollisuus- tai kauppapääomasta on vain osa siitä lisäarvosta, jonka kapitalistiluokka riistää työväenluokalta maksamattoman työn muodossa. Korkokantaa säännöstelevät taloudelliset lait ovat lisäarvon suhdeluvun määräävistä laeista niin riippumattomia kuin saman yhteiskuntamuodon lait voivat yleensä keskenään olla. Mitä taas tulee tämän lisäarvon jakaantumiseen eri kapitalistien kesken, niin on selvää, että voiton suhdeluvun täytyy niiden teollisuudenharjoittajien ja kauppiaiden kohdalta, joiden liikkeisiin muut kapitalistit ovat sijoittaneet paljon pääomia, kohota yhtä paljon kuin korkokanta alenee, jos muut ehdot pysyvät samoina. Korkokannan alentaminen ja lopuksi lakkauttaminen eivät siis todellisuudessa lainkaan „tarttuisi sarvista” niin sanottua „pääoman tuottavuutta”, vaan ainoastaan saisivat aikaan sen, että työväenluokalta riistetty maksamaton lisäarvo jaettaisiin toisiin eri kapitalistien kesken, eivätkä turvaisi työläiselle yliotetta teollisuuskapitalistiin nähden, vaan ne turvaisivat teollisuuskapitalistille yliotteen koroillaeläjänsä nähden.

Oikeudellisen katsantokantansa mukaisesti Proudhon selittää korkokannan, samoin kuin kaikkien taloudellisten ilmiöiden, johduttavan ei yhteiskunnallisen tuotannon ehdoista, vaan niistä valtakunnan laeista, joissa nuo ehdot saavat yleisen ilmauksensa. Lähtien tältä katsantokannalta, joka ei anna vähäisintäkään käsitystä valtakunnan lakien yhteydestä tuotannon yhteiskunnallisiin ehtoihin, nuo valtakunnalliset lait näyttävät kiertämättömästi aivan mielivaltaisilta käskyiltä, jotka minä hetkenä hyvänsä voidaan yhtä hyvin muuttaa suorastaan päinvastaisiksi. Sen vuoksi Proudhonista ei ole mikään helpompaa kuin antaa dekreetti — jos hänellä vain olisi siihen valta —, jolla korkokanta alennetaan prosenttiin. Mutta jos kaikki muut yhteiskunnalliset ehdot jäävät entisiksi, niin tuo Proudhonin dekreetti jää vain paperille. Kaikista dekreeteistä huolimatta korkokannan tulevat edelleenkin säännöstelemään taloudelliset lait, joiden alaisena se nykyisin on. Luottokelpoiset henkilöt tulevat olosuhteiden mukaisesti lainaamaan, kuten ennenkin, rahaa 2, 3, 4 prosentin ja suuremmallakin korolla, ja ainoa ero on siinä, että koroilla-eläjät katsovat paremmin eteensä ja antavat rahaa lainaksi vain sellaisille henkilöille, joiden taholta ei tarvitse pelätä oikeusjuttua. Sitä paitsi tuo suurenmoinen suunnitelma — pääomalta on riistettävä sen „tuottavuus” — on vanha kuin taivas, yhtä vanha kuin *koronkiskontaa vastustavat lait*, joilla ei ole ollut muuta tarkoitusta kuin rajoittaa korkokantaa ja jotka nykyisin on kaikkialla kumottu, koska käytännössä niitä aina rikottiin tai kierrettiin ja valtion oli tunnustettava itsensä voimattomaksi

vastustamaan yhteiskunnallisen tuotannon lakeja. Ja sen, että saatetaan jälleen voimaan nuo keskiaikaiset lait, joita on mahdoton panna täytäntöön, pitäisi „ottaa pääoman tuottavuutta sarvista”! Huomaamme, että mitä lähemmin proudhonilaisuutta tutkii, sitä taantumuksellisemmaksi se osoittautuu.

Ja kun korkokanta on tällä tavalla alennettu nolnaan, siis pääomakorko on lakkautettu, niin silloin „ei tulla maksamaan enää mistään muusta kuin pääoman kiertoon tarvittavasta työstä”. Tämän pitäisi merkitä, että koron poistaminen on samaa kuin voiton ja jopa lisäarvon poistaminen. Mutta jos korko *todella* voitaisiin poistaa dekreetillä, niin mikä siitä olisi seurauksena? Se, että *koroillaeläjin* luokalla ei olisi mitään aihetta sijoittaa pääomiaan lainoihin, vaan se alkaisi sijoittaa niitä omalla riskillään omiin teollisuuslaitoksiinsa tai osakeyhtiöihin. Lisäarvo, minkä kapitalistiluokka anastaa työväenluokalta, pysyisi määrällisesti muuttumattomana, ja muuttuisi vain sen jakautuminen, eikä sekään merkittävämmiin.

Tosiasiaa proudhonistimme ei huomaa, että porvarillisen yhteiskunnan kaupanteoissa keskimäärin ei enää nytkään makseta mistään muusta kuin „pääoman kiertoon (merkinnee: määrätyn tavaran tuottamiseen) tarvittavasta työstä”. Työ on kaikkien tavaroiden arvon mitta, ja nykyaikaisessa yhteiskunnassa — ottamatta huomioon markkinaheilahteluja — on kerrassaan mahdotonta, että tavaroista keskimäärin maksettaisiin enemmän kuin niiden valmistamiseen tarvittua työstä. Ei, ei, hyvä proudhonisti, niksi on vallan muussa: se on siinä, että „pääoman kiertoon (käyttääkseni sekavaa sanontatapaanne) tarvittavaa työtä” *ei maksetakaan täydellisesti!* Miten se tapahtuu, sen Te voitte lukea Marxilta („Pääoma”, I osa, ss. 128—160)¹.

Mutta siinä ei ole vielä kaikki. Kun *pääomakorosta* (Kapitalzins) tehdään loppu, niin siten tehdään loppu myös *vuokramaksusta* (Mietzins)². Sillä „kuten kaikki muutkin tuotteet niin myös talo ja asunto tulevat tietysti olemaan tämän lain alaisia”. Tämä on aivan erään entisen majurin hengessä, hän näet käski erästä vapaaehtoista: „Kuulkaahan! Sanotaan, että Te olette tohtori,— käväiskää silloin tällöin luonani; kun on vaimo ja seitsemän lasta, niin löytyy aina joku hoitoa tarvitseva”.

Vapaaehtoinen: „Suokaa anteeksi, herra majuri, minä olen filosofian tohtori!”

Majuri: „Minusta se on aivan yhdentekevää, tohtori on tohtori”.

Samoin myös proudhonistimme: vuokramaksu (Mietzins) tai pääomakorko (Kapitalzins) — hänestä se on yhdentekevää, korko

¹ Ks. K. Marx, „Pääoma”, I osa, ss. 177—204 (suom. painos). *Toim.*

² Kirjaimellisesti — „vuokrakorko”. *Toim.*

on korko, tohtori on tohtori. Edellä näimme, että vuokrahinta (Mietpreis), jota yleisesti sanotaan vuokramaksuksi (Mietzins), koostuu: 1) osaksi maankorosta, 2) osaksi rakennuspääoman korosta, lukien mukaan rakennusurakoitsijan voiton, 3) osaksi kunnostus- ja vakuutuskuiluista, 4) osaksi niistä vuosittaisista maksueristä, joilla rakennuspääoma, mukaan luettuna myös voitto, kuoletetaan (amortisoidaan) sitä mukaa kun talo muuttuu vähitellen käyttökelvottomaksi.

Nyt pitäisi jo sokeallekin olla ilmeistä, että „talonmistaja pyrkii itse ensimmäisenä myymään talonsa, koska muussa tapauksessa hänen talonsa jäisi tyhjilleen ja siihen sijoitettu pääoma muuttuisi ilman muuta hyödyttömäksi”. Tietysti. Jos lainapääomakorosta tehdään loppu, niin ainoakaan talonmistaja ei voi enää saada talostaan yhtään pfenningiä vuokramaksua yksinkertaisesti siksi, että vuokramaksua (Miete) voidaan sanoa myös vuokrakoroksi (Mietzins) ja että viimeksi mainittuun sisältyy osa, joka on todella pääomakorkea. Tohtori on tohtori. Jos tavallisen pääomakoron suhteen koronkiskontaa koskevat lait voitiin tehdä voimattomaksi vain kiertämällä ne, niin asuntovuokratarkkoja ne eivät ole milloinkaan vähääkään koskeneet. Proudhonin oli ensimmäisenä suotu kuvitella, että hänen koronkiskontaa koskeva uusi lakinsa on ilman muuta säännöstelevä ja vähitellen poistava ei ainoastaan yksinkertaisen pääomakoron, vaan myös monimutkaisen asunnonvuokramaksun (Mietzins für Wohnung). Mutta miksi sitten talonmistajalta pitäisi ostaa tämä „ilman muuta hyödytön” talo maksamalla suuret rahat ja miksei talonmistaja antaisi sellaisessa tapauksessa vielä rahaa-kin päästäkseen vain tuosta „ilman muuta hyödyttömästä” talosta ja voidakseen olla kuluttamatta enää varoja sen kunnostamiseen — se jää meille salaisuudeksi.

Suoritettuaan tämän loistavan urotyön korkeimman sosialismin (suprasotalismin, kuten mestari Proudhon sanoi) alalla proudhonistimme katsoo olevansa oikeutettu lentämään vieläkin korkeammalle.

„Nyt on enää tehtävä vain eräitä johtopäätöksiä, jotta niin tärkeä tutkimuksemme kohde tulisi kaikin puolin täydellisesti valaistuksi”.

Entä mitkä ovat nuo johtopäätökset? Nuo johtopäätökset seuraavat yllä esitetystä yhtä vähän kuin asuintalojen arvottomuus korkokannan poistamisesta eivätkä ne kirjoittajamme mahtipontisesta ja juhlallisesta fraseologiasta vapautettuina merkitse muuta, kuin että vuokra-asuntojen lunastamisen viemiseksi parhaalla tavalla päätökseen on toivottavaa: 1) tarkka tilasto asiasta, 2) hyvä terveystoimisto, 3) rakennustyöläisten osuuskunnat, jotka voisivat ottaa tehtäväkseen uusien talojen

rakentamisen; kaikki nämä ovat tietysti hyviä ja mainioita asioita, mutta kaikesta tuosta kerskailevasta fraseologiasta huolimatta ne eivät kuitenkaan pysty „valaisemaan täydellisesti” proudhonilaisen aatteellisen sotkun pimeyttä.

Ken on suorittanut tuollaisia urotekoja, sillä on myös oikeus kääntyä saksalaisten työläisten puoleen ja muistuttaa vakavasti:

„Nämä ja muut samanlaiset kysymykset ovat käsittääksemme sosiaalisen demokratian täyden huomion arvoisia... Pyrkiköön se tekemään selkoa, kuten tässä tästä asuntokysymyksestä, myös muista yhtä tärkeistä kysymyksistä, kuten *luotosta, valtionveloista, yksityisveloista, veroista ym.*” jne.

Proudhonistimme lupaa siis meille kokonaisen sarjan kirjoituksia „samanlaisista kysymyksistä”, ja jos hän käsittelee nuo kaikki kysymykset yhtä seikkaperäisesti kuin tämän „niin tärkeän aiheen”, niin „Volksstaatilla” riittää vuodeksi käsikirjoituksia. Voimme muuten sanoa etukäteen kaikessa päädyttävän jo sanottuun: pääomakorosta tehdään loppu, siten häviävät valtion- ja yksityislainoista maksettavat korot, luotto muuttuu ilmaiseksi jne. Samaa taikasanaa sovelletaan jokaiseen muuhunkin aiheeseen ja jokaisessa eri tapauksessa syntyy järkähtämättömän loogillisesti se hämmästyttävä johtopäätös, että kun pääomakorosta on tehty loppu, niin lainarahoista ei tarvitse maksaa enää korkoa.

Hyviä ovat muuten kysymyksetkin, joilla proudhonistimme meitä uhkaa. *Luotto!* Mitä muuta luottoa työläinen tarvitsee kuin velkaa tilistä toiseen tai velkaa panttilaitokselta? Annettaanko hänelle tuollainen laina ilman korkoa tai korolla, jopa panttilaitosten koronkiskontakorolla — eikö se ole hänelle miltei samantekevää? Ja jos työläinen yleensä puhuen hyötyisikin siitä ja työvoiman tuotantokustannukset siis halpenisivat, niin eikö myös työvoiman hinta laskisi? — Mutta porvarille ja erittäinkin pikkuporvarille luotto on tärkeä kysymys, ja pikkuporvarista olisi hyvä juttu, jos hän voisi saada luottoa aina ja lisäksi koroitta. — „Valtionvelat”! Työväenluokka tietää, ettei se ole niitä tehnyt, ja kun se tulee valtaan, niin se jättää ne niiden maksettavaksi, jotka ovat niitä ottaneet. — „Yksityisvelat”! — katso luottoa. — „Verot”! Tämä asia kiinnostaa kovasti porvaristoa, mutta työläisiä — sängen vähän: se, minkä verran työläinen maksaa veroina, kuuluu viime kädessä työvoiman tuotantokustannuksiin, ja se on siis kapitalistin korvattava. Kaikki nuo pykälät, jotka meille esitetään työväenluokalle mitä tärkeimpinä kysymyksinä, kiinnostavat oleellisesti vain porvaria ja vieläkin enemmän — pikkuporvaria, mutta vastoin Proudhonia me väitämme, että työväenluokan kutsumuksena ei ole lainkaan niiden luokkien etujen ajaminen.

Siitä suuresta, todella työläisiä koskevasta kysymyksestä, kapitalistin ja palkkatyöläisen välisestä suhteesta, siitä kysymyksestä, miten kapitalisti voi rikastua työläistensa työstä, siitä proudhonistimme ei puhu sanaakaan. Hänen herransa ja opettajansa on tosin käsitellyt tätä kysymystä, muttei suinkaan ole tuonut siihen selvyyttä eikä edes viimeisissä teoksissaankaan mennyt tässä suhteessa asiallisesti „Filosofian kurjuutta” pitemmälle, jonka koko mitättömyyden Marx jo v. 1847 niin loistavasti paljasti.

On hyvin ikävää, ettei romaanisia kieliä puhuvilla työläisillä ole ollut kahteenkymmeneen viiteen vuoteen juuri mitään muuta sosialistista hengenruokaa kuin tuon „toisen keisarikunnan sosialistin” kirjoitukset. Ja kaksin verroin ikävämpää olisi, jos Proudhonin teoria saisi nyt vielä Saksankin valtaansa. Sitä ei kuitenkaan tarvitse pelätä. Saksalaiset työläiset ovat teoreettiselta kehitystasoltaan viisikymmentä vuotta edellä proudhonilaisuudesta, ja *yksistään* tämä asuntokysymys on riittävä esimerkki osoittamaan sen, joten siinä suhteessa ei tarvitse nähdä sen suurempaa vaivaa.

II LUKU

KUINKA PORVARISTO RATKAISEE ASUNTOKYSYMYKSEN

I

Asuntokysymyksen *proudhonilaista* ratkaisua koskevassa luvussa osoitettiin, kuinka suuresti tämä kysymys kiinnostaa välittömästi pikkuporvaristoa. Mutta tämä kysymys kiinnostaa huomattavasti, joskin välillisesti, myös suurporvaristoa. Nykyaikainen luonnontiede on todistanut, että niin sanotut „huonot korttelit”, joissa työläiset elävät suuressa ahtaudessa, muodostuvat kaupungeissamme aika ajoittain vierailevien jos jonkinlaisten kulkutautien pesäkkeiksi. Koleran, lavantaudin, pilkkukuumeen, isonrokon ja muiden tuhoisien tautien basillit leviävät noiden työläiskorttelien myrkyllisessä ilmassa ja saastaisessa vedessä; sieltä ne eivät juuri koskaan häviä pois, vaan kehittyvät otollisissa oloissa tautiepidemiaksi ja leviävät silloin myös pesäkealueensa ulkopuolelle ilmavampiin ja terveellisempiin kaupunginosiin, joissa asuvat herrat kapitalistit. Vallassaoleva kapitalistiluokka ei voi rankaisematta hauskuttaa itseään aiheuttamalla kulkutauteja työväenluokan keskuudessa; niistä on seurauksia käpitalisteille itselleenkin, ja kuolemanenkeli raivoaa heidän keskuudessaan yhtä armottomasti kuin työläistenkin keskuudessa.

Heti kun se oli saatu tieteellisesti todetuksi, ihmisystävälliset porvarit innostuivat jaloon kilpailuun työläistensä terveyden hyväksi. Perustettiin yhdistyksiä, kirjoitettiin kirjoja, laadittiin suunnitelmia, pohdittiin ja säädettiin lakeja yhä uusiintuvien kulkutautien pesäkkeiden hävittämiseksi. Työläisten asunto-oloja alettiin tarkastaa ja tehtiin myös yrityksiä huutavimpien epäkohtien poistamiseksi. Erikoisen tarmokas toiminta alettiin Englannissa, jossa suurkaupunkeja oli eniten ja suurporvaristo siis suuremmassa vaarassa kuin muualla; siellä nimitettiin hallituksen komissioita tutkimaan työväenluokan terveysoloja; niiden selostukset, jotka tarkkuutensa, täydellisyytensä ja puolueettomuutensa ansiosta erosivat edukseen kaikista mannermaisista lähteistä, olivat perustana uusille enemmän tai vähemmän radikaalisille laeille. Niin epätäydellisiä kuin nuo lait ovatkin, niin kuitenkin ne ovat äärettömästi edellä kaikesta siitä, mitä tähän asti on siihen suuntaan tehty mannermaalla. Mutta tästä huolimatta kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä synnyttää niitä epäkohtia, joiden parantamisesta on kysymys, yhä uudelleen niin

kiertämättömästi, että tuskinpa Englannissakaan tuossa parantamisessa on päästy askeltakaan eteenpäin.

Saksassa tarvittiin tavan mukaan paljon pitempi aika, ennen kuin sielläkin vakinaisiksi muodostuneet kulkutautien alkusyyt kehittyivät niin pitkälle kuin oli tarpeen uneliaan suurporvariston ravistamiseksi hereille. Muuten, kuta hitaammin, sitä varmemmin — ja niin sai vihdoin meilläkin alkunsa yhteiskunnallista terveydenhoitoa ja asuntokysymystä käsittelevä porvarillinen kirjallisuus, joka on ulkomaisten, pääasiallisesti englantilaisten, edelläkävijäin vetelöittävää mukailemista, mikä suuriäänisillä ja mahtipontisilla fraaseilla keinotellaan näyttämään mitä syvähenkisimmältä. Tähän kirjallisuuteen kuuluu teos: *Tri Emil Sax, „Työätekevien luokkien asunto-olot ja niiden uudistus”*, Wien, 1869¹.

Asuntokysymyksen porvarillista käsittelyä valaistakseni valitsin tämän kirjan vain siksi, koska siinä yritetään esittää tätä aihetta koskeva porvarillinen kirjallisuus mahdollisimman täydellisesti. Mutta on sekin kirjallisuutta, mikä on kirjoittajallamme „lähteenä”! Englantilaisista parlamenttiselostuksista, todellisista peruslähteistä, mainitaan vain kolme vanhinta; koko kirja osoittaa, ettei kirjoittaja *ole koskaan nähnyt niistä ainoatakaan*; sen sijaan hän esittelee kokonaisen sarjan lattean porvarillisia, hyväntahtoisen poroporvarillisia ja ulkokultaisen filantrooppisia kirjoitelmia; Ducpétiaux, Roberts, Hole, Huber, Englannissa pidetyn yhteiskuntatieteiden (eli oikeammin loruilu-) kongressin aikaansaannokset, työätekevien luokkien hyvinvoinnista huolehtivan preussilaisen yhdistyksen aikakauslehti, Itävallan virallinen selostus Pariisin maailmannäyttelystä, samanluontoiset Bonaparten viralliset selostukset, „Illustrated London News”², „Ueber Land und Meer”³ ja lopuksi „tunnustettu auktoriteetti”, „terävän käytännöllisen järjen” ja „puheen vakuuttavan syvällisyyden” mies, nimittäin — *Julius Faucher!* Tuosta lähdekirjallisuusluettelosta puuttunee vain „Gartenlaube”, „Kladderadatsch” ja fysilieeri Kutschke⁴.

¹ *E. Sax, Die Wohnungszustände der arbeitenden Klassen und ihre Reform*, Wien, 1869. *Toim.*

² „Illustrated London News” („Kuvitettuja Lontoon uutisia”) — vuonna 1842 perustettu laajalti levinnyt porvarillinen kuvitettu viikkojulkaisu. *Toim.*

³ „Ueber Land und Meer” („Maalla ja merellä”) — kuvitettu kaunokirjallinen aikakauslehti, joka ilmestyi vuodesta 1858 lähtien Stuttgartissa. *Toim.*

⁴ „Gartenlaube” („Lehtimaja”) — poroporvarillinen perhelehti, „Fysilieeri August Kutschke” — runoilija Gotthelf Hoffmann, sepitti isänmaallisen laulun, joka oli suosiossa vuosina 1870—1871 Saksan ja Ranskan sodan aikana. *Toim.*

Ettei hra Saxin mielipiteiden suhteen voisi syntyä mitään väärinkäsityksiä, hän selittää sivulla 22:

„Yhteiskunnalliseksi taloustieteeksi me nimitämme kansantalousoppia, kun sitä sovelletaan yhteiskunnallisiin kysymyksiin, tarkemmin sanoen niiden keinojen ja menetelmien kokonaisuutta, jotka tämä tiede tarjoaa meille ja joilla tämän tieteen „rautaisten” lakien perusteella ja nykyisin vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän puitteissa niin sanotut (!) omistamattomat luokat kohotetaan omistavien luokkien tasalle”.

Emme ryhdy erittelemään sitä sekavaa käsitystä, että „kansantalousoppi” eli poliittinen taloustiede olisi yleensä tekemisissä muiden kuin „yhteiskunnallisten” kysymysten kanssa. Käymme suoraan käskisi peruskohtaan. Tri Sax tahtoo, että porvarillisen taloustieteen „rautaistet lait” ja „nykyisin vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän puitteet”, toisin sanoen kapitalistinen tuotantotapa, jäisivät muuttumattomiksi ja kuitenkin „niin sanotut omistamattomat luokat” pitäisi kohottaa „omistavien luokkien tasalle”. Mutta kapitalistisen tuotantotavan välttämättömänä edellytyksenähän on se, että on olemassa ei niin sanottu, vaan todella omistamaton luokka, jolla ei ole muuta myytävää kuin työvoimansa ja jonka täytyy sen vuoksi myydä tuota työvoimaa teollisuuskapitalisteille. Hra Saxin keksimän uuden tieteen — „yhteiskunnallisen taloustieteen” — tehtävä on näin muodoin löytää sellaiset keinot ja menetelmät, että sellaisen yhteiskuntajärjestelmän puitteissa, joka perustuu toisaalta kaikkien raaka-aineiden, tuotannonvälineiden ja elämänvälineiden omistajien, kapitalistien, ja toisaalta vain työvoimansa eikä muuta omistavien palkkatyöläisten väliseen vastakohtaisuuteen, — että sellaisen yhteiskuntajärjestelmän puitteissa kaikki palkkatyöläiset voisivat muuttua kapitalisteiksi lakkaamatta olemasta palkkatyöläisiä. Hra Sax luulee ratkaisseensa tämän kysymyksen. Eikö hän olisi niin hyvä ja sanoisi meille, millä tavalla kaikki Ranskan armeijan sotamiehet, joista jokainen on Napoleon I:n ajoista alkaen kantanut rensselissään marsalkansauvaa, voidaan muuttaa sotamarsalkoiksi niin, etteivät he lakkaisi olemasta tavalisia sotamiehiä. Tai millä tavalla Saksan valtakunnan kaikki 40 miljoonaa alamaista voitaisiin tehdä Saksan keisareiksi!

Porvarillisen sosialismin olemus on se, että halutaan säilyttää nykyaikaisen yhteiskunnan kaikkien onnettomuuksien perusta ja samaan aikaan poistaa nuo onnettomuudet. Porvarilliset sosialistit, kuten sanotaan jo „Kommunistisessa manifestissa”, haluavat „poistaa yhteiskunnallisia epäkohtia turvatakseen porvarillisen yhteiskunnan olemassaolon”; haluavat „porvariston ilman proletariaattia”. Olemme huomanneet, että hra Sax asettaa kysymyksen aivan samalla tavalla. Sen ratkaisun hän näkee asuntokysymyksen ratkaisemisessa; hän on sitä mieltä, että „paranta-

malla työtätekevien luokkien asumuksia lievennettäisiin menestyksellisesti yllä kuvailtua fyysillistä ja henkistä kurjuutta, ja siten — so. *yksistään* asunto-olojen laajaperäisen parantamisen avulla — näiden luokkien valtaosa nostettaisiin tuskin ihmisarvoisen elämänsä suosta aineellisen ja henkisen hyvinvoinnin puhtaille kukkuloille” (s. 14). Huomautettakoon sivumennen, että porvariston etujen mukaista on hämätä se tosiasia, että on olemassa proletariaatti, jonka ovat luoneet porvarilliset tuotantosuhteet ja joka on näiden suhteiden olemassaolon jatkumisen ehto. Sen vuoksi herra Sax sanoo meille s. 21, että työtätekeviksi luokiksi on katsottava varsinaisten työläisten lisäksi kaikki „varattomat yhteiskuntaluokat”, „yleensä pieneläjät, kuten käsi-työläiset, lesket, eläkkeelläolijat (!), alemmat virkamiehet jne.”. Porvarillinen sosialismi ojentaa kätensä pikkuporvarilliselle sosialismille!

Mutta mistä asuntopula johtuu? Kuinka se on syntynyt? Hra Saxin, kuten kelpo porvarin ainakin, ei tarvitse tietää, että se on porvarillisen yhteiskuntamuodon kiertämätön tuote, ja ettei voi olla asuntopulaton sellainen yhteiskunta, jossa työtätekevien valtaviin joukkojen on elettävä yksinomaan työpalkalla, siis niiden olemassaoloon ja suvun jatkamiseen välttämättömällä elämänvälineiden summalla; jossa konetekniikan uudet parannukset jne. tekevät alinomaan suuria työläisjoukkoja työttömiksi; jossa voimakkaat ja säännöllisesti toistuvat teolliset heilahtelut toisaalta luovat edellytykset työttömien työläisten suurilukuisen reserviarmeijan olemassaololle ja toisaalta heittävät aika ajoittain kadulle suuret määrät työttömiä; jossa työläisiä kokoontuu joukkomitassa suuriin kaupunkeihin ja lisäksi nopeammin kuin mitä vallitsevissa oloissa järjestetään heille asuntoja; jossa siis inhottavimmillekin sikoläteille on aina löytyvä vuokraaja; ja jossa vihdoin talonomistaja kapitalistina ei ole ainoastaan oikeutettu, vaan kilpailun vuoksi tietystä mitassa pakotettukin kiskomaan häikäilemättä talo-omaisuudestaan korkeimman vuokramaksun. Sellaisessa yhteiskunnassa asuntopula ei ole mikään sattuma, vaan se on kiertämätön instituutio; se ja sen vaikutus terveyteen jne. voidaan hävittää vasta sitten, kun koko se yhteiskuntajärjestelmä, joka asuntopulaa synnyttää, tulee perinpohjin mullistettua. Mutta sitä ei porvarillisen sosialismin tarvitse tietää. Se ei *uskalla* selittää asuntopulaa olosuhteista johtuvaksi. Sille ei siis jää mitään muuta neuvoksi kuin selittää moralisoivin fraasein, että asuntopula johtuu ihmisten turmeltuneisuudesta, niin sanoaksemme perisyynnistä.

„Ja eikö tässä suhteessa ole tunnettua ja siis eittämätöntä (rohkea johtopäätös!), „että syy... on osaksi *itse työläisissä*, asunnonpyytäjissä, ja osaksi, jopa paljon suuremmassa määrässä, niissä, jotka ottavat tehtäväkseen

tydyttää tuota tarvetta, tai niissä, jotka eivät sitä tee, vaikka heillä onkin tarpeellisia varoja,— *omistavissa, ylimmissä yhteiskuntaluokissa*. Viimeksi mainittujen syytä... on se, että ne eivät huolehdi siitä, että tarjolla olisi riittävästi hyviä asuntoja”.

Niin kuin Proudhon siirtää meidät taloustieteestä lakitieteen, niin myös porvarillinen sosialistimme kiskoo meitä tässä taloustieteestä moraalin alalle. Eikä mikään ole sen luonnollisempaa. Ken julistaa kapitalistiset tuotantosuhteet, nykyisen porvarillisen yhteiskunnan „rautaiset lait”, koskemattomiksi ja tahtoo siitä huolimatta poistaa niiden epämiellyttävät, mutta kiertämättömät seuraukset, sen ei auta muuta kuin pitää kapitalisteille moraalisaarnoja, joiden liikuttavan vaikutuksen haihduttavat heti persoonallinen etu ja tarpeen vaatiessa kilpailu. Nuo moraalisaarnat ovat aivan kuin ne saarnat, joita rannalla seisova kanaemo pitää hautomilleen sorsanpoikasille, jotka virkeinä uiskentelevat lammikossa. Sorsanpojat liikkuvat veden pinnalla, vaikkei siinä olekaan tukkeja, ja kapitalistit ryntäävät tavoittelemaan voittoa, vaikkei sillä olekaan sydäntä. „Raha-asioissa sydämellisyys on liikaa” — sanoi jo vanha Hansemann, joka ymmärsi tämän asian paremmin kuin hra Sax.

„Hyvät asunnot ovat niin kalliita, ettei suurin osa työläisistä *voi niitä laisinkaan* käyttää. Suurpääoma... pidättäytyy arkaillen rakentamasta työtätekeville luokille... niinpä nämä luokat joutuvatkin asunnontarpeessaan suurimmalta osaltaan keinottelun verkkoihin”.

Inhottava keinottelu! Suurpääoma ei tietysti koskaan keinottele! Mutta keinottelemasta työväen asunnoilla ei suurpääomasta paha tahto, vaan ainoastaan tietämättömyys.

„Talonmistajat eivät lainkaan *tiedä*, kuinka suurta ja tärkeää osaa... esittää asunnontarpeen normaali tyydyttäminen, *he eivät tiedä, mitä he tekevät ihmisille* tarjotessaan heille säännöllisesti niin edesvastuuttomasti huonoja, epäterveellisiä asuntoja, eivätkä he vihdoin *tiedä* sitä, kuinka suuresti he vahingoittavat siten itseään” (s. 27).

Mutta asuntopulan syntymiseksi kapitalistin tietämättömyyden lisäksi tarvitaan työläisen tietämättömyyttä. Myönnettyään, että „saadakseen edes jonkinlaisen katon päänsä päälle” työläisten „alimpien kerrosten on aina pakko (!) etsiä itselleen yömajaa mistä sattuu, ja tässä suhteessa ne ovat aivan turvattomia ja avuttomia”, hra Sax kertoo meille:

„Yleisesti tunnettuahan on, että monet heistä (työläisistä) kevytmielisyysessään, mutta ennen kaikkea tietämättömyydessään, voitaneen sanoa, miltei taiturimaisesti riistävät elimistöltään luonnollisen kehityksen ja terveen elämän ehdot, samalla kun heillä *ei ole vähäisintäkään käsitystä* järkipäisestä terveydenhoidosta eikä varsinkaan siitä, mikä suunnaton merkitys on tässä suhteessa asunnolla” (s. 27).

Mutta nytpä työntyvätkin esiin porvarin aasinkorvat. Samaan aikaan kun kapitalistien osalta „syyllisyys” haihtui tietämättömyyteen, työläisten osalta tietämättömyys on vain aihe katsoa heidät syyllisiksi. Kuulkaa:

„Näin (nimittäin tietämättömyyden vuoksi) tullaan siihen, että säästääkseen vaikka vähänkin vuokramaksussa he menevät pimeisiin, kosteisiin, ahtaisiin, sanalla sanoen sellaisiin asuntoihin, jotka ovat pilkantekoa hygienian kaikista vaatimuksista..., että usein monta perhettä vuokraa yhdessä yhden huoneiston, jopa vain yhden huoneen, kuluttaakseen asuntoon mahdollisimman vähän, samalla kun juopotteluun ja kaikenlaisiin turhamaisiin huvitteluihin he tuhlaavat tulonsa todella syntisellä tavalla”.

Rahat, jotka työläiset „tuhlaavat viinaan ja tupakkaan” (s. 28), „kapakaelämä kaikkine surkeine seurauksineen, mikä lyijykuulana vetää alinomaa työläissäytyä lokaan”, ovat todella lyijykuulana takertuneet hra Saxin kurkkuun. Että nykyisten suhteiden vallitessa juopottelu työläisten keskuudessa on kiertämätön tulos heidän elinoloistaan, yhtä kiertämätön kuin lavantauti, rikos, syöpäläiset, ulosottomiehet ja muut yhteiskunnalliset taudit, niin kiertämätön, että juoppouteen lankeavien keskimääräisluku voidaan laskea etukäteen, sitä hra Saxin ei taaskaan tarvitse tietää. Muuten jo vanha koulunopettajani sanoi: „Alhaiso käy kapakassa ja ylhäisö klubeissa”, ja kun itse olen ollut kummassakin, niin voin sen vahvistaa todeksi.

Koko tuo lörpöttely kummankin osapuolen „tietämättömyydestä” päättyy kuluneisiin fraaseihin pääoman ja työn etujen soposointisuudesta. Jos kapitalistit tuntisivat todelliset etunsa, niin he antaisivat työläisille hyviä asuntoja ja yleensä järjestäisivät heille paremmat olot; ja jos työläiset tuntisivat todelliset etunsa, niin he eivät lakkoilisi, eivät innostuisi sosialidemokratiaan eivätkä politikoini, vaan tottelisivat kuuliaisesti esimiehiään, kapitalisteja. Ikävä kyllä kumpikin osapuoli näkee etunsa kokonaan muussa kuin siinä, mitä hra Sax ja hänen lukemattomat edeltäjänsä saarnaavat. Pääoman ja työn välisen soposoinnun evankeliumia on saarnattu jo 50 vuotta; porvarillinen filantropia on saanut maksaa sievoiset rahat todistaakseen mallilaitoksilla tuon soposoinnun; ja kuten tulemme myöhemmin huomaamaan, me olemme siitä nykyään aivan yhtä kaukana kuin viisikymmentä vuotta sitten.

Kirjoittajamme siirtyy nyt kysymyksen käytännölliseen ratkaisuun. Kuinka vähän vallankumouksellinen oli Proudhonin suunnitelma tehdä työläisistä asuntojensa *omistajia*, se näkyy jo siitä, että porvarillinen sosialismi oli jo ennen häntä yrittänyt ja yrittää vielä nykyisinkin toteuttaa tuota suunnitelmaa käytännössä. Myös hra Sax julistaa, että asuntokysymys voidaan ratkaista täydellisesti vain siirtämällä asunnot työläisten

omaisuudeksi (ss. 58 ja 59). Enemminkin, tämä ajatus saa hänet lyyrillisen ihastuksen valtaan, ja hän purkaa sen ilmi seuraavana intomielisenä tiradina:

„On jotain omalaatuista ihmiselle olennaisessa maaomaisuuden kaipuussa, pyrkimyksessä, jota ei ole voinut heikentää edes nykypäivien *kuumeisesti sykkivä liike-elämä*. Se on tiedoton tunne maaomaisuutena esiintyvän taloudellisen edun tärkeydestä. Sen ansiosta ihminen saa vankan aseman, hän ikään kuin juurtuu lujasti maahan, ja jokaisella taloudella (!) on siinä kestävin perusta. Kuitenkin maaomaisuuden siunauksellinen voima ulottuu noita aineellisia etuja kauemmaksi. Kenellä on onni sanoa maapalstaa omakseen, hän on *saavuttanut taloudellisen riippumattomuuden korkeimman ajateltavissa olevan asteen*; hänellä on alue, jolla hän voi hallita ja vallita *itsevaltaisesti*, hän on *oma herransa*, hänellä on tiettyä voimaa ja *luotettava turvapaikka* pahan päivän varalta; hänen itsetietoisuutensa ja samalla myös hänen moraalinen voimansa kasvaa. Tästä johtuu omaisuuden syvälinen merkitys tässä kysymyksessä... Työläinen, joka nykyisin on avuttomana suhdanneheilahtelujen alaisena ja ainaisessa riippuvaisuudessa työnantajasta, vapautuisi siten jossain määrin tuosta asemansa epävakaisuudesta; *hänestä tulisi kapitalisti* ja hän olisi suojattu työttömyyden ja työkyvyttömyyden vaaroilta sen luoton ansiosta, jota hänelle annetaan kiinteimistöä vastaan. *Siten hän kohoaisi omistamattomien joukosta omistajaluokkaan*” (s. 63).

Hra Sax nähtävästi arvelee, että ihminen on olennaisesti talonpoika; muutoin hän ei olisi pannut suurkaupunkiemme työläisten ominaisuudeksi maaomaisuuden kaipuuta, jota tähän mennessä ei kukaan ole heissä havainnut. Kaupunkilaistyöläistemme ensimmäisenä elinehtona on liikkumisvapaus, ja maaomaisuus voi olla heille vain kahleena. Antakaa heille omat mökit, kahlehtikaa heidät jälleen turpeeseen, niin teette heidät voimattomaksi vastustamaan tehtailijain palkanalennuksia. Yksityinen työläinen saattanee sattumalta myydä mökkinsä, mutta vakavanlaatuisen lakon tai yleisen teollisuuspuolan aikana täytyisi kaikkien kyseessäoleville työläisille kuuluvien mökkien joutua markkinoille myytäväksi eivätkä ne siis joko löytäisi lainkaan ostajaa tai niitä myytäisiin polkuhintaan, niiden omakustannushintaa paljon halvemmalla. Vaikka ne kaikki ostettaisiinkin, niin Saxin suuri asuntoreformi menisi taaskin myttyyn ja hänen pitäisi alkaa jälleen alusta. Muuten runoilijat elävät kuvittelujen maailmassa ja niin myös hra Saxkin, joka kuvittelee, että maanomistaja „on saavuttanut taloudellisen riippumattomuuden korkeimman asteen”, „että hänellä on luotettava turvapaikka”, että „hänestä *tulee kapitalisti* ja hän on suojattu työttömyyden ja työkyvyttömyyden vaaroilta sen luoton ansiosta, jota hänelle annetaan kiinteimistöä vastaan” jne. Mutta tarkastelkoonpa hra Sax ranskalaisia tai meidän reinitäisiä pientalonpoikia; heidän talojaan ja peltomaan rasittavat ylenpalttisesti hypoteekkilainat, heidän satonsa kuuluu jo korjaamattomana velkojalle ja heidän „alueellaan” eivät hallitse eivätkä vallitse itsevaltaisesti he, vaan koronkiskuri, asianajaja ja ulosottomies. Se on todellakin talou-

dellisen riippumattomuuden korkein ajateltavissa oleva aste... koronkiskuria varten. Ja jotta työläiset luovuttaisivat mökkinsä mahdollisimman pian koronkiskurin tuollaiseen itsevaltaiseen käyttöön, hyväntahtoinen hra Sax muistuttaa heille huolehtivasti *kiinteistöluotosta*, jota he voivat käyttää työttömyyden ja työvyttömyyden aikana sen sijaan että rasittaisivat köyhäinhuoltoa.

Joka tapauksessa hra Sax on nyt ratkaissut alussa asetetun kysymyksen: oman mökin hankkimisen ansiosta työläisestä „*tulee kapitalisti*”.

Pääoma on valtaa muiden maksamattomaan työhön. Työläisen mökki muuttuu siis pääomaksi vasta sitten, kun hän vuokraa sen toiselle ja anastaa vuokramaksun muodossa osan tuon toisen henkilön työn tuotteesta. Mutta koska hän itse asuu siinä, niin hän estää siten mökin muuttumasta pääomaksi, aivan samoin kuin takki lakkaa olemasta pääomaa siitä hetkestä lähtien, kun ostan sen räätäliiltä ja puen ylleni. Työläinen, jolla on tuhannen taalarin arvoinen mökki, ei tosin ole enää proletaari, mutta pitää olla hra Sax, ennen kuin voi nimittää häntä kapitalistiksi.

Mutta työläisemme kapitalistisuudella on vielä toinenkin puolensa. Olettakaamme, että jollain teollisuusseudulla tulee säännöksi, että jokaisella työläisellä on oma mökki. Siinä tapauksessa *työväenluokalla on tuolla paikkakunnalla ilmainen asunto*; asuntonenot eivät enää kuulu hänen työvoimansa arvoon. Mutta työvoiman tuotantokustannusten kaikkalainen aleneminen, ts. jokainen pitempiaikainen työläisten elämänvälineiden hinnan alennus on „kansantalouselopin rautaisten lakien perusteella” yhtä kuin työvoiman arvon aleneminen ja johtaa siksi loppujen lopuksi työpalkan vastaavaan alenemiseen. Työpalkka alenisi siis keskimäärin sen verran kuin säästettiin keskimäärin vuokramaksuissa, ts. työläinen maksaisi vuokramaksua omasta mökistään, muttei enää entiseen tapaan rahana talonomistajalle, vaan maksamattomana työnä tehtailijalle, jolle hän tekee työtä. Tällä tavoin mökkiin sijoitetut työläisen säästöt muuttuisivat todellakin eräänlaiseksi pääomaksi, mutta eivät hänen pääomakseen, vaan hänelle työtä antavan kapitalistin pääomaksi.

Näin muodoin hra Sax ei edes paperilla onnistu muuttamaan työläistään kapitalistiksi.

Huomautamme sivumennen, että yllä sanottu koskee kaikkia niin sanottuja sosiaalisia reformeja, jotka päätyvät työläisen elämänvälineiden säästämiseen ja halventamiseen. Joko noista reformeista tulee yleisiä, ja silloin niitä seuraa vastaava työpalkan aleneminen, tai ne jäävät aivan yksityisiksi kokeiluiksi, ja silloin pelkästään se, että ne ovat olemassa yksityisinä poikkeuksina, osoittaa, että niiden toteuttaminen laajassa mitassa ei sovi yhteen vallitsevan kapitalistisen tuotantotavan kanssa.

Olettakaamme, että jollain paikkakunnalla olisi kulutusosuuskuntien yleistymisen ansiosta voitu halventaa työläisten elämänvälineiden hintoja 20 prosentilla; silloin täytyisi työpalkankin aleta ajan oloon likimäärin 20 prosentilla, ts. samassa suhteessa, jossa kyseessäolevat elämänvälineet sisältyvät työläisen elatukseen. Jos esimerkiksi työläinen käyttää keskimäärin kolme neljänestä viikkopalkastaan noihin elämänvälineisiin, niin työpalkka alenee loppujen lopuksi $\frac{3}{4} \times 20 = 15\%$. Lyhyesti sanoen, heti kun tuollainen sääätamisreformi tulee yleiseksi, työläinen alkaa saada palkkaa, jota on pienennetty samassa suhteessa, kuin hänen säästönsä sallivat hänen elää halvemmalla. Antakaa *jokaisen* työläisen saada säästämällä 52 taalerin itsenäinen tulo, niin hänen viikkopalkkansa on loppujen lopuksi aleneva yhdellä taalerilla. Siis: mitä enemmän hän säästää, sitä vähemmän hän saa palkkaa. Siis hän ei säästä omaksi, vaan kapitalistin hyväksi. Mitä muuta tarvittaisiin „elävöittämään hänessä mitä voimallisimmin tuota ensimmäistä taloudellista hyvettä... säästäväisyyttä”? (s. 64).

Muuten hra Saxkin sanoo meille siinä samassa, että työläisten pitää tulla talonomistajiksi enemmänkin kapitalistien kuin omien etujensa vuoksi:

„Eihän ainoastaan työläissäätä, vaan myös koko yhteiskuntaa kiinnostaa mitä suurimmassa määrässä se, että mahdollisimman monet sen jäsenistä olisivat sidotut (!) maahan (haluaisinpa vaikka kerran nähdä hra Saxin siinä asemassa)... Maaomaisuus... pienentää niiden lukua, jotka taistelevat omistavan luokan herruutta vastaan. Kaikki ne salaiset voimat, jotka kuumentavat sitä jalkaimme alla hehkuvaa tulivuorta, jota sanotaan yhteiskunnalliseksi kysymykseksi,—proletariaatin katkeroituminen, viha..., järjen vaaralliset haihdukset...—kaikki ne hälvänevät kuin usva auringon noustessa, kun... työläiset itse siirtyvät tätä tietä omistavien luokkaan” (s. 65).

Toisin sanoen hra Sax toivoo, että samalla kun työläisten proletaarinen asema muuttuu, minkä pitäisi aiheutua mökin hankkimisesta, he menettävät myös proletaarisen luonteensa ja muuttuvat jälleen samanlaisiksi kuuliaisiksi nöyristelijöiksi, kuin olivat heidän esi-isänsä, joilla myös oli oma talo. Proudhonilaisten sietäisi mietiskellä tätä.

Hra Sax luulee täten ratkaisseensa yhteiskunnallisen kysymyksen:

„Hyödykkeiden oikeudenmukaisempi jako — sfinksin arvoitus, jota jo monet ovat turhaan yrittäneet ratkaista — eikä se ole nyt meille kouraan-tuntuva tosiasia, eikä sitä ole siten temmattu ihanteiden piiristä ja tuotu todellisuuden alalle? Ja kun se on toteutettu, niin eikä siten ole saavutettu eräs korkein tarkoituserä, jonka jopa *äärimmäisimmänkin suunnan sosialistit asettavat teorioidensa huippukohdaksi?*” (s. 66).

On todellinen onni, että olemme päässeet tähän kohtaan asti. Tuo riemuhuuto on nimittäin hra Saxin kirjan „huippukohta”, ja nyt laskeudutaan jälleen verkalleen mäen alle, „ihanteiden pii-

ristä” harmaaseen todellisuuteen, ja kun olemme tulleet alas, niin havaitsemme, ettei siellä meidän poissa ollessamme ole mikään, ei kerrassaan mikään muuttunut.

Ensimmäisen askeleen alamäkeä pakottaa meidät ottamaan oppaamme, selittäessään meille, että on olemassa kaksi työläisasuntosysteemiä; cottage-systeemi, jolloin jokaisella työläisperheellä on oma mökki ja mikäli mahdollista pieni puutarha, kuten Englannissa, ja kasarmisysteemi, suuret rakennukset, joissa on paljon työläisasuntoja, kuten Pariisissa, Wienissä jne. Niiden kummankin välimuotona on Pohjois-Saksassa yleisenä esiintyvä systeemi. Cottage-systeemi olisi tosin ainoa oikea ja *ainoa*, jonka vallitessa työläinen voisi hankkia omistusoikeuden mökkiinsä; kasarmisysteemistä on niin ikään hyvin suurta vahinkoa terveydelle, siveellisyydelle ja kotirauhalle, mutta valitettavasti juuri asuntopulan keskuksissa, suurkaupungeissa, cottage-systeemi on maan kalleuden vuoksi mahdoton, ja saa olla tyytyväinen, jos siellä suurten kasarmien asemesta onnistutaan rakentamaan 4—6 huoneiston taloja tai erilaisten rakennuskonstien avulla poistamaan kasarmisysteemin pahimmat epäkohdat (ss. 71—92).

Olemme laskeutuneet jo aikamoisen matkan, eikö totta? Työläisten muuttaminen kapitalisteiksi, yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaiseminen, oma mökki jokaisella työläisellä — kaikki tuo on jäänyt ylös „ihanteiden piiriin”; meidän on nyt vain huolehdittava siitä, että cottage-systeemi otetaan käytäntöön kylissä ja että kaupungeissa rakennetaan työläiskasarit mahdollisimman siedettäväksi.

Siis asuntokysymyksen porvarillisessa ratkaisussa on ajettu selvästi karille, *kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden* karille. Ja tässä olemme tulleet kysymyksen keskeiseen kohtaan. Asuntokysymys voidaan ratkaista vasta sitten, kun yhteiskuntaa on uudistettu niin paljon, että voidaan ryhtyä hävittämään kaupungin ja maaseudun välistä vastakohtaisuutta, joka nykyisessä kapitalistisessa yhteiskunnassa on kärjistetty äärimmilleen. Kapitalistinen yhteiskunta on kokonaan kykenemätön hävittämään tätä ristiriitaa, sen täytyy päinvastoin kärjistää sitä joka päivä yhä enemmän. Tämän ovat käsittäneet oikein jo nykyajan ensimmäiset utopistisocialistit — Owen ja Fourier. Heidän mallijärjestelmissään ei enää ole kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuutta. Havaitaan siis aivan päinvastaista, kuin mitä hra Sax väittää: asuntokysymyksen ratkaiseminen ei ratkaise samalla yhteiskunnallista kysymystä, vaan ainoastaan yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaiseminen, ts. kapitalistisen tuotantotavan hävittäminen, tekee samalla mahdolliseksi asuntokysymyksen ratkaisemisen. Mielettömyyttä on se, että tahdotaan ratkaista asuntokysymys ja säilyttää edelleenkin nykyaikaiset suurkaupungit. Mutta nykyaikaiset suurkaupungit häviävät vasta sitten, kun

hävitetään kapitalistinen tuotantotapa, ja kun tämä hävittäminen alkaa, niin kysymys ei ole enää siitä, että jokaiselle työläiselle toimitettaisiin oma mökki, vaan kokonaan muista asioista.

Jokaisen yhteiskunnallisen vallankumouksen täytyy kuitenkin alussa ottaa asiat sellaisina, kuin se ne tapaa, ja taistella huutavimpia epäkohtia vastaan käytettävissä olevilla keinoilla. Olemme jo tulleet huomaamaan, että *asuntopulaa* voidaan heti lievittää siten, että pakkoluovutetaan osa omistaville luokille kuuluvista loistohuoneistoista ja asutetaan pakollisesti muu osa.

Joskin hra Sax jatkaessaan lähtee jälleen suurkaupungeista ja puhuu pitkälti ja laveasti työläiskolonioista, joita tulee perustaa kaupunkien *lähistölle*, joskin hän kuvailee noiden kolonioiden kaikkia ihanoituksia, joita ovat yhteinen „vesijohto, kaasuväläistus, ilma- tai vesilämmitys, pesutuvat, kuivaamot, kylpyhuoneet jne.”, „lastenseimi, koulu, rukoushuone (!), lukuhuone, kirjasto..., viini- ja oluttuvat, tanssi- ja konserttisalit kaikkine mukavuuksineen”, höyryvoima, jota johdetaan kaikkiin taloihin ja joka voi „tietyissä mitassa siirtää tuotannon tehtaista jälleen kotiverstaisiin” — niin se ei muuta asiaa vähääkään. Kolonian, jota hän kuvailee, hra Huber on lainannut välittömästi sosialisteilta Owenilta ja Fourier'ilta, ja se on kokonaan porvarillistettu pyyhkimällä yksinkertaisesti pois kaikki sosialistinen. Mutta juuri sen vuoksi siitä tulee aivan utooppinen. Ketään kapitalistia ei kiinnosta vähääkään tuollaisten kolonioiden perustaminen eikä niitä olekaan missään muualla maailmassa paitsi Guisessa Ranskassa; ja sekin on fourierlainen perustama, ei tuottavan keinottelun, vaan sosialistisen kokeilun mielessä¹. Yhtä hyvin hra Sax olisi voinut porvarillisen tuulentupasuunnittelunsa vahvikkeeksi mainita kommunistisen „Harmony Hall” kolonian, jonka Owen perusti 40-luvun alussa Hampshirissa ja joka on jo kauan sitten hajonnut.

Kaikki nuo puheet kolonioiden perustamisesta ovat kumminkin vain ponneton yritys lentää jälleen „ihanteiden piiriin”, yritys, jota seuraa heti putoaminen. Jälleen kuljemme reippaasti mäkeä alas. Yksinkertaisin ratkaisu on se, „että työnantajat, tehtaanisännät auttavat työläisiä hankkimaan sopivat asunnot joko rakentamalla niitä omaan laskuunsa tai innostamalla ja tukemalla työläisiä näiden omassa rakennustoiminnassa, antamalla heidän käyttöönsä maapalstoja, lainaamalla rakennuspääomaa jne.” (s. 106). Siten olemme jälleen poissa suurkaupungeista, joissa ei voi olla puhettakaan mistään tuollaisesta, ja siirrymme takaisin maaseudulle. Hra Sax todistelee nyt, että tehtailijoille itselleen on edullista auttaa työläisiä saamaan siedettävät asun-

¹ Ja siitäkin tuli lopuksi pelkkä työläisten riistämiskaipa. Ks. Pariisin „Socialiste” julkaisua, v. 1886. (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

not — toisaalta siksi, että se on pääomien edullista sijoittamista, ja toisaalta siksi, että siitä kiertämättömästi „johtuva työläisten innostuksen nousu... tulee sittemmin kohottamaan heidän fyysillistä ja henkistä työvoimaansa, mikä luonnollisesti... ei ole vähemmän... edullista työnantajille. Ja siten tulee otettua myös oikea kanta, mitä tulee viimeksi mainittujen osallistumiseen asuntokysymyksen ratkaisuun: tämä osallistuminen on tulosta *latenttisesti assosiaatiosta*, tulosta työnantajien huolenpidosta työläisensä fyysillisestä ja taloudellisesta, henkisestä ja siveellisestä hyvinvoinnista, huolenpidosta, joka enimmäkseen kätkeytyy humanitääristen pyrintöjen verhoon ja tulee sinänsä palkittua rahallisesti seuraamustensa kautta, toimeliäiden, taitavien, ahkerien, tyytyväisten ja *uskollisten* työläiskerrostojen hankkimisen ja säilyttämisen kautta” (s. 108).

Fraasi „latenttisesti assosiaatiosta”, jolla hra Huber on yrittänyt antaa porvarillis-filantrooppiselle sepustukselle „ylevän ajatuksen”, ei vähääkään muuta asiaa. Maaseutupaikkakuntien suurtehtailijat, varsinkin Englannissa, ovat ilman tuota fraasiakin jo aikoja sitten vakuuttuneet siitä, että työläisasuntojen rakentaminen ei ole ainoastaan välttämättömyys, osa itse tehdasrakennustoiminnasta, vaan se on myös sangen kannattavaa. Englannissa syntyi sillä tavalla kokonaisia kyliä, joista monet kehittyivät myöhemmin kaupungeiksi. Mutta sen sijaan, että olisivat kiitollisia ihmisrakkaille kapitalisteille, työläiset ovat jo hyvin kauan esittäneet tuota cottage-systeemiä vastaan sangen vakavia vastaväitteitä. Kysymys ei ole vain siitä, että heidän pitää maksaa mökeistä monopolihinnat, kun tehtailijalla ei ole kilpailijoita; jokaisen lakon aikana he joutuvat heti asunnottomiksi, sillä tehtailija ajaa heidät ilman muuta ulos, mikä tekee kaiken vastarinnan äärimmäisen vaikeaksi. Yksityiskohtaisempia tietoja voi saada kirjastani „Englannin työväenluokan asema” (ss. 224 ja 228)¹. Hra Sax kuitenkin arvelee, että tuollaisia argumentteja „tuskin kannattaa ryhtyä kumoamaan” (s. 111). Mutta eikö hän sitten halua antaa työläiselle omistusoikeutta mökkiinsä? Haluaa kyllä, mutta koska „työnantajillakin täytyy aina olla mahdollisuus määrätä asunnosta, voidakseen erottaessaan työläisen antaa asunnon tämän sijaiselle”, niin... pitää tietysti „tällaisten tapaus-ten varalta tehdä *välipuhe omistusoikeuden peruuttamisesta*”² (s. 113).

¹ Ks. K. Marx ja F. Engels, Teokset, 2. painos, 2. osa, ss. 474 ja 478. Toim.

² Tässäkin suhteessa englantilaiset kapitalistit ovat jo kauan sitten täytäneet ja jopa huomattavasti ylittäneetkin hra Saxin kaikki sisimmät toiveet. Maanantaina lokakuun 14. p:nä 1872 Morpethissa parlamenttivaalien valitsijaluettelot vahvistavan oikeusistuimen piti antaa päätös 2 000 vuorityöläisen anomusasiasta, joka koski heidän nimensä merkitsemistä valitsijaluetteloon.

Tällä kertaa laskeuduimme odottamattoman nopeasti alas. Ensin sanottiin: työläisen omistusoikeus mökkiinsä; sitten saimme tietää, että kaupungeissa se on mahdotonta ja että se voidaan toteuttaa vain maaseudulla; nyt meille selitetään, että maaseudullakin tämän omistusoikeuden pitää olla „välipuheella *peruutettavissa*”! Samalla kun hra Sax keksi työläisiä varten tällaisen omistuksen, kun heidät muutettiin „välipuheella peruutettaviksi” kapitalisteiksi, olemme jälleen onnellisesti palanneet syntiselle maankamaralle ja täällä voimme tutkia, mitä kapitalistit ja muut filantroopit ovat asuntokysymyksen ratkaisemiseksi *todella* tehneet.

II

Jos saatamme uskoa tri Saxiamme, niin herrojen kapitalistien taholta on jo nytkin tehty paljon oleellista asutopulan lieventämiseksi, ja se todistaa, että asuntokysymys voidaan ratkaista kapitalistisen tuotantotavan pohjalla.

Ennen kaikkea hra Sax vie meidät — Bonaparten Ranskaan! Kuten tunnettua, Louis Bonaparte asetti Pariisiin maailmannäytelyn aikana komission muka laatimaan selostusta Ranskan työtekevien luokkien asemasta, mutta oikeastaan sitä varten, jotta tuo asema tulisi keisarikunnan suureksi kunniaksi kuvattua todella paratiisimaiseksi. Ja *tämän* bonapartismien lahjottavimmista rengeistä muodostetun komission selostukseen vetoaa hra Sax, varsinkin kun sen toiminnan tulokset ovat „asian hoidettavakseen saaneen komission *oman lausunnon mukaan* Ranskan osalta joltisenkin täydelliset”! Entä minkälaisia nuo tulokset ovat? Kahdeksastakymmenestä yhdeksästä tietoja antaneesta suuresta teollisuuslaitoksesta ja osakeyhtiöstä 31 *ei ole* lainkaan rakentanut työläisasumuksia; rakennettuihin asumuksiin on mahtunut hra Saxin omien laskelmien mukaan enintään 50—60 tuhatta henkeä, ja asunnoissa on miltei poikkeuksetta vain kaksi huonetta perhettä kohti!

Itsestään selvää on, että jokainen kapitalisti, jonka hänen tuotantonsa edellytykset — vesivoima, hiilikaivosten, rautamalmeesiintymien ja muiden kaivosten sijainti jne.— sitovat tiettyyn maaseutupaikkakuntaan, on pakotettu rakentamaan työläisilleen

Osoittautui, että suurin osa näistä työläisistä oli sellaisia, joita sen kaivoksen sääntöjen mukaan, jossa he työskentelivät, ei katsottu asumiensa mökkien *vuokraajiksi*, vaan henkilöiksi, jotka vain asuivat niissä *armosta* ja jotka voitiin milloin hyvänsä ilman mitään irtisanomisaikaa ajaa ulos (kaivosten ja mökkien omistaja oli tietysti sama henkilö). Tuomari päätti, että nämä henkilöt eivät ole vuokraajia, vaan palvelijoita, ja sellaisina heillä ei ole oikeutta päästä vaaliluetteloihin („Daily News”, lokakuun 15. pnä 1872). (*Engelsin huomautus.*)

asuntoja, ellei niitä ole. Mutta jotta sitä voitaisiin pitää todistuksena „latenttisen assosiaation” olemassaolosta, „kuvaavana osoituksena asian ja sen suuren merkityksen yhä syvällisemmästä ymmärtämisestä”, „paljonlupaavana alkuna” (s. 115), niin siihen tarvitaan pitkälle kehittyntä tottumusta pettää itseään. Tässäkin suhteessa muuten eri maiden teollisuudenharjoittajat eroavat toisistaan varsinaisen kansallisuuteensa puolesta. Esimerkiksi sivulla 117 hra Sax kertoo meille:

„Englannissa on vasta uusimmalla ajalla havaittavissa tämän suuntaista työnantajien tarmokasta toimintaa. Etenkin kaukana maaseudulla sijaitsevissa kylissä... se seikka, että työläiset joutuvat usein lähimmiltäkin paikkakunnilta kulkemaan pitkän matkan tehtaalle, saapuvat työhön jo väsyneinä ja työskentelevät siksi riittämättömän tuottavasti, on se määräävä vaikutin, joka panee työnantajat rakentamaan työläisilleen asuntoja. Samalla kasvaa myös niiden luku, jotka käsittäen suhteet *syvällisemmin* sitovat asuntoreformiin joko suuremmassa tai pienemmässä määrässä latenttisen assosiaation kaikki muut ainekset; heitä juuri saavatkin kiittää syntyemisestään nämä kukoistavat koloniat... Ashtonin nimi Hydessa, Ashworthin Turtonissa, Grantin Burysssa, Gregin Bollingtonissa, Marshallin Leedsissa, Struttin Belperissä, Saltin Yhdistänessä, Akroydin Copleysssa ym. ovat sen vuoksi hyvin tunnettuja Yhdistyneessä Kuningaskunnassa”.

Pyhä yksinkertaisuus ja vieläkin pyhempi tietämättömyys! Englantilaiset maalaistehtailijat ovat vasta „uusimmalla ajalla” rakentaneet työläisasuntoja! Ei, kunnioitettava hra Sax, Englannin kapitalistit ovat todella suurtehtailijoita myös järkensä eivätkä vain kukkaronsa puolesta. He olivat käsittäneet jo kauan ennen kuin Saksaan ilmaantui todellinen suurteollisuus, että maaseudun tehdastuotannossa kulungit työväen asuntoihin muodostavat välttämättömän, sekä välittömästi että välillisesti hyvin tuottavan osan koko sijoitettavasta pääomasta. Jo kauan ennen kuin Bismarckin ja saksalaisten porvarien välinen taistelu lahjoitti saksalaisille työläisille yhdistymisvapauden, Englannin tehtailijat, kaivosten ja sulattojen omistajat olivat käytännössä tulleet tuntemaan sen, missä määrin he voivat painostaa lakkoleviä työläisiä, jos he ovat samalla näiden työläisten vuokraisäntiä. Jonkin Gregin, Ashtonin ja Ashworthin „kukoistavat koloniat” kuuluvat siinä määrin „uusimpaan aikaan”, että jo 40 vuotta sitten porvaristo ylisteli niitä esikuviksi, ja minä itse kuvailin niitä jo 28 vuotta sitten (ks. „Englannin työväenluokan asema”, ss. 228—230, huomautus¹). Jokseenkin yhtä vanhoja ovat Marshallin ja Akroydin (näin kirjoitetaan hänen nimensä) koloniat ja vieläkin vanhempi on Struttin kolonia, jonka alkujuuri ulottuu menneeseen vuosisataan. Ja kun Englannissa työläisasumuksen keskimääräiseksi iäksi lasketaan 40 vuotta, niin hra Sax itsekin voi sormin laskea, kuinka kurjassa tilassa nuo

¹ Ks. *K. Marx ja F. Engels*, Teokset, 2. painos, 2. osa, s. 413. *Toim.*

„kukoistavat koloniat” nykyisin ovat. Sitä paitsi useimmat noista kolonioista eivät ole enää maaseudulla; teollisuuden jättimäisen kasvun tuloksena useimmat noista kolonioista ovat siinä määrin tehtaiden ja talojen saartamia, että ne sijaitsevat nyt 20—30 tuhatta asukasta käsittävien ja sitäkin suurempien likaisten ja savuisten kaupunkien keskellä, mikä ei kuitenkaan estä hra Saxin edustamaa saksalaista porvarillista tiedettä vielä nykyisinkin kertailemasta hartaasti vanhoja vuoden 1840 aikaisia englantilaisia ylistyslauluja, jotka eivät nyt enää vastaa todellisuutta.

Ja varsinkin vanha Akroyd! Tämä kunnon mies oli aito filantrooppi. Hän rakasti työläisiään ja erittäinkin työläisnaisiaan niin kovin, että Yorkshiressa hänen vähemmän ihmisrakkailla kilpailijoillaan oli tapana sanoa: Hän pitää tehtaansa käynnissä yksinomaan omien lastensa avulla! Hra Sax muuten väittää, että noissa kukoistavissa kolonioissa „aviottomat lapset käyvät yhä harvinaisemmiksi” (s. 118). Aivan niin, *avioliiton ulkopuoliset* aviottomat lapset: Englannin tehdasseuduilla sievät tytöt menevät näet naimisiin varsin nuorina.

Englannissa on maaseudulla yli 60 vuotta ollut tapana rakentaa työläisasumuksia jokaisen suuren tehtaan viereen ja *saman-aikaisesti* tehtaan kanssa. Kuten jo on mainittu, monet tällaiset tehdaskylät ovat olleet alkuna, jonka ympärille on myöhemmin muodostunut kokonainen tehdaskaupunki kaikkine niine epäkoh-
tineen, joita tehdaskaupunki mukanaan tuo. Nuo koloniat eivät siis ole ratkaisseet asuntokysymystä, vaan ne ovat sen *vasta aiheuttaneet* paikkakunnallaan.

Sitä vastoin niissä maissa, Ranskassa ja erittäinkin Saksassa, jotka suurteollisuuden alalla ovat vain kompuroineet Englannin perässä ja oikeastaan vasta vuodesta 1848 oppineet tuntemaan, mitä suurteollisuus on, asia on aivan toisin. Näissä maissa vain jättiläismäiset sulatot ja tehtaot — sellaiset kuin Schneide-
rin tehtaot Creusot'ssa ja Kruppin tehtaot Essenissä — päättivät pitkien epäröintien jälkeen rakentaa joitakin työläisasumuksia. Suuri enemmistö maalaistehtailijoista antaa työläistensä kävellä monia maileja helteessä, lumessa ja rankkasateessa aamulla tehtaalle ja illalla takaisin kotiin. Näin on laita etenkin vuoristo-
seuduilla — Ranskan ja Elsassin Vogeeseilla, samoin kuin Wupperin, Siegin, Aggerin, Lennen ja muiden Reinin ja Westfalenin jokien varsilla. Erzgebirgessä ei asianlaita ole sen paremmin. Niin saksalaisilla kuin ranskalaisillakin on samaa pikkumaista itaruutta.

Hra Sax tietää mainiosti, ettei paljonlupaavalla alulla enempää kuin kukoistavilla kolonioillakaan ole kerrassaan mitään merkitystä. Sen vuoksi hän yrittää todistaa kapitalisteille, kuinka erinomaisia tuloja he voivat saada työläisasumusten rakentami-

sesta. Toisin sanoen hän yrittää osoittaa heille uuden keinon työläisten puijaamista varten.

Ensin hän esittää heille esimerkkinä kokonaisen joukon lontoolaisia osaksi filantrooppis-, osaksi keinotteluluontoisia rakennusyhtiöitä, jotka ovat saaneet puhdasta tuloa 4—6% ja enemmänkin. Sitä, että työläisasumuksiin sijoitettu pääoma tuottaa hyvän tulon, hra Saxin ei tarvitse meille todistella. Syynä siihen, ettei niihin sijoiteta pääomia vieläkin enemmän, on se, että kalliit asunnot tuottavat omistajille vieläkin suurempia tuloja. Hra Saxin kehotukset kapitalisteille ovat taaskin pelkkää moraalisaarnaa.

Mitä taas tulee noihin lontoolaisiin rakennusyhtiöihin, joiden loistavasta menestymisestä hra Sax niin suuriäänisesti toittottaa, niin ne ovat hänen oman laskelmansa mukaan — ja siihen on sisällytetty jos jonkinlainen rakennuskeinottelu — antaneet asunnon kaiken kaikkiaan vain 2 132 perheelle ja 706 yksinäiselle miehelle, siis vajaalle 15 000 henkilölle! Ja tuollaiset lapsellisuudet rohjetaan Saksassa esittää vakavasti suuriksi saavutuksiksi, samaan aikaan kun yksistään Lontoon itäosassa miljoona työläistä elää mitä kauheimmissa asunto-oloissa! Kaikki nuo filantrooppiset pyrkimykset ovat todellisuudessa niin sääliittävästi mitättömiä, että työläisten asemaa koskevissa englantilaisissa parlamenttiselostuksissa ei koskaan edes mainita niistä.

Emme halua edes puhua tässä siitä Lontoota koskevasta naurettavasta tietämättömyydestä, mikä koko tässä luvussa tulee ilmi. Mainitsemme vain yhden esimerkin. Hra Sax on sitä mieltä, että yksinäisten miesten yömaja Sohossa suljettiin sen vuoksi, että tällä seudulla „ei voitu odottaa saatavan suurta asiakaskuntaa”. Hra Sax nähtävästi luulee, että Lontoon koko länsiosa on yhtäjaksoista loistokaupunkia eikä tiedä sitä, että hienojen katujen jälkeen on välittömästi mitä likaisimpia työläiskortteleita, joista eräs on esimerkiksi Soho. Mallikelpoinen yömaja Sohossa, josta hra Sax mainitsee ja jonka tunsin jo 23 vuotta sitten, oli alussa hyvin kysytty, mutta lakkasi toimimasta, koskei kukaan voinut siinä asua. Mutta sehän oli kuitenkin eräs parhaimmista.

Entä työläiskaupunki Mülhausenissa Elsassissa — eikö se ole saavutus?

Mannermaan porvaristolle on Mülhausenissa oleva työläiskaupunki samanlainen ylpeyden ja kerskailun aihe kuin Englannin porvaristolle muinoin kukoistaneet Ashtonin, Ashworthin, Gregin ja kumppanien koloniat. Valitettavasti se ei kuitenkaan ole „latenttisen” assosiaation, vaan Ranskan toisen keisarikunnan ja Elsassin kapitalistien välisen avoimen assosiaation tuote. Se oli eräs Louis Bonaparten sosialistinen koe, jota varten valtio antoi lainana $\frac{1}{3}$ pääomasta. Neljässätoista vuodessa

(vuoteen 1867) rakennettiin 800 pikkutaloa niin huonoon tyyliin, ettei se Englannissa, jossa tämä asia ymmärretään paremmin, olisi ollut mahdollista; näitä pikkutaloja annetaan työläisille omaisuudeksi, kun nämä ovat kuukausittain 13—15 vuoden ajan maksaneet korotettua asuntovuokraa. Tämän laatuista omaisuuden hankkimista, mikä Englannin osuustoiminnallisissa rakennustoissa on, kuten tulemme huomaamaan, ollut käytännössä jo kauan, Elsassin bonapartistien ei tarvinnut keksiä lainkaan ensimmäisinä. Vuokramaksulisät talojen lunastamiseksi ovat englantilaisiin verraten aika suuria; maksettuaan vähitellen esimerkiksi 15 vuodessa 4 500 frangia työläinen saa talon, jonka arvo oli 15 vuotta sitten 3 300 frangia. Jos työläinen haluaa muuttaa muuante tai jättää vain kerrankin kuukausimaksun maksamatta (jossa tapauksessa hänet voidaan häätää), niin hänelle laskutetaan vuosittaisena vuokramaksuna $6\frac{2}{3}\%$ talon alkuperäisestä arvosta (esimerkiksi 17 frangia kuukaudelta talon hinnan ollessa 3 000 frangia) ja maksetaan hänelle jäännös, muttei *penniäkään korkoa*. On ymmärrettävää, että yhtiö täten voi „valtioneapua” lukuunottamattakin rikastua; yhtiö ymmärrettävää on, että näillä ehdoilla annetut asunnot ovat parempia kuin vanhat kasarmiasunnot itse kaupungissa jo siksi, että ne sijaitsevat kaupungin ulkopuolella, puolittain maaseudulla.

Parista Saksassa tehdystä surkeasta kokeesta, joiden mitättömyyden hra Sax itsekin tunnustaa sivulla 157, emme ryhdy puhumaankaan.

Mitä nämä kaikki esimerkit siis todistavat? Vain sitä, että työläisasumusten rakentaminen, vaikka ei poljettaisikaan jalkoihin kaikkia terveydenhoitolakeja, tuottaa kapitalistista tuloa. Mutta sitähan ei kukaan ole koskaan kiistänytäkään, sen me kaikki olemme tienneet kauan sitten. *Kaikkalainen* pääoman sijoitus, joka tyydyttää jonkin tarpeen, on asiaa järkipäisesti hoidettaessa kannattavaa. Kysymys on siitä, miksi asuntopula *sittenkin* jatkuu; minkä vuoksi kapitalistit sittenkään eivät huolehdi, että työläisiä varten olisi riittävästi terveellisiä asuntoja? Ja tässä hra Saxin täytyy jälleen kääntyä vain kehotuksin pääoman puoleen ja hän jää meille velkaa vastauksen. Oikean vastauksen tähän kysymykseen olemme jo antaneet ylempänä.

Pääoma ei *halua* — se on nyt käynyt lopullisesti selville — poistaa asuntopulaa, vaikka se voisikin sen tehdä. Jää vain kaksi muuta ulospääsyä: työläisten oma-apu ja valtionapu.

Hra Sax, omanavun innokas kannattaja, osaa asuntokysymyksenkin alalta kertoa siitä ihmeistä. Hänen on kuitenkin valitettavasti heti alussa pakko tunnustaa, että oma-apu voi jotain antaa vain siellä, missä on otettu tai voidaan ottaa käytäntöön cottage-systeemi, siis taaskin vain maaseudulla; suurissa kaupungeissa, jopa Englannissakin, vain hyvin rajoitetussa

mitassa. Siksi, huokaisee hra Sax, „reformi voidaan suorittaa sen (omanavun) avulla vain *kiertoteitse*, siis *aina* vain vajavai-
sesti, nimittäin vain sikäli, kuin yksityisomistusperiaate esiintyy
asunnon laatuun vaikuttavana voimatekijänä”. Ja sekin on
epäilyksen alaista; joka tapauksessa „yksityisomistusperiaate”
ei ole vaikuttanut suinkaan reformoivasti kirjoittajamme tyylin
„laatuun”. Tästä kaikesta huolimatta oma-apu on saanut Eng-
lannissa aikaan sellaisia ihmeitä, „että sen ansiosta on *menty
kauaksi edelle* siitä, mitä siellä on tehty asuntokysymyksen
muunlaisen ratkaisemisen hyväksi”. Puhe on englantilaisista
rakennusyhtiöistä (building societies), joita hra Sax käsittelee
seikkaperäisesti erikoisesti siksi, koska „niiden olemuksesta ja
toiminnasta on yleensä levitetty sängen vajavaisia tai virheelli-
siä käsityksiä. Englantilaiset rakennusyhtiöt eivät ole lainkaan...
rakennusyhtiöitä tai rakennusosuuskuntia, ne ovat enemmänkin...
saksaksi sanoaksemme „talonhankkimisliittoja”; ne ovat liittoja,
joiden tarkoituksena on koota jäsentensä ajoittaisesti suorittamien
maksujen pohjalla rahasto ja antaa siitä sitä mukaa kun varoja
kertyy jäsenille lainoja talon ostamista varten... Rakennusyhtiö
on siten jäsentensä toiselle osalle säästökassana ja toiselle —
lainakassana. Rakennusyhtiöt ovat siis työläisten tarpeiksi tar-
koitettuja hypoteekkilaitoksia, jotka käyttävät pääasiallisesti...
työläisten säästöjä... tukeakseen tallettajien säätyveljiä talon
ostamisessa tai rakentamisessa. Kuten tuli olehtaakin, nämä lai-
nat on säädetty annettaviksi vastaavan reaaliomaisuuden pant-
tausta vastaan ja sillä tavalla, että niiden kuoleetus suoritetaan
lyhytaikaisina osamaksuina, joihin kuuluu korko- ja kuoleetus-
maksu... Tallettajille ei korkoja makseta, vaan ne *hyvitetään* aina
merkitemällä heidän tililleen korkoa korolle... Talletukset
yhdessä kasvaneiden korkojen kanssa... voidaan kuukauden
irtisanomisajalla ottaa ulos milloin hyvänsä” (ss. 170—172).
„Englannissa on yli 2 000 tällaista liittoa... niiden kokoama
pääoma tekee lähes 15 000 000 puntaa, ja jo noin 100 000 *työläis-*
perhettä ovat saaneet tällä tavalla oman kodin; se on sellainen
yhteiskunnallinen saavutus, jolle on vaikea löytää vertaa”
(s. 174).

Valitettavasti tässäkin tulla kompuroi aivan kintereillä
„mutta”: „Kysymyksen täydelliseen ratkaisuun ei kuitenkaan
näin ole *millään muotoa päästy*. Se johtuu jo siitäkin syystä, että
talon hankkiminen on vain *parempipalkkaisille* työläisille... mah-
dollista... Etenkin terveysoloihin kiinnitetään usein vähän huo-
miota” (s. 176). Mannermaalla „tällaisten liittojen... kehitysmah-
dollisuudet ovat hyvin rajoitettuja”. Ne edellyttävät cottage-
systeemiä, jota täällä tavataan vain maaseudulla; mutta
maaseudulla työläiset eivät ole kyllin kehittyneitä oma-apua
varten. Toisaalta kaupungeissa, joissa voisi syntyä oikeita

rakennusosuuskuntia, viimeksi mainitut kohtaavat „erilaisia hyvin huomattavia ja vakavia vaikeuksia” (s. 179). Ne voisivat rakentaa vain cottageja, mutta suurissa kaupungeissa se ei käy päinsä. Sanalla sanoen „toverillisen omanavun tämä muoto” ei voi „nykyisissä oloissa — ja tuskinpa lähitulevaisuudessakaan — esittää pääosaa tämän kysymyksen ratkaisussa”. Nämä rakennusosuuskunnat ovat näet vasta „ensimmäisessä, kehittymättömässä alkuvaiheessaan”. „Tämä koskee myös Englantia” (s. 181).

Siis kapitalistit eivät *halua* ja työläiset eivät *voi*. Tähän voisimmekin lopettaa tämän luvun, ellei olisi ehdottoman välttämätöntä antaa eräitä selityksiä englantilaisista rakennusyhtiöistä, jotka Schulze-Delitzschin tapaiset porvarit esittävät työläisillemme alinomaa esikuviksi.

Nuo rakennusyhtiöt eivät ole työväenyhtiöitä eikä niiden päätarkoituksena ole hankkia omia taloja työläisille. Päinvastoin tulemme näkemään, että sellaista tapahtuu vain harvoissa poikkeustapauksissa. Nuo rakennusyhtiöt ovat oikeastaan keinotelluluontoisia, jota paitsi tämä koskee yhtä hyvin pieniä yhtiöitä, jollaisia ne alunperin ovat, kuin myös niiden suuria jäljittelijöitä. Jossain majatalossa — aloitteen tekijänä on tavallisesti isäntä, jonka luona sitten pidetään jokaviikkoisia kokouksia — jokin määrä kantavieraita ja heidän ystäviään, puotimiehiä, kauppalpalvelijoita, kauppatkustajia, pienkäsityöläisiä ja muita pikkuporvareita — siellä sun täällä myös joku koneerakentaja tai muu luokkansa aristokratiaan kuuluva työläinen — perustaa yhdessä rakennusosuuskunnan. Välittömänä aiheena on tavallisesti se, että majatalon isäntä on saanut vihiä lähellä tai jossain muualla sijaitsevasta suhteellisen halvalla saatavasta maapalstasta. Useimmat osakkaat eivät ole toimiensa puolesta sidottuja mihinkään määrättyyn paikkakuntaan; monilla puotimiehillä ja käsityöläisillä on kaupungissa vain liike, muttei asuntoa; kuka suinkin voi, asuu mieluummin savuisen kaupungin ulkopuolella. Ostetaan tontti ja rakennetaan sille mahdollisimman monta cottagea. Varakkaammilta saatu laina tekee mahdolliseksi oston; viikoittaisilla maksuilla ja eräillä pienemmillä lainoilla katetaan viikoittaiset rakennusmenot. Ne osakkaat, jotka haluavat saada oman talon, saavat arvalla valmiin cottagen, ja vastaava lisäys vuokramaksuun kuolettaa ostohinnan. Muut cottaget annetaan vuokralle tai myydään. Rakennusyhtiö taas, jos sen asiat edistyvät hyvin, kokoaa joko suuremman tai pienemmän omaisuuden, joka kuuluu osakkaille niin kauan kuin he suorittavat maksunsa ja joka aika ajoittain tai yhtiön tultua lakkautetuksi jaetaan heidän kesken. Sellainen on englantilaisten rakennusyhtiöiden historia yhdeksässä tapauksessa kymmenestä. Toiset ovat suurempia, useinkin jonkin poliittisen tai filantrooppisen tekosyyin varjolla perustettuja yhtiöitä, mutta aina viime kädessä

niiden perustarkoituksena on hankkia keinottelemalla maaomaisuudella *pikkuporvariston* säästöille parempia, kiinnitysvakuuksin turvattuja, hyväkorkoisia ja osinkoja lupaavia sijoituksia.

Minkäläisten asiakkaiden varaan nuo yhtiöt perustavat laskelmansa, se näkyy erään suurimman, ellei kaikkein suurimman yhtiön prospektista. Lontoossa Chancery Lane, Southampton Buildings, 29 ja 30 sijaitseva rakennusyhtiö Birkbeck, jonka tulot sen olemassaolon aikana ovat kohonneet yli 10½ miljoonan punnan (70 miljoonan taalerin) ja jolla on pankkitalletuksina ja valtion arvopapereissa yli 416 000 punttaa sekä nykyisin 21 441 jäsentä ja tallettajaa, mainostaa itseään seuraavalla tavalla:

„Useimmat tuntevat pianotehtailijoiden niin sanotun kolmivuotisjärjestelmän, jonka mukaan jokaisesta, joka ottaa pianon vuokralle kolmeksi vuodeksi, tulee mainitun ajan kuluttua pianon omistaja. Ennen tämän järjestelmän käyttöönottamista vähätuloisten henkilöiden oli yhtä vaikea hankkia itselleen hyvää pianoa kuin omaa asuntoakin; ihmiset maksoivat vuodesta toiseen pianovuokraa ja kuluttivat rahaa kaksi kolme kertaa enemmän kuin mitä piano oli arvoltaan. Mutta se, mitä voidaan tehdä pianon suhteen, voidaan tehdä myös asuintalon suhteen... Koska kuitenkin asuintalo maksaa enemmän kuin piano..., niin ostohinnan maksamiseen vuokramaksuilla tarvitaan pitempi aika. Sen vuoksi tirehtöörin ovat tehneet Lontoon eri osissa ja sen laita-kaupungeissa talonomistajain kanssa sopimuksen, jonka ansiosta tirehtöörin voivat tarjota Birkbeckin rakennusyhtiön jäsenille ja muille suuren valikoiman taloja kaupungin mitä erilaisimmissa osissa. Järjestelmä, jota tirehtöörin aikovat noudattaa, on seuraava: talo vuokrataan 12½ vuodeksi, minkä ajan kuluttua, jos vuokramaksut on maksettu säännöllisesti, talo siirtyy vuokraajan ehdottomaksi omaisuudeksi ilman mitään lisämaksuja... Vuokraaja voi myös tehdä sopimuksen lyhemmästä lunastusajasta, jolloin vuokramaksu on suurempi, tai pitemmästä lunastusajasta, jolloin vuokramaksu on pienempi... Liittymällä Birkbeckin rakennusyhtiön jäseneksi *pienituloiset henkilöt, liike- ja kauppa-apulaiset* ja muut voivat heti päästä riippumattomiksi kaikista talonomistajista”.

Tämä on kyllin selvää kieltä. Työläisistä ei puhuta lainkaan, sen sijaan puhutaan pienituloisista ihmisistä, liike- ja kauppa-apulaisista jne.; ja sen lisäksi oletetaan, että tavallisesti asiakkailla *jo on piano*. Todellisuudessa kysymys ei ole tässä suinkaan työläisistä, vaan pikkuporvareista ja sellaisista, jotka haluavat ja *voivat* tulla niiksi, henkilöistä, joiden tulot, joskin tietyissä rajoissa, säännöllisesti vähitellen kasvavat, kuten kauppapalvelijoilla ja muilla sellaisilla ammatinharjoittajilla, samaan aikaan kun työläisen palkka, joka parhaassa tapauksessa jää nimellisesti muuttumattomaksi, tosiasiallisesti laskee samassa suhteessa kuin perhe suurenee ja sen tarpeet kasvavat. Todellisuudessa vain harvat työläiset saattavat poikkeustapauksissa osallistua tuollaisiin yhtiöihin. Toisaalta heidän tulonsa ovat liian vähäisiä ja toisaalta liian epävarmoja, jotta he voisivat tehdä sitoumuksen 12½ vuodeksi. Harvoina poikkeuksina, joita tämä

ei koske, ovat paraspalkkaiset työläiset tai tehtaiden työnjohtajat¹.

Jokaiselle on muuten selvää, että Mülhausenin työläiskaupungin bonapartistit ovat vain noiden Englannin pikkuporvareiden rakennusyhtiöiden viheliäisiä jäljittelijöitä. Ero on vain siinä, että saamastaan valtionavusta huolimatta bonapartistit petkuttavat asiakkaitaan paljon enemmän kuin nuo rakennusyhtiöt. Heidän ehtonsa ovat yleensä vähemmän liberaalisia kuin mitä ne keskimäärin ovat Englannissa, ja samaan aikaan kun Englannissa jokaisesta maksuerästä lasketaan korkoa ja korkoa korolle ja maksetaan takaisin kuukauden irtisanomisajan kuluttua, Mülhausenin tehtailijat pistävät taskuunsa niin korot kuin koron korotkin ja antavat takaisin vain perusmaksun, joka on maksettu kovalla viiden frangin rahalla. Eikä kukaan ole ihmettelevä tätä eroa enemmän kuin hra Sax, jonka kirjassa tämä kaikki on hänen sitä tietämättä.

Työläisten omasta avusta ei siis myöskään synny mitään. Jää valtionapu. Mitä hra Sax voi meille tässä suhteessa tarjota? Kolmea seikkaa:

„Ensinnäkin valtion on huolehdittava siitä, että sen lainsäädännöstä ja hallinnasta hävitetään tyyten tai vastaavasti parannetaan kaikki, josta jollain tavoin johtuu työtätekevien luokkien asuntopulan voimistuminen” (s. 187).

Siis: rakennuslainsäädännön tarkistaminen ja rakennuselinkeinon vapaus, jotta rakentaminen kävisi mahdollisimman halvaksi. Englannissa rakennuslainsäädäntö on rajoitettu minimiin, rakennuselinkeinot ovat vapaita kuin taivaan linnut, mutta

¹ Vielä eräs pieni lisäys erikoisesti lontoolaisten rakennusliittojen liiketoiminnasta. Kuten tunnettua, melkein koko Lontoon maa-ala kuuluu noin tusinalle aristokraatteja, joista ylhäisimpiä ovat Westminsterin, Bedfordin, Portlandin herttuat jne. Alkuaan he antoivat erinäisiä rakennustontteja vuokralle 99 vuodeksi, ja tämän ajan kuluttua umpeen tontti ja kaikki, mitä siinä on, siirtyy heidän haltuunsa. Sitten he antavat nämä talot vuokralle lyhyemmäksi ajaksi, esimerkiksi 39 vuodeksi, niin sanottua korjausvuokraa (repairing lease) vastaan, jonka mukaan vuokramiehen on korjattava talo asuttavaan kuntoon ja pidettävä se sellaisena. Heti kun tällainen kontrahti on solmittu, maanomistaja lähettää oman arkkitehtinsä ja kyseisen piirin rakennuspoliisimiehen (surveyor) tarkastamaan talon ja määrittelemään tarvittavan remontin. Tämä on usein hyvin suuri, aina koko julkisivun, katon yms. uusimiseen saakka. Sitten vuokramies deponoi vuokrasopimuksen rakennusliitolle vakuudeksi ja saa tältä tarpeelliset varat lainaksi — 1 000 puntaa ja enemmänkin vuosimaksun ollessa 130—150 puntaa — suorittaakseen rakennustyöt omaan laskuunsa. Nuo rakennusliitot ovat siis muodostuneet tärkeäksi välikädeksi siinä järjestelmässä, jonka tarkoituksena on antaa suurelle maaylimystölle mahdollisuus uusia ja säilyttää asuntokelpoisina sille kuuluvat lontoolaiset talot vaivatta ja yleisön laskuun.

Ja tämän pitäisi olla asuntokysymyksen ratkaisuna työläisten osalta (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

asuntopulaa kuitenkin on. Sitä paitsi Englannissa rakennetaan nykyisin niin halvalla, että talot tärisevät, kun kärryillä ajetaan niiden ohi, ja että joka päivä niistä jokin luhistuu. Vasta eilen, lokakuun 25. p:nä 1872, Manchesterissa luhistui kerralla kuusi taloa ja tällöin kuusi työläistä loukkaantui vaikeasti. Siis sekään ei auta.

„Toiseksi, valtiiovallan on estettävä yksityisiä henkilöitä lisäämästä tai aiheuttamasta ahtaassa individualismissaan tuota pahaa”.

Siis: työläisasumukset terveys- ja rakennuspoliisin valvontaan, viranomaiset on oikeutettava sulkemaan terveydelle vaaralliset tai hajoamaisillaan olevat asumukset, kuten on tehty Englannissa vuodesta 1857 alkaen. Entä miten se siellä tehtiin? Ensimmäinen laki vuodelta 1855 (laki epäkohtien poistamisesta) jäi, kuten hra Saxkin myöntää, „kuolleeksi kirjaimeksi” samoin kuin toinenkin laki vuodelta 1858 (laki paikallishallinnosta) (s. 197). Sen sijaan hra Sax luulee, että kolmas, käsityöläisten asunnoista annettu, laki, joka koskee vain niitä kaupunkeja, joiden väkiluku on yli 10 000 henkeä, „on varmasti myönteinen osoitus brittiläisen parlamentin syvällisestä yhteiskunnallisten ilmiöiden ymmärtämisestä” (s. 199), vaikkakin tuo väite on taaskin vain „myönteinen osoitus” siitä, ettei hra Sax tunne lainkaan Englannin „ilmiöitä”. Se, että Englanti on yleensä „yhteiskunnallisissa ilmiöissä” mennyt mannermaasta kauas edelle, on itsestään selvää; Englanti on nykyaikaisen suurteollisuuden syntymämaa, siellä kapitalistinen tuotantotapa on kehittynyt vapaimmin ja pisimmälle, sen seuraukset tulevat siellä selvimmän ilmi ja saavat sen vuoksi myös ennemmin ilmauksensa lainsäädännössä. Parhaana todistuksena siitä on tehdaslainsäädäntö. Mutta hra Sax erehtyy pahasti, jos hän luulee, että parlamentin päätöksen tarvitsee saada vain lain voima, tullakseen myös heti käytännöllisesti toteutetuksi. Ja juuri paikallishallinnosta annettua lakia tämä koskee enemmän kuin mitään muuta parlamenttipäätöstä (poikkeuksena ehkä laki verstaista). Tämän lain täytäntöönpano jätettiin kaupunginvirastoille, jotka ovat miltei kaikkialla Englannissa tunnettuja korruption, perhekuntalaisuuden ja jobberyn¹ tyyssijoja. Näiden kaupunginvirastojen asiamiehet, jotka saavat kiittää virastaan kaikenlaisia perheyhteyksiä, ovat olleet joko

¹ *Jobbery* merkitsee julkisen viran käyttämistä virkamiehen tai hänen perheensä yksityisetujen hyväksi. Jos esimerkiksi jossain maassa valtion lennätinlaitoksen päällikkö tulee jonkin paperitehtaan salaiseksi osakkaaksi, toimittaa tälle tehtaalle puita omista metsistään ja antaa sitten sen tehtäväksi toimittaa paperia lennätintuomistoille, niin se on, joskin verraten pieni, niin kuitenkin niin sievoinen job, että se antaa täyden käsityksen jobberyn syistä; tämä oli muuten Bismarckin aikana itsestään ymmärrettävää ja aivan luonnollista. (*Engelsin huomautus.*)

kykenemättömiä tai haluttomia panemaan täytäntöön tuollaisia yhteiskunnallisia lakeja, kun taas juuri Englannissa valtion virkamiehet, joiden tehtäväksi yhteiskunnallisen lainsäädännön valmistelu ja täytäntöönpano on annettu, suhtautuvat enimmäkseen tunnollisesti velvollisuuksiensa täyttämiseen... joskin nykyisin vähemmässä määrässä kuin kaksi-, kolmekymmentä vuotta sitten. Epähygienisten ja luhistumaisillaan olevien talojen omistajilla on miltei kaikkialla joko välillisesti tai välittömästi vahva edustajisto kaupunginvaltuustossa. Kaupunginvaltuuston valitseminen pikkupiireittäin tekee valittavat riippuvaisiksi mitä pienimmistäkin paikallisista intresseistä ja vaikutuksista; ainoakaan kaupunginvaltuusmies, joka haluaa tulla valituksi uudelleen, ei rohkene äänestää tuon lain soveltamisen puolesta omassa vaalipiirissään. On siis ymmärrettävää, miten vastenmielisesti paikalliset viranomaiset ottaisivat miltei kaikkialla vastaan tuon lain, ja tähän mennessä sitä onkin sovellettu vain skandaalimaisimmissa tapauksissa ja silloinkin enimmäkseen vain jo puhjennun kulkutaudin seurauksena, kuten viime vuonna Manchesterissa ja Salfordissa rokkoepidemian aikana. Vain tällaisissa tapauksissa onkin tähän asti ollut vaikutusta sisäministerille esitetyillä valituksilla, sillä onhan jokaisen *liberaalisen* hallituksen periaate Englannissa se, että yhteiskunnallisia uudistulakeja esitetään vain pakosta ja jo olevat lait jätetään mikäli mahdollista kokonaan täytäntöön panematta. Kyseisellä, samoin kuin monella muullakin Englannin lailla on vain se merkitys, että työläisten johtaman tai painostaman hallituksen käsissä, kun tämä sitä vihdoinkin on todella soveltava, tuo laki tulee olemaan mahtava ase ryhdyttäessä rikkomaan nykyistä yhteiskuntajärjestelmää.

„Kolmanneksi” valtiovallan on hra Saxin mukaan „ryhdyttävä sovelta-
maan vallitsevan asuntopulan lieventämiseksi mitä laajimmassa mitassa
kaikkia sen käytettävissä olevia positiivisia keinoja”.

Se merkitsee, että sen on rakennettava kasarmeja, „oikeita mallirakennuksia” „alemmille virkamiehilleen ja toimenhaltijoilleen” (mutta eiväthän nämä ole mitään työläisiä!) ja „annettava työtätekevien luokkien asunto-olojen parantamista varten lainoja kunnallislaitoksille, yhtiöille samoin kuin yksityisillekin henkilöille” (s. 203), kuten tehdään Englannissa julkisia töitä varten annettavia lainoja koskevan lain nojalla ja kuten teki Louis Bonaparte Pariisissa ja Mülhausenissa. Mutta laki lainoista julkisia töitä varten on niin ikään olemassa vain paperilla; hallitus myöntää komissaarien käyttöön varoja enintään 50 000 puntaa, siis korkeintaan 400 cottagen rakentamista varten, näin muodoin 40 vuodessa tulisi rakennettua 16 000 cottagea eli asumusta korkeintaan 80 000 henkilölle, mikä on pisara meressä.

Vaikka olettaisimmekin, että 20 vuoden kuluttua lainojen takaisinmaksun ansiosta komission varat kaksinkertaistuvat, joten seuraavien 20 vuoden aikana tulisi rakennettua asuntoja vielä 40 000 henkilölle, niin sittenkin se on vain pisara meressä. Mutta kun cottagen ikä on keskimäärin vain 40 vuotta, niin 40 vuoden kuluttua joudutaan vuosittain käyttämään 50 000 tai 100 000 puntaa käteistä vanhimpien ja ränsistyneiden cottage-talojen kunnostamiseen. Tästä hra Sax mainitsee sivulla 203: tätä periaatetta olisi noudatettava käytännöllisesti oikein ja „rajoittamattomassa mitassa”! Tähän tunnustukseen, ettei valtio ole kunnolla edes Englannissakaan tehnyt „rajoittamattomassa mitassa” mitään, hra Sax päättääkin kirjansa, pitäen kuitenkin vielä yhden moraalisaarnan kaikille asianosallisille¹.

Päivän selvää on, että nykyinen valtio ei voi eikä halua hävittää asuntokurjuutta. Valtio ei ole mitään muuta kuin riistettyjä luokkia, talonpoikia ja työläisiä vastaan suuntautuvaa omistavien luokkien, maanomistajien ja kapitalistien järjestynyttä yhteistä valtaa: Mitä eivät halua yksityiset kapitalistit (ja tässä onkin kysymys vain heistä, koska tähän asiaan osallistuva maanomistajakin esiintyy lähinnä kapitalistina), sitä ei halua myöskään heidän valtionsa. Kun siis *yksityiset* kapitalistit, jotka tosin valittavat asuntopulaa, eivät juuri hievahdakaan peitelläkseen vaikkapa pinnallisesti sen kauheimpia seurauksia, niin ei myöskään *yhteinen* kapitalisti, valtio, ole tekevä mitään sen enempää. Se on korkeintaan huolehtiva siitä, että tavanomaiseksi muodostunut pintapeittely olisi suoritettu kaikkialla yhtäläisesti. Ja olemme nähneet, että niin se tapahtuukin.

Mutta saatattaneen väittää, että Saksassa porvaristo ei ole vielä vallassa, että Saksassa valtio on vielä tietyssä mitassa riippumaton, yhteiskuntaa korkeammalla oleva voima, joka juuri sen vuoksi edustaakin yhteiskunnan yhteisiä etuja eikä vain yhden luokan etuja. *Sellainen* valtio voi kyllä tehdä jotain, mihin porvarillinen valtio ei pysty: siltä saatetaan sosiaalisellakin alalla odottaa aivan toista.

¹ Hiljakkoin on Englannin parlamentin päätöksissä, joissa Lontoon rakennusviranomaiset oikeutetaan suorittamaan pakkoluovutuksia uusien katujen rakentamiseksi, alettu kiinnittää jonkin verran huomiota työläisiin, jotka näin ovat jääneet taivasalle. On annettu määräys, että uudelleen rakennettavien talojen täytyy olla sopivia niille väestöluokille, jotka tällä paikalla ovat ennen asuneet. Lain kirjaimen noudattamista silmällä pitäen rakennetaan sen vuoksi halvimmille rakennustonteille työläisille viisi- ja kuusikerroksisia vuokrakasarmeja. Kuinka oikeaksi on osoittautuva tämä työläisille aivan tuntematon ja vanhan Lontoon oloissa aivan outo uusi järjestys, sen näyttää tulevaisuus. Mutta parhaassakin tapauksessa niihin voidaan majoittaa tuskin neljäsosaa niistä työläisistä, jotka todella ovat joutuneet asunnottomiksi katujen uudelleensuunnittelun seurauksena. (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

Tuo on taantumuksellisten puhetta. Mutta todellisuudessa Saksassakin valtio sellaisenaan on välttämätön tulos siitä yhteiskunnallisesta perustasta, josta se on kasvanut. Preussissa — ja Preussilla on nykyään ratkaiseva merkitys — on yhä vielä voimakkaan suurmaa-aatelin ohella olemassa verraten nuori ja etenkin sangen pelkurimainen porvaristo, joka tähän mennessä ei ole voittanut itselleen välitöntä poliittista valtaa, kuten Ranskassa, eikä enemmän tai vähemmän välillistä poliittista valtaa, kuten Englannissa. Mutta näiden kahden luokan rinnalla on nopeasti kasvava, intellektuaalisesti hyvin kehittynyt ja päivästä toiseen yhä enemmän ja enemmän järjestäytyvä proletariaatti. Siis vanhan absoluuttisen monarkian perusehdon — maa-aateliston ja porvariston välisen tasapainon — ohella havaitsemme siellä nykyaikaisen bonapartismien perusehdon: porvariston ja proletariaatin välisen tasapainon. Mutta sekä vanhassa absoluuttisessa että nykyaikaisessa bonapartelaisessa monarkiassa todellinen hallitusvalta on sen erikoisen upseeri- ja virkamieskastin käsissä, joka Preussissa saa täydennyksensä osaksi omasta keskuudestaan, osaksi pienestä majoraattiaatelistosta, harvemmin — ylimmästä aatelistosta ja vähiten — porvaristosta. Tämän kastin itsenäisyys, kastin, joka näyttää olevan yhteiskunnan ulkopuolella ja, niin sanoakseni, sitä korkeammalla, saa valtion näyttämään itsenäiseltä yhteiskunnan suhteen.

Se valtiomuoto, joka Preussissa (ja sen esimerkin mukaan myös Saksan uudessa valtakuntajärjestelmässä) on kiertämättömän johdonmukaisesti kehittynyt näistä peräti ristiriitaisista yhteiskunnallisista oloista, on näennäistä konstitutionalismia; tämä valtiomuoto on sekä vanhan absoluuttisen monarkian nykyinen hajoamismuoto että bonapartelaisen monarkian olemassaolomuoto. Preussissa vuosina 1848—1866 näennäinen konstitutionalismi vain peitti ja hämäsi absoluuttisen monarkian vähittäistä lahoamista. Mutta vuodesta 1866 ja etenkin vuodesta 1870 lähtien yhteiskunnallisten olojen mullistuminen ja samalla vanhan valtion hajoaminen tapahtuu kaikkien nähden ja valtavasti kasvavassa mitassa. Teollisuuden ja erittäinkin pörssi-huijauksen nopea kasvu on vetänyt kaikki vallassaolevat luokat keinottelun pyörteeseen. Ranskasta vuonna 1870 levinnyt laajamittainen korruptio kehittyi ennenkuulumattoman nopeasti. Strousberg ja Pereire nostavat hattua toisilleen. Ministerit, kenraalit, ruhtinaat ja kreivit kilpailevat pörssikeinottelussa mitä ovelimpien pörssijuutalaisten kanssa, ja valtio tunnustaa nämä tasa-arvoisiksi tekemällä pörssijuutalaisista joukottain paroneja. Maalaisaatelit, jotka ovat jo pitkän aikaa harjoittaneet teollisuutta sokeritehtailijoina ja viinanpolttajina, ovat jo aikoja sitten unohtaneet vanhat hyvät ajat ja koristavat nimillään kaikenlaisien vankkojen ja epävankkojen osakeyhtiöiden tirehtööriluette-

loja. Virkamieskunta halveksii yhä enemmän kassanvajauksia ainoina palkanlisäämiskeinoina; se jättää valtion oman onnensa nojaan ja kalastelee parempituloisia teollisuusyritysten johtopaikkoja; ne, jotka vielä jäävät virkaan, seuraavat esimiestensä esimerkkiä keinotellen osakkeilla tai „osallistuen” rautatieyrityksiin jne. Voidaanpa täydellä syyllä olettaa, että luutnantitkin ovat mukana jonkinlaisessa keinottelussa. Sanalla sanoen vanhan yhteiskunnan kaikkien aineiden rappeutuminen, absoluuttisen monarkian muuttuminen bonapartelaiseksi monarkiaksi on täydessä käynnissä, ja seuraavan suuren kauppa- ja teollisuuspuolan aikana ei romahda ainoastaan nykyinen huijaus, vaan myös vanha preussilainen valtio¹.

Ja tämänkö valtion, jonka ei-porvarilliset ainekset porvarillistuvat päivä päivältä yhä enemmän, pitäisi ratkaista „yhteiskunnallinen kysymys” tai vaikkapa vain asuntokysymys? — Päinvastoin. Kaikissa taloudellisissa kysymyksissä Preussin valtio joutuu yhä enemmän porvariston vaikutuksen alaiseksi. Ja ellei lainsäädäntöä ole taloudellisella alalla sopeutettu vuodesta 1866 alkaen sen enempää porvariston etujen mukaiseksi, kuin mitä se todellisuudessa on, niin kuka siihen on syyppää? Pääasiallisesti porvaristo itse, joka ensinnäkin on liian pelkurimainen puolustaakseen tarmokkaasti vaatimuksiaan ja toiseksi vastustaa jokaista myönnytystä, mikäli tuo myönnytys vain antaa samalla uuden aseensa sitä uhkaavalle proletariaatille. Ja kun valtiovalta, ts. Bismarck, yrittää järjestää itselleen oman henkivartijaproletariaatin pitääkseen sen avulla porvariston poliittisen toiminnan aisoissa, niin onko se mitään muuta kuin välttämätön ja hyvin tunnettu bonapartelainen keino, joka työläisten suhteen ei velvoita mihinkään muuhun kuin muutamiin hyväntahtoisiin fraaseihin ja korkeintaan minimaalisen valtionavun antamiseen rakennusyhtiöille Louis Bonaparten tapaan.

Parhaimpana osoituksena siitä, mitä työläisillä on odotettavaa Preussin valtiolta, on niiden ranskalaisten miljardien käyttö, jotka antoivat uuden lyhyen armonajan Preussin valtionkoneen itsenäisyydelle yhteiskuntaan nähden. Onko noista miljardoista käytetty ainoatakaan taaleria kaduille heitettyjen Berliinin työläisperheiden turvaamiseksi asunnoilla? Ei sinne päinkään. Syksyn tullen valtio määräsi hajotettavaksi ne muutamat viheliäiset parakitkin, jotka olivat olleet kesällä heidän ainoana suojapaikkanaan. Nuo viisi miljardia menevät entistä tietään aika nopeasti linnoituksiin, tykkeihin ja sotilaisiin; ja Wagnerin

¹ Myös nykyisin, vuonna 1886, vain se, että pelätään proletariaattia, joka vuodesta 1872 on jättimäisesti kasvanut niin määrällisesti kuin myös luokkatietoisuutensaakin puolesta, pitää vielä koossa preussilaista valtiota ja sen perustaa, suojatulleilla vahvistettua suurmaanomistuksen ja teollisuus-pääoman liittoa. (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

typerästä kekseliäisyydestä huolimatta, Itävallan kanssa pide-tyistä Stieberin konferensseista¹ huolimatta, saksalaisille työläisille ei anneta noista miljardeista edes sen vertaa, minkä Louis Bonaparte antoi Ranskan työläisille Ranskalta varastamistaan miljoonista.

III

Todellisuudessa porvaristolla on vain yksi menetelmä, jonka avulla se ratkaisee asuntokysymyksen *omaan* tapaansa, ts. ratkaisee sen niin, että ratkaisu nostaa kysymyksen aina uudelleen. Tämän menetelmän nimi on „*Hausmann*”.

„Hausmannilla” en tarkoita tässä ainoastaan Pariisin Hausmannin erikoista bonapartelaista tapaa aukaista pitkiä, suoria ja leveitä katuja tiheästi rakennettujen työläiskorttelien halki ja reunustaa nuo kadut kummaltakin puolelta suurilla loistorakennuksilla, jolloin barrikaditaistelun vaikeuttamiseen tähtäävän strategisen tarkoituksensa ohella on pidetty silmällä myös hallituksesta riippuvaisen erityisesti bonapartelaisen rakennusproletariaatin muodostamista ja kaupungin muuttamista aito loistokaupungiksi. „Hausmannilla” tarkoitan yleiseksi tullutta käytäntöä leikellä työläiskortteleita, erittäinkin suurkaupunkiemme keskiosissa sijaitsevia työläiskortteleita, olkoonpa sen aiheena mikä hyvänsä: yleinen terveydenhoito ja kaupungin kaunistaminen tai keskustassa sijaitsevien suurten liikehuoneistojen tarve tai liikenteen vaatimukset, kuten rautateiden, katujen rakentaminen jne. Tulos on kaikkialla sama, niin erilaisia kuin syyt lienevätkin: mitä rujoimmat kujat ja rännikadut katoavat porvariston ylistäessä itseään maasta taivaaseen tämän valtavan saavutuksen johdosta, mutta... niitä syntyy muualla heti uudelleen ja usein jopa välittömässä läheisyydessä.

Teoksessa „Englannin työväenluokan asema” kuvailin Manchesteria sellaisena kuin se oli vuosina 1843—1844. Sittemmin on kaupungin halki kulkevien raitioteiden ansiosta ja uusien katujen laskemisen ja suurten julkisten ja yksityisten rakennusten rakentamisen tuloksena eräät inhottavimmat kuvaamistani kortteleista leiketty, puhdistettu ja paranneltu ja eräät kokonaan hävitetty, joskin monet niistä, huolimatta sen jälkeen voimistuneesta terveystoiminnasta, ovat yhä vielä samanlaisessa, ellei huonommassakin tilassa kuin silloin.

Mutta kaupungin valtavan laajentumisen ansiosta, sillä sen väkiluku on sittemmin kasvanut enemmän kuin puolella, ovat

¹ Tarkoitetaan Itävallan ja Saksan keisareiden ja heidän kansleriensa konferenssia, joka kokoontui Gasteinerissa elokuussa 1871 neuvottelemaan I Internationalea vastaan tähdätyistä taistelutoimenpiteistä. *Toim.*

sen sijaan ne korttelit, jotka silloin olivat vielä avaroita ja puh-taita, nykyisin yhtä tiheään rakennettuja, yhtä likaisia ja liika-asutettuja kuin ennen kaupungin huonomaineisimmat osat. Esitän tässä vain yhden esimerkin. Kirjani 80:nnellä ja seuraavilla sivuilla¹ kuvailin Medlock-joen laaksossa sijaitsevaa taloryhmää, joka Pienen Irlannin (Little Ireland) nimellä oli jo vuosia ollut Manchesterin häpeätahrana. Pieni Irlanti on kauan sitten hävinnyt; sen paikalla, korkealla perustalla, kohoaa nyt rautatieasema; porvaristo on ylpeänä viitannut menestyksellisesti suoritettuun Pienen Irlannin hävittämiseen kuin suureen voittoon. Mutta viime kesänä tuli valtava tulva, sillä ylipäänsähän padotut joet suurkaupungeissamme aiheuttavat helposti ymmärrettävistä syistä vuosi vuodelta yhä suurempia tulvia. Tällöin kävi ilmi, ettei Pientä Irlantia oltu lainkaan hävitetty, vaan se oli vain siirtynyt Oxford Roadin eteläpuolelta pohjoispuolelle ja kukoistaa entiseen tapaan. Manchesterin radikaalisten porvarien äänenkannattaja, manchesterilainen „Weekly Times” kirjoitti heinäkuun 20. pnä 1872:

„Onnettomuudesta, joka viime lauantaina kohtasi Medlockin jokilaakson asukkaita, lienee toivottavasti eräs hyvä seuraus: yleinen huomio kääntyy siihen kaikkien terveydenhoitolakien ilmeiseen pilkkaamiseen, jota siellä jo kauan on siedetty kaupungin virkamiesten ja terveydenhuoltolautakunnan enen edessä. Lehtemme eilinessä päiväjulkaisussa ollut jyrkkäsanainen kirjoitus paljasti, vaikkakin riittämättömästi, eräiden tulvanalaisilla Charles Streetillä ja Brookstreetillä sijaitsevien kellariasuntojen häpeällisen tilan. Erään tuossa kirjoituksessa mainitun pihan tarkka tutkiminen antaa meille oikeuden vahvistaa todeksi kaikki kirjoituksessa esitetyt tiedot ja lausua, että tämän pihan kellariasunnot olisi pitänyt jo kauan sitten sulkea; oikeamminkin niitä ei olisi pitänyt koskaan sietää ihmisasuntoina. Squire’s Court muodostuu Charles Streetin ja Brookstreetin kulmassa olevasta seitsemästä tai kahdeksasta asuintalosta, joiden yläpuolella, jopa Brookstreetin alavimmassakin kohdassa, rautatiesillan alla, kulkija voi kulkea joka päivä aavistamatta, että syvällä hänen alapuolellaan asuu luolissa ihmisolentoja. Piha on piilossa sivullisten katseilta ja sinne löytävät tiensä vain ne, joita puute pakottaa etsimään suojaa sen haudantuntuisesta yksinäisyydestä. Jopa silloinkin, kun Medlockin useimmiten liikkumattomat, patojen kammitsemat vedet eivät kohoa tavallista tasoaan korkeammalle, näiden asuntojen lattia saattaa olla vain muutamia tuumia vedenpintaa korkeammalla; jokainen voimakas rankkasade saattaa nostaa likakaivoista ja likaviemäreistä ylös inhoitavaa pilaantunutta vettä ja saastuttaa asunnot myrkyllisillä kaasuiilla, joita jokainen tulva jättää jälkeensä muistoksi... Squire’s Court on vieläkin alempana kuin Brookstreetilla sijaitsevien talojen asumattomat kellarit... kaksikymmentä jalkaa katu alempana, ja pilaantunut vesi, joka kohosi lauantaina likakaivoista, ulottui kattoon saakka. Me tiesimme sen ja siksi luulimme tapaavamme pihan asumattomana tai kohtaavamme siellä vain terveydenhoitolautakunnan virkailijoita puhdistamassa ja desinfioimassa löyhkääviä seinäiä. Sen sijaan näimme erään parturin kellarikerroshuoneessa miehen lapioidessa... työntökärryihin mätää törkykasaa, joka oli nurkassa. Parturi, jonka kellari oli siivottu jo joltisenkin puhtaaksi, lähetti meidät etemmäksi

¹ Ks. K. Marx ja F. Engels, Teokset, 2. painos, 2. osa, ss. 296 ja seur. Toim

alas, missä oli koko joukko asuntoja, joista hän sanoi, että jos hän osaisi kirjoittaa, niin hän kirjoittaisi lehteen ja vaatisi niiden sulkemista. Siten saavimme vihdoinkin Squire's Courtiin, missä tapasimme sievän ja terveen näköisen irlannittaren, joka oli täydessä pyykkitouhussa. Hän ja hänen miehensä, eräs yksityisen palveluksessa oleva yövahti, ovat asuneet tässä pihassa kuusi vuotta, heillä on suuri perhe... Talossa, jonka he äskettäin olivat jättäneet, tulvavesi oli noussut kattoon, akkunat olivat särkyneet, huonekalut menneet pirstoiksi. Tämän asukkaan kertoman mukaan hän saattoi pitää kotinsa siedettävässä kunnossa hajulta vain siten, että valkaisi sen kerran kahdessa kuukaudessa kalkilla... Sisäpihalla, jonne kirjeenvaihtajamme nyt ensi kerran tunkeutui, hän näki kolme taloa, joiden takaseinät liittyivät yllä kuvattuihin taloihin; kaksi niistä oli ollut asuttuna. Siellä oli niin kamala löyhkä, että aivan tervekin ihminen voi tulla siitä parissa minuutissa merikipeäksi... Tuossa iljettävässä lävessä oli asunut seitsemänhenkinen perhe, jonka kaikki jäsenet olivat nukkuneet torstai-iltana (tulvan alkamispäivänä) kotona. Oikeastaan, kuten vaimo itseään oikaisi, he eivät olleet nukkuneet, sillä häntä ja hänen miestänsä oli suuren osan yöstä kuvottanut löyhkä. Lauantaina he joutuivat rintaansa myöten vedessä kaalaen kantamaan lapsiaan ulos. Myös hän oli sitä mieltä, ettei tämä läpi ollut kelvollinen edes sioille, mutta vuokramaksun halpuuden vuoksi — puolitoista shillingiä viikossa — hän oli vuokrannut sen, koska hänen miehellään ei ole viime aikoina ollut sairauden vuoksi monestikaan ansioita. Tämä piha ja siihen aivan kuin ennenaikaiseen hautaan haudatut asukkaat vaikuttavat äärimmäisen avuttomilta. Meidän on muuten sanottava, että tekemiemme havaintojen perusteella Squire's Court on vain kuva — ehkä jonkin verran suurennettu — tämän seudun monista muista paikoista, joiden olemassaoloa terveydenhoitolautakuntamme ei voi millään puolustaa. Ja jos sallitaan, että näitä paikkoja tullaan edelleenkin asuttamaan, niin on sanomattakin selvää, miten raskas vastuu lankeaa silloin lautakunnalle ja mikä kulkutautivaara uhkaa lähiympäristöä”.

Tässä on satuttava esimerkki siitä, kuinka porvaristo ratkaisee asuntokysymyksen käytännössä. Tartuntapesäkkeitä, mitä häpeällisimpiä luolia ja koloja, joihin kapitalistinen tuotantotapa työläisemme joka yöksi telkeää, ei hävitetä, niitä vain... *siirretään!* Sama taloudellinen välttämättömyys, joka on luonut ne yhdessä paikassa, luo niitä myös toisessa paikassa. Ja niin kauan kuin kapitalistinen tuotantotapa vallitsee, on typerää yrittää ratkaista erikseen asuntokysymystä tai jotain muuta työläisen kohtaloa koskevaa yhteiskunnallista kysymystä. Ratkaisuna on vain se, että kapitalistinen tuotantotapa hävitetään, että itse työväenluokka ottaa haltuunsa kaikki elämän- ja työnvälineet.

III LUKU

VIELÄ KERRAN PROUDHONISTA
JA ASUNTOKYSYMYKSESTÄ

I

„Volksstaatin” 86. numerossa A. Mülberger ilmoittaa olevansa niiden artikkelien kirjoittaja, joita olen arvostellut 51. ja sitä seuraavissa numeroissa. Vastauksessaan hän syyttää päälleni sellaisen määrän syytöksiä ja sotkee tällöin kaikki kyseiset katsantokannat niin kovin, että tahtomattanikin olen pakotettu vastaamaan siihen. Vastaukseni — jonka täytyy valitettavasti enimmäkseen liikkua Mülbergerin minulle tyrkyttämän henkilökohtaisen polemiikin alalla — yritän tehdä yleisölle mielenkiintoiseksi siten, että vielä kerran ja mikäli mahdollista selvemmin kuin ennen kehitellen tärkeimpiä peruskohtia, jopa senkin uhalla, että Mülberger on toistamiseen selittävä, että tässä „ei oleellisesti ole mitään uutta hänelle enempää kuin muillekaan „Volksstaatin” lukijoille”.

Mülberger pahoittelee arvosteluni muotoa ja sisältöä. Mitä muotoon tulee, niin riittää, kun sanon, etten siihen aikaan lainkaan tietänyt, kenelle kyseiset kirjoitukset kuuluivat. Siis henkilökohtaisesta „ennakkoluuloisuudesta” kirjoittajaa kohtaan ei voinut olla puhettakaan; mutta noissa kirjoituksissa kehiteltyä asuntokysymyksen ratkaisua kohtaan olin kyllä „ennakkoluuloinen” sikäli, kuin se oli minulle ennestään tuttu Proudhonin kautta ja mielipiteeni siitä oli vakiintunut.

Arvosteluni „sävyistä” en aio kiistellä Mülberger ystävän kanssa. Kun on ollut niinkin kauan mukana liikkeessä kuin minä, niin muuttuu joltisenkin paksunahkaiseksi hyökkäilyjä vastaan ja sen vuoksi voi helposti luulla toisiakin samanlaiseksi. Antaakseni korvauksen Mülbergerille yritän tällä kertaa sovittaa „sävyini” hänen epiderminsä (orvaskesin) tuntoherkkyuden mukaiseksi.

Mülberger pahoittelee erikoisen katkerasti sitä, että olen sanonut häntä proudhonistiksi, ja vakuuttaa, ettei hän ole se. Minun täytyy tietysti uskoa häntä, mutta olen kuitenkin todistava, että kyseiset kirjoitukset — ja niistähän vain on ollutkin puhe — eivät sisällä muuta kuin pelkkää proudhonismia.

Mutta Proudhoniakin arvostelen Mülbergerin mielestä „kevytmielisesti” ja kovin epäoikeudenmukaisesti: „Se teoria, että Proudhon on pikkuporvari, on muodostunut meillä Saksassa vakinaiseksi dogmiksi, jonka monet tunnustavat, vaikka eivät ole lukeneet edes riviäkään hänen teoksistaan”. Kun pahoittelen sitä, että romaanisia kieliä puhuvilla työläisillä ei ole ollut 20

vuoteen muuta hengenruokaa kuin Proudhonin teokset, niin Mülberger vastaa, että romaanisilla työläisillä „Proudhonin määrittelemät periaatteet muodostavat miltei kaikkialla liikkeen elävän sielun”. Se minun täytyy kiistää. Ensinnäkin työväenliikkeen „elävä sielu” ei missään ole „periaatteissa”, vaan se on kaikkialla — suurteollisuuden kehityksessä ja sen seurauksissa: toisaalta pääoman kasautumisessa ja keskittymisessä ja toisaalta proletariaatissa. Toiseksi ei ole totta se, että Proudhonin niin sanotut „periaatteet” esittävät romaanisilla työläisillä ratkaisevaa osaa, kuten Mülberger väittää, ja että „anarkian, taloudellisten voimien järjestämisen, sosiaalisen likvidoinnin ym. periaatteet ovat siellä tulleet... vallankumouksellisen liikkeen todelliseksi eteenpäinviejiksi”. Vaikkei puhuttaisikaan Espanjasta ja Italiasta, jossa proudhonilaiset maailmanparannuskeinot ovat saaneet jonkinlaista jalansijaa vain Bakuninin vieläkin huonommaksi korjailemassa muodossa, niin jokaiselle, joka tuntee kansainvälistä työväenliikettä, on ilmeinen tosiasia se, että proudhonistit muodostavat Ranskassa vähälukuisen lahkokunnan, samaan aikaan kun työläisjoukot eivät halua tietää mitään Proudhonin ehdottomasta yhteiskunnan uudistamissuunnitelmasta, joka tunnetaan sosiaalisen likvidoinnin ja taloudellisten voimien järjestämisen nimellä. Tämä muuten tuli ilmi Kommuunin aikana. Vaikka proudhonistit olivat siinä voimakkaasti edustettuina, niin ei kuitenkaan tehty pienintäkään yritystä likvidoida vanhaa yhteiskuntaa ja järjestää taloudellisia voimia Proudhonin ehdotusten mukaisesti. Päinvastoin. Kommuunille oli mitä suurimmaksi kunniaksi se, että sen taloudellisten toimenpiteiden „elävänä sieluna” eivät olleet jotkin periaatteet, vaan... yksinkertainen käytännöllinen tarve. Ja juuri sen vuoksi nämä toimenpiteet — leipurien yötyön kieltäminen, rahasakkojen kieltäminen tehtaissa ja suljettujen tehtaiden ja työpajojen konfiskoiminen ja niiden luovuttaminen työväen assosiaatioille — olivatkin, ei Proudhonin, vaan saksalaisen tieteellisen sosialismin hengen mukaisia. Ainoana yhteiskunnallisena toimenpiteenä, jonka proudhonistit veivät läpi, oli se, että Ranskan pankkia ei otettu takavarikkoon, ja siitä osaksi johtuikin Kommuunin kukistuminen. Aivan samoin niin sanotut blanquilaiset, niin pian kuin he yrittivät muuttua pelkistä poliittisista vallankumouksellisista tietyn ohjelman omaavaksi sosialistiseksi työväen fraktioksi — mikä ilmeni blanquilaisten pakolaisten Lontoossa julkaisemassa manifestissa „Internationale ja vallankumous”¹ —, eivät julistaneet Proudhonin yhteiskunnanpelastamissuunnitelman „periaatteita”, mutta kylläkin, ja jopa miltei kirjaimellisesti,

¹ Engels analysoi tuota manifestia kirjoituksessaan „Blanquilaisten kommuunipakolaisten ohjelma”. Ks. *K. Marx ja F. Engels*, Teokset, XV osa, ss. 224—230. *Toim.*

saksalaisen tieteellisen sosialismin niitä katsomuksia, että proletariaatin poliittinen toiminta ja sen diktatuuri on välttämätöntä luokkien ja samalla myös valtion häviämiseen johtavana väli-vaiheena, kuten siitä on jo „Kommunistisessa manifestissa” ja sittemmin lukemattoman monta kertaa sanottu. Ja jos kerran siitä, että saksalaiset eivät anna arvoa Proudhonille, Mülberger tekee sen johtopäätöksen, että heidän käsityksensä romaanisesta liikkeestä on „aina Pariisin Kommuunia myöten” vajavainen, niin mainitkoon hän tuon vajavaisuuden todistukseksi jonkin sellaisen romaanisen teoksen, jossa Kommuunia on ymmärretty ja kuvattu edes likipitäen niin oikein kuin saksalaisen Marxin kirjoittamassa Ranskan kansalaissotaa koskevassa Internationaalen Pääneuvoston adressissa.

Ainoa maa, jossa työväenliike on Proudhonin „periaatteiden” välittömän vaikutuksen alainen, on Belgia, ja juuri sen vuoksi Belgian työväenliike kulkeekin, kuten Hegel sanoo, „ei mistään ei minkään kautta ei minnekään”.

Kun katson onnettomuudeksi sen, että romaanisten maiden työläiset välittömästi tai välillisesti ovat kaksikymmentä vuotta käyttäneet henkilensä ravintonaan vain Proudhonia, niin en pidä tuona onnettomuutena Proudhonin reformireseptin myytilistä herruutta — tuota reseptiä Mülberger nimittää „periaatteiksi” —, vaan sitä, että heidän nykyistä yhteiskuntaa koskeva taloudellinen arvostelunsa on Proudhonin läpeensä väärien katsomusten saastuttamaa ja heidän poliittinen toimintansa proudhonistien vaikutuksen tarvelemää. Siihen kysymykseen, kummatko „ovat enemmän vallankumouksessa”, „proudhonilaistetut romaaniset työläiset” vaiko saksalaiset työläiset, jotka joka tapauksessa ymmärtävät tieteellistä saksalaista sosialismia verrattomasti paremmin kuin romaanit Proudhoniaan, voimme vastata vasta sitten, kun saamme tietää, mitä merkitsee: „*olla* vallankumouksessa”. Ihmisistä sanotaan, että he „ovat kristuksessa, oikeassa uskossa, jumalan armossa” jne. Mutta „*olla*” vallankumouksessa, mitä väkivaltaisimmassa liikkeessä! Onko „vallankumous” sitten dogmaattinen uskonto, jota pitää uskoa?

Edelleen Mülberger moittii minua siitä, että olen hänen kirjoituksensa selvistä sanoista huolimatta väittänyt hänen julistavan asuntokysymyksen pelkästään työväenkysymykseksi.

Tällä kertaa Mülberger on todellakin oikeassa. Minulta jäi vastaava kohta huomaamatta. Se on anteeksiantamatonta huomaamattomuutta, sillä tämä kohta on eräs kuvaavin kohta hänen esityksensä koko tendenssille. Mülberger sanoo todellakin suoraan:

„Koska meitä vastaan on niin usein ja monesti heitetty *naurettava* syytös, että harjoitamme *luokkapoliittikkaa*, pyrimme *luokkaherruuteen* jne., niin korostamme lähinnä ja selvästi, että asuntokysymys ei koske suinkaan

yksinomaisesti proletariaattia, vaan *päinvastoin* se kiinnostaa *aivan kouraan-*
tuntuvalta tavalla varsinaista keskiäätystä, pienkäsityöläisiä, pikkuporva-
ristoa, koko virkamiehistöä... Asuntokysymys on juuri se yhteiskunnallisten
reformien kohta, joka pystyy nähtävästi paremmin kuin mitkään muut tuo-
maan esiin toisaalta *proletariaatin* ja toisaalta yhteiskunnan *varsinaisten*
keskiluokkien etujen ehdottoman sisäisen yhtäläisyyden. Keskiluokat kärsivät
yhtä kovin, *ehkäpä kovemminkin* kuin proletariaatti vuokra-asunnon paina-
vista kahteista... Yhteiskunnan varsinaisten keskiluokkien on ratkaistava
nykyisin kysymys, ovatko he... kyllin voimakkaita... ryhtymään liitossa nu-
ruuden voimaa ja tarmoa uhkuvan työväenpuolueen kanssa yhteiskunnan
uudistamiseen, *minkä siunaukselliset tulokset hyödyttävät ennen kaikkea*
juuri niitä".

Ystävämme Mülberger toteaa tässä siis seuraavaa:

1) „Me” emme harjoita mitään „luokkapoliittikkaa” emmekä
pyri mihinkään „luokkaherruuteen”. Mutta Saksan sosialidemo-
kraattinen työväenpuolue juuri *siksi*, koska se on *työväenpuolue*,
harjoittaa välttämättömästi „luokkapoliittikkaa”, työväenluokan
politiikkaa. Koska jokainen poliittinen puolue pyrkii saavutta-
maan valtiossa herruuden, niin myös Saksan sosialidemokraattisen
työväenpuolueen pyrkimyksenä on kiertämättä sen *oma*
herrsus, työväenluokan herruus, siis „luokkaherrsus”. Muuten
jokainen todella proletaarin puolue, englantilaisista chartis-
teista alkaen, on asettanut aina ensimmäiseksi ehdoksi luokka-
politiikan, proletariaatin itsenäisen poliittisen puolueen järjestä-
misen, ja taistelun lähimmäksi päämääräksi proletariaatin dikta-
tuurin. Julistamalla tämän „naurettavaksi” Mülberger asettuu
proletaarisen liikkeen ulkopuolelle, pikkuporvarillisen sosialismin
kannalle.

2) Asuntokysymyksellä on se etuisuus, että se ei ole yksin-
omaan työväenkysymys, vaan „kiinnostaa aivan kouraanuntu-
valta tavalla pikkuporvaristoa”, sillä asutopulasta „varsinaiset
keskiluokat kärsivät yhtä kovin, ehkäpä kovemminkin” kuin prole-
tariaatti. Jos joku väittää, että pikkuporvaristo kärsii vaikkapa
eräässä suhteessa „ehkäpä kovemminkin kuin proletariaatti”, niin
hän ei varmasti voi pahoitella sitä, että hänet katsotaan pikku-
porvarilliseksi sosialistiksi. Siis onkohan Mülbergerillä syytät
tyytymättömyyteen, kun sanon:

„Juuri näihin työväenluokan ja muiden luokkien, erikoisesti
pikkuporvariston yhteisiin kärsimyksiin kiinnittääkin pääasialli-
sesti huomionsa pikkuporvarillinen sosialismi, johon myös Proudhon
kuuluu. Eikä ole lainkaan satunnaista, että meidän saksalainen
proudhonistimme käy käsiksi ennen kaikkea asuntokysymyk-
seen, joka, kuten olemme nähneet, ei ole suinkaan yksinomaan
työväenkysymys”.

3) „Yhteiskunnan varsinaisten keskiluokkien” etujen ja prole-
tariaatin etujen välillä on olemassa „ehdoton sisäinen yhtäläi-
syyt”, ja yhteiskunnan tulevan uudistamisprosessin „siunauk-

selliset tulokset” hyödyttävät ennen kaikkea juuri näitä varsinaisia keskiluokkia eivätkä proletariaattia.

Näin muodoin työläiset suorittavat tulevan yhteiskunnallisen vallankumouksen „ennen kaikkea” pikkuporvarien eduksi. Ja edelleen, pikkuporvarien etujen ja proletariaatin etujen välillä on olemassa ehdoton sisäinen yhtäläisyys. Jos pikkuporvarien edut ovat sisäisesti yhtäläisiä työläisten etujen kanssa, niin työläistenkin edut ovat yhtäläisiä pikkuporvarien etujen kanssa. Pikkuporvarillinen kanta liikkeessä on siis yhtä oikeutettu kuin proletaariinkin. Mutta sen väittäminen yhtä oikeutetuksi onkin juuri sitä, mitä nimitetään pikkuporvarilliseksi sosialismiksi.

Sen vuoksi on myös aivan johdonmukaista se, kun Mülberger kirjassensa 25. sivulla seppelöi „pientuotannon” „yhteiskunnan todelliseksi *tukipylvääksi*”, „koska se varsinaisen luonteensakin puolesta yhdistää itseensä kolme tekijää: työn — ansaitsemisen — omistuksen ja koskei se yhdistäessään nämä kolme tekijää aseta yksilön kehityskyvylle minkäänlaisia esteitä”; ja kun hän erikoisesti moittii nykyaikaista teollisuutta siitä, että se tuhoaa tuota normaalien ihmisten taimitarhaa ja „on tehnyt elinvoimaisesta, alati itsensä uusintavasta *luokasta* tiedottoman ihmisjoukon, joka ei tiedä, minne suuntaisi aran katseensa”. Pikkuporvari on siis Mülbergerin malli-ihminen, ja pienkäsityö Mülbergerin malli-tuotantotapa. Olenko siis parjannut häntä lukiessani hänet pikkuporvarillisten sosialistien joukkoon?

Koska Mülberger kieltäytyy kantamasta vastuuta Proudhonista, niin olisi turhaa osoittaa tässä edelleen, että Proudhonin uudistussuunnitelmien tarkoitusperänä on yhteiskunnan kaikkien jäsenten muuttaminen pikkuporvareiksi ja pientalonpojiksi. Yhtä tarpeetonta olisi ruveta tutkimaan pikkuporvariston etujen ja työläisten etujen näennäistä yhtäläisyyttä. Kaikki välttämätön on jo sanottu „Kommunistisessa manifestissa”. (Leipzigissä 1872 otettu painos, s. 12 ja 21 ¹.)

Tutkimuksemme tuloksena on siis se, että samalla kun on olemassa „satu pikkuporvari Proudhonista”, on olemassa tosiasia pikkuporvari Mülbergeristä.

II

Tulemme nyt peruskohtaan. Moitin Mülbergerin kirjoituksia siitä, että niissä väaristellään taloudellisia suhteita Proudhonin tapaan siirtymällä juridiseen sanontatapaan. Siitä esimerkiksi olen ottanut Mülbergerin seuraavan väitteen:

¹ Ks. tätä osaa, ss. 17—18 ja 28—29. *Toim.*

„Kerran rakennettu talo on *ikuisena oikeusperusteena* määrätyn osan saantiin yhteiskunnallisesta työstä vaikkapa talon todellinen arvo olisi jo aikoja sitten maksettu sen omistajalle enemmän kuin riittävästi vuokramaksun muodossa. *Käy niin*, että esim. 50 vuotta sitten rakennettu talo korvaa tässä ajassa alkuperäiset kustannukset vuokramaksutuloina 2-, 3-, 5-, 10-kertaisesti jne.”.

Mülberger valittaa nyt:

„Tämä *yksinkertainen, selvä tosiasian toteaminen* antaa Engelsille aihetta huomauttaa minulle, että minun olisi pitänyt selittää, *kuinka* talosta tulee „oikeusperuste”, mikä ei lainkaan sisällynyt tehtävääni... Toista on *kuvaaminen* ja toista *selittäminen*. Kun Proudhonin jälkeen sanon, että yhteiskunnan talouselämän pitäisi olla *oikeusaatteen* läpätunkemaa, niin siten *kuvaan* nykyisen yhteiskunnan sellaiseksi, josta puuttuu ainakin *vallankumouksen oikeusaate*, ellei kaikkinaisenkin oikeusaate. — se on tosiasia, jonka Engels itsekin myöntää”.

Pysähtykäämme ennen kaikkea tarkastelemaan jo rakennettua taloa. Vuokralle annettuna talo tuottaa rakentajalleen vuokramaksun muodossa maankorkoa, korvauksen korjauskuluista ja korkoa hänen kuluttamalleen rakennuspääomalle, lukien mukaan siitä koituvan voiton; vähitellen maksettu vuokramaksu saattaa asian haaroista riippuen peittää 2-, 3-, 5-, 10-kertaisesti alkuperäiset kustannukset. Tämä, Mülberger ystäväiseni, on *taloudellisen „tosiasian” „yksinkertaista, selvää toteamista”*; ja jos haluamme saada tietää, mitenkä „käy niin”, että tuolla tosiasialla on sijansa, meidän on suoritettava tutkimus taloudellisella alalla. Tarkastelkaamme tuota tosiasiaa hieman lähemmin, jottei lapsikaan voisi käsittää sitä enää väärin. Kuten tunnettua, jonkin tavaran myynti on sitä, että omistaja luovuttaa sen käyttöarvon ja saa sen vaihtoarvon. Tavaroiden käyttöarvot eroavat toisistaan muun muassa siinä, että tavaroiden kuluttaminen vaatii eri pitkiä aikoja. Limppu syödään päivässä, housupari kulutetaan vuodessa, talo, sanoikaamme — sadassa vuodessa. Mitä tulee niihin tavaroihin, joiden kulumisaika on pitkä, niin niiden käyttöarvo voidaan siis myydä osittain, joka kerta määrätyksi ajaksi, ts. *antaa se vuokralle*. Osittain myyminen realisoi siis vaihtoarvon vain vähitellen; siitä hyvästä, että myyjä kieltäytyy kulutetun pääoman ja siitä saatavan voiton viipymättömästä takaisin maksusta, hän tulee saamaan korvausta hinnanlisinä ja koronmaksuina, joiden suuruus määräytyy poliittisen taloustieteen lakien kautta eikä suinkaan mielivaltaisesti. Sadan vuoden kuluttua talo on käytetty, kulutettu, asunnoksi kelpaamaton. Kun tämän jälkeen vähennämme maksettua vuokramaksusummasta: 1) maankoron ja ne mahdolliset korotukset, joita siinä ajan kuluessa on tapahtunut, sekä 2) tavanomaiset korjauskulut, — niin huomaamme, että jäännös keskimäärin koostuu: 1) talon alkuperäisestä rakennuspääomasta, 2) sen tuottamasta voitosta ja 3) vähitellen kuoletetulle pääomalle ja

voitolle langenneesta korosta. Tämän kauden kuluttua vuokralleottajalla ei tosin ole taloa, mutta sitä ei ole myöskään omistajalla. Viimeksi mainitulla on vain maapalsta (jos se kuuluu nimittäin hänelle) ja sillä olevat rakennusaineet, jotka eivät kuitenkaan ole enää talo. Ja jos talo siinä ajassa „kattoi alkuperäiset kustannukset 5- tai 10-kertaisesti”, niin näemme, että se on tapahtunut yksinomaan maankoron kasvun seurauksena; se ei ole salaisuus kenellekään sellaisilla seuduilla kuin Lontoossa, jossa maanomistaja ja talonomistaja ovat useimmiten kaksi eri henkilöä. Sellainen valtava vuokramaksun kohoaminen tapahtuu nopeasti kasvavissa kaupungeissa, muttei missään maakylässä, jossa maankorko rakennustonteilta pysyy miltei muuttumattomana. Yleisesti tunnettu tosiasiahan on, että asunnon vuokramaksu, kun ei oteta huomioon maankoron korotuksia, tuottaa talonomistajalle vuosittain keskimäärin korkeintaan 7% sijoitetusta pääomasta (voitto mukaan luettuna), jota paitsi tästä summasta on vielä maksettava korjaus- ynnä muut kulut. Lyhyesti sanoen, vuokrasopimus on aivan tavallinen kaupanteko, joka ei kiinnosta työläistä teoreettisesti yhtään enempää eikä vähempää kuin jokin muu kaupanteko, paitsi sitä, jossa on kysymys työvoiman ostosta ja myynnistä; käytännöllisesti tämä vuokrasopimus on hänelle eräs niistä porvarillisen petkutuksen tuhansista muodoista, joista puhun erikoisjulkaisun 4. sivulla¹ ja jotka niin ikään ovat, kuten siinä osoitan, tietyn taloudellisen säännöstelyn alaisia.

Mülberger sitä vastoin ei näe vuokrasopimuksessa mitään muuta kuin pelkkää „mielivaltaa” (hänen kirjasensa 19. sivu), ja kun todistan hänelle päinvastaista, niin hän valittaa, että puhun hänelle „vain sellaisia asioita, jotka hän itse valitettavasti jo tietää”.

Millään asunnon vuokramaksun taloudellisilla tutkimuksilla emme kuitenkaan pääse siihen, että asunnon vuokrauksen lakauttaminen muuttuisi „hedelmällisimmäksi ja suurenmoisimmaksi pyrkimykseksi, mitä vallankumoussaatteen kohdussa on syntynyt”. Päätäksemme siihen meidän on siirrettävä tämä yksinkertainen tosiasia kuivan taloustieteen alalta jo paljon aatteellisemmalle lakitieteen alalle. „Talo on” vuokramaksun „ikuinen oikeusperuste” — „käy niin”, että talon arvo voi tulla maksetuksi vuokramaksuina 2-, 3-, 5- ja 10-kertaisesti. Tutkittaessa sitä, mitenkä se „niin käy”, „oikeusperuste” ei vie meitä tuumaakaan eteenpäin; ja siksiäpä sanoinkin, että vain tutkimalla sitä, millä tavalla talosta tulee oikeusperuste, Mülberger saisi tietää, *mitenkä* se „niin käy”. Sen saamme tietää vasta sitten, kun tutkimme, kuten olen tehnytkin, asunnonvuokramaksun *taloudellista* olemusta, sen sijaan että suuttuisimme siitä

¹ Ks. tätä osaa, s. 494. *Toim.*

juridisesta sanonnasta, jolla vallassaoleva luokka sen vahvistaa. Sen, joka ehdottaa taloudellisia toimenpiteitä asunnonvuokramaksun lakkauttamiseksi, on toki tiedettävä asunnonvuokramaksusta enemmän kuin että „se on pakkovero, jolla vuokralleottaja maksaa pääoman ikuisen oikeuden”.

Tähän Mülberger vastaa: „Toista on kuvaaminen ja toista selittäminen”.

Siis talosta, vaikkei se olekaan ikuinen, on tehty asunnonvuokramaksun ikuinen oikeusperuste. Mitenkä se „niin käy”, se on samantekevää, mutta havaitsemme, että tämän oikeusperusteen voimasta talo korvaa arvonsa vuokramaksun muodossa moninkertaisesti. Kääntämällä asian lakikielelle olemme onnellisesti loitonneet taloudesta niin kauaksi, että näemme vain sen ilmiön, että vuokramaksujen kokonaisumma voi vähitellen korvata talon arvon moninkertaisesti. Kun ajattelemme ja puhumme juridisesti, niin sovellamme tähän ilmiöön oikeuden ja oikeudenmukaisuuden mittapuuta ja havaitsemme, *ettei* tämä ilmiö *ole oikeudenmukainen*, että se ei vastaa „vallankumouksen oikeusaatetta” — olkoon tuo kapine mikä tahansa — ja että sen vuoksi tuo oikeusperuste ei kelpaa mihinkään. Edelleen havaitsemme, että sama pätee myös korkoa tuottavan pääoman ja vuokralle annetun peltomaan suhteen, ja niin on meillä syytä erottaa myös nämä omaisuusluokat muista ja ottaa ne erikoisen käsittelyn alaiseksi. Tämä johtaa siihen, että vaaditaan: 1) riistämään omistajalta irtisanomisoikeus, oikeus vaatia takaisin omaisuuttaan, 2) siirtämään korvauksetta vuokramiehelle, velalliselle tai arentimiehelle heidän käytettäväkseen annetut, mutta heille kuulumattomat esineet ja 3) maksamaan ne omistajalle vähittäismaksuin ja ilman korkoa. Siten olemmekin tarkastelleet loppuun Proudhonin tämän suuntaiset „periaatteet”. Tämä on sitä Proudhonin „yhteiskunnallista likvidointia”.

Ohimennen huomautamme, että koko tuo reformisuunnitelma on tuottava hyötyä miltei yksinomaisesti pikkuporvareille ja pientalonpojille *lujittamalla* heidän asemaansa pikkuporvareina ja pientalonpoikina. Mülbergerin mielestä sadunomainen „pikkuporvari Proudhonin” hahmo saa tässä siis yhtäkkiä sangen kourantuntuvan historiallisen realiteetin.

Mülberger jatkaa:

„Kun Proudhonin jälkeen sanon, että yhteiskunnan talouselämän pitäisi olla *oikeusaatteen* läpituokemaa, niin siten *kuvaan* nykyisen yhteiskunnan sellaiseksi, josta puuttuu ainakin vallankumouksen oikeusaate, ellei kaikkienkin oikeusaate,— se on tosiasia, jonka Engels itsekin myöntää”.

Valitettavasti en voi tuottaa Mülbergerille sitä mielihyvää. Mülberger vaatii, että yhteiskunnan *täytyy* olla oikeusaatteen läpituokema, ja sanoo sitä kuvaamiseksi. Jos oikeus lähettää

pakkotäytännön toimittajan kautta minulle vaatimuksen velan maksamisesta, niin Mülbergerin mukaan oikeus ei tee mitään muuta kuin *kuvaa* minut henkilöksi, joka ei maksa velkojaan! Toista on kuvaaminen ja toista vaatiminen. Ja juuri tässä saksalainen tieteellinen sosialismi eroaa oleellisesti Proudhonista. Me kuvaamme — ja kaikkalainen todellinen kuvaaminen on Mülbergeristä huolimatta samalla asian selittämistä — taloudellisia suhteita sellaisina, jollaisia ne ovat ja jollaisina ne kehittyvät, ja todistamme tarkoin taloustieteellisesti, että niiden kehittyminen on samalla yhteiskunnallisen vallankumouksen ainesten kehittymistä: toisaalta kehitty proletariaatti, luokka, jonka elämänehdot kannustavat sitä kiertämättömästi yhteiskunnalliseen vallankumoukseen, ja toisaalta kehittyvät tuotantovoimat, jotka kapitalistisen yhteiskunnan puitteiden yli kasvettuaan tulevat kiertämättömästi räjäyttämään sen ja tarjoavat samalla keinon, jolla tehdään ainiaaksi loppu luokkaerilaisuuksista yhteiskunnan oman edistyneen eduksi. Proudhon sen sijaan vaatii nykyistä yhteiskuntaa muuttamaan uudeksi oikeudenmukaisuuden („oikeusaate” ei kuulu hänelle, vaan Mülbergerille) vaatimusten mukaan eikä sen oman taloudellisen kehityksen lakien mukaan. Missä me todistamme, siellä Proudhon ja hänen kanssaan Mülbergerkin *saarnaavat* ja ruikuttavat.

Mikä kapine on „vallankumouksen oikeusaate”, sitä en pysty mitenkään arvaamaan. Proudhon muuttaa tosin „Vallankumouksen” eräänlaiseksi jumalattareksi, hänen „Oikeudenmukaisuutensa” edustajaksi ja toteuttajaksi; tällöin hän tekee omituisen erehdyksen sotkemalla yhteen vuosien 1789—1794 porvarillisen vallankumouksen ja tulevan proletaarisen vallankumouksen. Hän tekee sen melkein kaikissa teoksissaan, erittäinkin vuoden 1848 jälkeen; esimerkkinä mainitsen vaikkapa vain „Vallankumouksen yleisaatteen”, vuoden 1868 painos, ss. 39—40¹. Mutta koska Mülberger kieltäytyy kantamasta vastuuta Proudhonista, niin se kieltää minua etsimästä „vallankumouksen oikeusaatteen” selitystä Proudhonilta ja niinpä jään edelleenkin Egyptin pimeyteen.

Edelleen Mülberger sanoo:

„Muttei Proudhon enkä minäkään vetoa „ikuisen oikeudenmukaisuuteen” vallitsevien epäoikeudenmukaisten olojen *selittämiseksi* emmekä suinkaan odota näiden olojen paranevan tuosta oikeudenmukaisuuteen vetoamisesta, kuten Engels minusta väittää”.

Mülberger nähtävästi luottaa siihen, että „Proudhon yleensä on Saksassa miltei tuntematon”. Kaikissa teoksissaan Proudhon mittaa kaikkia yhteiskunnallisia, oikeudellisia, poliittisia ja

¹ P. J. Proudhon, *Idée générale de la Révolution du XIX siècle*, Paris, 1868. *Toim.*

uskonnollisia säännöksiä „oikeudenmukaisuuden” mittapuulla hylätén tai hyväksyen ne sen mukaan, sopivatko ne vai eivätkö sovi yhteen sen kanssa, mitä hän nimittää „oikeudenmukaisuudeksi”. „Taloudellisissa ristiriidoissa”¹ tätä oikeudenmukaisuutta nimitetään vielä „ikuiseksi oikeudenmukaisuudeksi”, „justice éternelle”. Myöhemmin ikuisuudesta ollaan vaiti, mutta asiallisesti se säilyy. Esimerkiksi teoksessa „Oikeudenmukaisuus vallankumouksessa ja kirkossa”, v. 1858 painos², seuraava tekstin kohta ilmaisee koko tuon kolmiosaisen saarnan sisällön (I. osa, s. 42):

„Mikä on se peruseriaate, se yhteiskuntien elimellinen, määräävä ja suvereeninen periaate, joka alistaen alaisekseen kaikki muut periaatteet hallitsee, puolustaa, ahdistaa, rankaisee, tarpeen vaatiessa jopa kukistaa kaikki kapinalliset ainekset? Onko se uskonto, ihanne, *intressi*?... Tuona periaatteena on mielestäni *oikeudenmukaisuus*.—Mitä on oikeudenmukaisuus? *Itse ihmiskunnan olemus*.—Minä se on ollut maailman alusta asti? Ei minään.—Miksi sen on tultava? Kaikeksi”.

Oikeudenmukaisuus, joka on itse ihmiskunnan olemuksena, onko se mitään muuta kuin *ikuista* oikeudenmukaisuutta? Oikeudenmukaisuus, joka on yhteiskuntien elimellinen, määräävä ja suvereeninen peruseriaate, oikeudenmukaisuus, joka siitä huolimatta, ettei se tähän saakka ole ollut minään, mutta jonka täytyy tulla kaikeksi,— mikä muu se on kuin mittapuu, jolla pitää mitata ihmisen kaikkia asioita ja johon, kuten ylimpään tuomariin, on vedottava kaikissa vaikeissa tapauksissa? Mutta olenko väittänyt mitään muuta, kuin että Proudhon peittelee taloustieteellistä sivistymättömyyttään ja avuttomuuttaan arvostelemalla taloudellisia suhteita, ei taloudellisten lakien, vaan sen mukaan, sopivatko ne vai eivätkö yhteen sen käsityksen kanssa, mikä hänellä on tuosta ikuisesta oikeudenmukaisuudesta? Ja missä Mülberger eroaa Proudhonista, kun hän vaatii, että „nykyisen yhteiskunnan elämässä kaikkien muutosten pitäisi olla... *oikeusaatteen* läpivunkemia, ts. että ne suoritettaisiin kaikkialla *oikeudenmukaisuuden ankarien vaatimusten* mukaisesti”? Enkö minä osanne lukea vai Mülbergerkö ei osanne kirjoittaa?

Edelleen Mülberger sanoo:

„Proudhon tietää yhtä hyvin kuin Marx ja Engels, että ihmisyyhteiskunnan varsinaisena liikevoimana ovat taloudelliset eivätkä juridiset suhteet, samoin kuin hän tietää, että kansan oikeusaatteet jokaisella kyseisellä aikakaudella ovat vain taloudellisten, erikoisestikin tuotantosuhteiden ilmausta, kuvastumista ja tuotetta... Sanalla sanoen oikeus on Proudhonista historiallisesti kehittynyt taloudellinen tuote”.

¹ Tarkoitetaan Proudhonin kirjaa „Taloudellisten ristiriitojen systeemi eli kurjuuden filosofia”. *Toim.*

² P. J. Proudhon, De la justice dans la révolution et dans l'église, t. 1—3, Paris, 1858. *Toim.*

Jos Proudhon kaiken tuon (jätän sivuun Mülbergerin epäselvän sanonnan ja tyydyn hänen hyviin aikomuksiinsa) „tietää yhtä hyvin kuin Marx ja Engels”, niin mitä kiistelemistä meillä sitten on? Mutta siinäpä se juttu onkin, että Proudhonin tietojen suhteen kysymys on vähän toisin. Jokaisen kyseisen yhteiskunnan taloudelliset suhteet ilmenevät ennen kaikkea *intresseinä*. Mutta Proudhon kirjoittaa juuri siteeraamassamme pääteoksessaan mustalla valkoiselle, että „yhteiskuntien määräävä, elimellinen, suvereeninen peruserä, joka alistaa alaisekseen kaiken muun”, on *oikeudenmukaisuus* eikä *intressi*. Ja hän toistaa tämän kaikissa teoksissaan kaikissa ratkaisevissa kohdissa. Mutta se ei estä Mülbergeriä jatkamasta:

„...taloudellisen oikeuden aate, jota Proudhon on syvällisimmin kehittänyt „Sodassa ja rauhassa”, käy täydellisesti yhteen Lassallen niiden perusajatuksien kanssa, jotka hän on niin hyvin esittänyt esipuheessaan teokseen „Hankittujen oikeuksien systeemi””.

„Sota ja rauha”¹ on ehkä koulupoikamaisin Proudhonin lukuisista koulupoikamaisista teoksista, enkä olisi voinut mitenkään odottaa, että se tullaan esittämään todistuksena siitä, että Proudhon on muka omaksunut saksalaisen materialistisen historiankäsityksen, jonka mukaan kaikkien historiallisten tapahtumien ja käsitysten, kaiken politiikan, filosofian ja uskonnon selityksenä on kyseisen historiallisen kauden aineelliset, taloudelliset elämän ehdot. Tuo kirja on niin vähän materialistinen, ettei se voi esittää edes sotaa koskevaa ajatusrakennelmaansa kutsumatta avukseen *luojaa*:

„Luojaalla, joka on valinnut meille tämän elämäntavan, on kumminkin ollut oma tarkoituksensa” (II osa, s. 100, vuoden 1869 painos).

Minkäläiseen historiantuntemukseen tuo kirja perustuu, käy ilmi siitä, että siinä uskotaan kultaisen aikakauden olleen historiallisesti olemassa:

„Alussa, kun ihmisiä oli vielä harvassa eri puolilla maapalloa, luonto tyydytti ihmisen tarpeet ilman työtä. Se oli kultainen aikakausi, yltäkylläisyyden ja rauhallisuuden aikakausi” (sama, s. 102).

Hänen taloustieteellinen näkökantansa on mitä törkeintä malthusilaisuutta:

„Jos tuotanto kaksinkertaistuu, niin väestökin pian kaksinkertaistuu” (s. 105).

Missähän on tuon kirjan materialismi? Siinä, että kirjassa väitetään, että sodan syynä on alusta pitäen ollut ja on vieläkin

¹ P. J. Proudhon, *La guerre et la paix*, t. 1—2, Paris, 1869. *Toim.*

„pauperismi” (esim. s. 143). Setä Bräsig¹ oli yhtä oiva materialisti, lausuessaan puheessaan v. 1848 seuraavat suurenmoiset sanat: „Suuren kurjuuden syynä on suuri köyhyys”.

Lassallen „Hankittujen oikeuksien systeemi” on kokonaisuudessaan ei ainoastaan juristin, vaan myös vanhahegeliläisen harhakuvitelma. Sivulla VII Lassalle sanoo selvästi, että „hankitun oikeuden käsite on *taloudellisessa* suhteessakin koko myöhemmän kehityksen liikkeellepaneva alkusyy”; hän haluaa todistaa (s. IX) „oikeuden järkeväksi, *itse itsestään* (eikä siis taloudellisista edellytyksistä) kehittyväksi organismiksi”; hänen mielestään kysymys on siitä, että oikeus johdetaan, ei taloudellisista suhteista, vaan itse tahtokäsitteestä, jonka kehittämistä ja ilmentämistä oikeusfilosofia vain onkin” (s. X). Mutta mitä tekemistä tässä on tuolla kirjalla? Proudhonin ja Lassallen välinen ero on vain siinä, että Lassalle oli todella juristi ja hegeliläinen, mutta Proudhon oli sekä lakitieteessä että filosofiassa samoin kuin kaikessa muussakin aito diletantti.

Tiedän varsin hyvin, että Proudhon, joka, kuten tunnettua, puhuu alinomaa ristiin, tekee myös silloin tällöin huomautuksia, jotka näyttävät sen suuntaisilta kuin hän selittäisi aatteita tosiasioista lähtien. Tuollaisilla huomautuksilla ei kuitenkaan ole mitään yhteyttä miehen yleiseen ajatussuuntaan, ja missä niitä tavataan, ne ovat lisäksi mitä sekavimpia ja ristiriitaisimpia.

Yhteiskunnan tietyllä, hyvin alkukantaisella kehitysasteella ilmaantuu tarve saattaa päivästä toiseen toistuvat tuotteiden tuotantoa, jakoa ja vaihtoa koskevat toiminnot yleisen säännön alaisiksi, huolehtia siitä, että yksilö alistuisi tuotannon ja vaihdon yleisten ehtojen alaiseksi. Tuo sääntö, joka ensiksi ilmenee tapana, muuttuu sitten *laiksi*. Lain mukana syntyvät välttämättömästi elimet, joille uskotaan sen voimassapitäminen,— julkinen valta, valtio. Yhteiskunnan kehittyessä edelleen laki muodostuu enemmän tai vähemmän laajaksi lainsäädännöksi. Mitä mutkallisemmaksi tuo lainsäädäntö tulee, sitä kauempana sen ilmaismuoto on siitä muodosta, missä tavalliset yhteiskuntaelämän taloudelliset ehdot ilmenevät. Lainsäädäntö näyttää omintakeiselta ainekselta, joka saa oikeutuksen olemassaololleen ja syyperusteen edelleenkehittymiselleen omista sisäisistä perusteistaan, sanokaamme vaikkapa „tahtokäsitteestä”, eikä taloudellisista suhteista. Ihmiset unohtavat, että heidän oikeutensa on peräisin heidän taloudellisista elinehdoistaan, niin kuin he ovat unohtaneet, että he itse ovat peräisin eläinmaailmasta. Lainsäädännön kehittyessä edelleen mutkalliseksi ja laajaksi kokonaisuudeksi käy välttämättömäksi uusi yhteiskunnallinen työnjako: muodostuu

¹ *Setä Bräsig* — koomillinen henkilö saksalaisen porvarillisen humoristin ja romanistin Fritz Reuterin teoksissa. *Toim.*

ammattilakimiesten sääty ja samalla syntyy lakitiede. Kehittyessään edelleen viimeksi mainittu vertailee toisiinsa eri kansojen ja eri aikakausien oikeusjärjestelmiä järjestelminä, joiden perustelu on niissä itsessään, eikä vastaavien taloudellisten suhteiden heijastumina. Vertailu edellyttää jotain yhteistä: tuo yhteinen löydetään, kun kaiken, mikä noissa kaikissa oikeusjärjestelmissä on enemmän tai vähemmän yhtäläistä, lainoppineet yhdistävät *luonnonoikeudeksi*. Mutta mittapuuna, jolla mitataan, mikä on luonnonoikeutta ja mikä ei ole, on itse oikeuden mitä abstraktisin ilmaisu: *oikeudenmukaisuus*. Tästä lähtien oikeuden kehitys on siis juristeista ja niistä, jotka uskovat heidän sanojaan, vain pyrkimystä saada ihmisen elinolot, sikäli kun ne tulevat lainopillisesti tulkituiksi, yhä lähemmäksi oikeudenmukaisuuden ihanetta, *ikuista* oikeudenmukaisuutta. Ja tämä oikeudenmukaisuus on aina vain vallitsevien taloudellisten suhteiden joko vanhoillisen tai vallankumouksellisen puolen aatteellista ja taivaallistettua ilmenemistä. Kreikkalaisten ja roomalaisten oikeudenmukaisuus katsoi orjuuden oikeudenmukaiseksi. Vuoden 1789 porvarin oikeudenmukaisuus vaati tekemään lopun feodalismista, koska tämä oli epäoikeudenmukainen. Preussin junkkereista on jopa viheliäinen piirijärjestelmäkin¹ ikuisen oikeudenmukaisuuden rikkomista. Käsitys ikuisesta oikeudenmukaisuudesta ei siis vaihtele ainoastaan ajan ja paikan mukaan, vaan on se erilainen jopa eri henkilöilläkin ja kuuluu niihin asioihin, jotka, kuten Mülberger aivan oikein huomauttaa, „jokainen ymmärtää joksikin muuksi”. Kun jokapäiväisessä elämässä, missä suhteet, joita joudutaan arvostelemaan, ovat yksinkertaisia, sellaiset sanonnat kuin oikeudenmukainen, epäoikeudenmukainen, oikeudenmukaisuus, oikeustunto otetaan yhteiskunnallisten ilmiöidenkin suhteen vastaan ilman väärinkäsityksiä, niin taloudellisten suhteiden tieteellisissä tutkimuksissa ne, kuten olemme nähneet, johtavat yhtä mahdollotomaan sekaannukseen kuin syntyisi esimerkiksi nykyaikaisessa kemiassa, jos siinä haluttaisiin säilyttää flogiston-teorian terminologia. Vieläkin pahempaa olisi tuo sekaannus, jos Proudhonin tapaan uskottaisiin sosiaaliseen flogistoniin, „Oikeudenmukaisuuteen”, tai Mülbergerin tapaan vakuutettaisiin, että flogistonteoria on yhtä oikea kuin happiteoria².

¹ Engels tarkoittaa Preussissa v. 1873 toimeenpantua hallinnollista reformia, joka antoi yhteisölle oikeuden valita omat esimiehensä, jotka siihen asti olivat olleet tilanomistajien nimittämiä. *Toim.*

² Ennen hapen keksimistä kemistit selittivät aineiden palamisen ilmassa olettamalla, että on olemassa erikoinen palava aine, flogiston, joka haihtuu palamisen yhteydessä. Kun he havaitsivat, että yksinkertaisilla palaneilla aineilla on suurempi paino kuin ennen palamista, niin he selittivät, että flogistonilla on negatiivinen paino, jonka vuoksi aineet ilman flogistonia painavat enemmän kuin sen kanssa. Tällä tavalla flogistonille annettiin

III

Mülberger valittaa edelleen, että nimitän taantumukselliseksi valitusvirreksi hänen sitä „mahtipontista” lausuntoaan, „ettei mikään ole kauheampaa pilkantekoa mainehikkaan vuosisatamme koko kulttuurista kuin se tosiasia, että suurkaupungeissa 90 prosenttia ja enemmänkin väestöstä on vailla turvapaikkaa, jota he voisivat sanoa omakseen”. Todellakin, jos Mülberger olisi rajoittunut, kuten hän väittää, „nykyajan kauhujen” kuvaamiseen, niin en olisi tietysti sanonut ainoatakaan pahaa sanaa „hänestä ja hänen vaatimattomista kirjoitelmistaan”. Mutta hän tekee jotain kokonaan muuta. Hän kuvaa nuo „kauhut” sen *seuraukseksi*, että työläisillä „ei ole turvapaikkaa, jota he voisivat sanoa omakseen”. Valitellaanko „nykyajan kauhujen” johdosta siksi, että työläisen asunnonomistusoikeus on hävitetty, vaiko, kuten junkkerit tekevät, siksi, että on hävitetty feodalismi ja ammattikunnat,— kummassakaan tapauksessa ei voi syntyä muuta kuin taantumuksellinen valitusvirsi, surulaulu sen johdosta, että on tapahtunut se, mikä on kiertämätöntä, historiallisesti välttämätöntä. Taantumuksellisuus on nimenomaan siinä, että Mülberger haluaa palauttaa jälleen entiselleen työläisen yksilöllisen asunnonomistuksen, asian, josta historia on jo kauan sitten tehnyt lopun; että hän ei voi kuvitella työläisten vapautuvan mitenkään muuten kuin siten, että jokaisesta tulee jälleen asuntonsa omistaja.— Edelleen:

„Väitän nimenomaan: varsinaista taistelua käydään kapitalistista tuotantotapaa vastaan, ja vain *pitämällä lähtökohtana sen muuttamista toiseksi* voidaan toivoa asunto-olojen paranemista. Engels ei huomaa tässä kaikessa mitään... edellytän, että voidaksemme ryhtyä lunastamaan vuokra-asuntoja on ratkaistava täydellisesti yhteiskunnallinen kysymys”.

Valitettavasti en vieläkään huomaa tässä kaikessa mitään. Minunhan on mahdotonta tietää, mitä joku, jonka nimeäkään en tiennyt, edellyttää aivojensa salaisessa sopukassa. Voin päätellä vain Mülbergerin painettujen kirjoitusten mukaan. Ja niissä havaitsen nytkin vielä (hänen kirjasensa 15. ja 16. sivulla), että vuokra-asunnon poistamisen edellytykseksi Mülberger ei edellytä mitään muuta kuin... samaisen vuokra-asunnon. Vain sivulla 17

vähitellen kaikki hapen tärkeimmät ominaisuudet, mutta kaikki — *nurinkurisesti*. Se keksintö, että palaminen on palavan aineen yhtymistä toiseen aineeseen, happeen, ja tämän hapen pelkistäminen tekivät lopun tuosta olettamuksesta, joskin vanhojen kemistien pitkäaikaisen vastustuksen jälkeen. (*Engelsin huomautus.*)

hän „tarttuu pääoman tuottavuutta sarvista”, mihin vielä palaamme. Ja vastauksessaankin hän vahvistaa sen sanomalla:

„Tarkoituksena oli pikemminkin osoittaa, kuinka asuntokysymyksen alalla voitaisiin suorittaa täydellinen muutos *pitämällä lähtökohtana olemassaolevia oloja*”.

„Pitämällä lähtökohtana olemassaolevia oloja” ja „pitämällä lähtökohtana kapitalistisen tuotantotavan muuttamista (se merkinnee: hävittämistä)” — nuohan ovat aivan päinvastaisia asioita.

Ei ole ihme, että Mülberger valittaa, kun hänen proudhonilaisten suunnitelmiansa ainoana käytännöllisesti mahdollisena toteutumisena pidän hra Dollfusin ja muiden tehtailijain filantrooppista pyrkimystä auttaa työläisiä hankkimaan oman talon. Jos Mülberger käsittäisi, että Proudhonin yhteiskunnanpelastamissuunnitelma on läpeensä *porvarillisen* yhteiskunnan maaperällä liikkuvaa fantasiaa, niin hän ei tietenkään luottaisi siihen. En toki ole koskaan enkä missään epäillyt hänen hyviä aikomuksiaan. Mutta minkä vuoksi hän sitten ylistää tri Reschaueria sen johdosta, että tämä kehottaa Wienin kaupunkihallintoa jäljittelemään hra Dollfusin suunnitelmia?

Edelleen Mülberger sanoo:

„Mitä tulee erikoisesti kaupungin ja maaseudun väliseen vastakohtaisuuteen, niin utopiaa olisi tahtoa hävittää sitä. Tuo vastakohtaisuus on luonnollinen, oikeammin sanoen historiallisesti syntynyt... Kysymys ei ole tuon vastakohtaisuuden *hävittämisestä*, vaan siitä, että löydettäisiin sellaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset muodot, joiden vallitessa se olisi *vahingoton*, jopa *hedelmällinenkin*. Tätä tietä voidaan päästä rauhalliseen sopimukseen, intressien asteittaiseen tasapainottumiseen”.

Siis kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuuden hävittäminen on utopiaa, *koska* tuo vastakohtaisuus on luonnollinen, oikeammin sanoen historiallisesti syntynyt. Soveltakaamme tuota logiikkaa nykyisen yhteiskunnan muihin vastakohtiin ja katso kaamme, mihin se meidät vie. Esimerkki:

„Mitä tulee erikoisesti” kapitalistien ja palkkатыöläisten „väliseen vastakohtaisuuteen, niin utopiaa olisi tahtoa hävittää sitä. Tuo vastakohtaisuus on luonnollinen, oikeammin sanoen historiallisesti syntynyt. Kysymys ei ole tuon vastakohtaisuuden *hävittämisestä*, vaan siitä, että löydettäisiin sellaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset muodot, joiden vallitessa se olisi *vahingoton*, jopa *hedelmällinenkin*. Tätä tietä voidaan päästä rauhalliseen sopimukseen, intressien asteittaiseen tasapainottumiseen”.

Siten olemme taaskin palanneet Schulze-Delitzschin pariin.

Kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittäminen ei ole enemmän eikä vähemmän utooppinen kuin kapitalistien ja palkkатыöläisten välisen vastakohtaisuuden hävittäminen. Päivä päivältä se muodostuu yhä enemmän niin teollisen

kuin maataloudellisenkin tuotannon käytännölliseksi vaatimukseksi. Kukaan ei ole vaatinut sitä kovemmin kuin Liebig maanviljelyskemiaa käsittelevissä teoksissaan, joissa hänen ensimmäisenä vaatimuksenaan oli aina, että ihmisen on annettava maalle takaisin se, minkä hän siltä saa, ja joissa todistetaan, että sitä estää vain kaupunkien, nimenomaan suurkaupunkien olemassaolo. Kun näkee, kuinka yksin täällä Lontoossa heitetään päivästä toiseen ja valtavin kustannuksin lantaa... mereen enemmän kuin sitä tuotetaan koko Saksin kuningaskunnassa, ja kuinka valtavia laitteita tarvitaan sitä varten, ettei tuo lanta saastuttaisi koko Lontoota, niin utopia kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittämisestä saa merkittävää käytännöllistä pohjaa. Jopa verrattain pieni Berliinikin on jo ainakin kolmenkymmenen vuoden ajan ollut läikähtymäisillään omiin likoihinsa. Toisaalta olisi pelkkää utopiaa, jos Proudhonin tavalla tahdottaisiin kukistaa nykyinen porvarillinen yhteiskunta ja säilyttää talonpoikaisto sellaisenaan. Vain väestön mahdollisimman tasapuolinen jakaantuminen kautta koko maan, vain teollisen ja maataloudellisen tuotannon välinen kiinteä yhteys ja sen vuoksi tarpeelliseksi käynyt kulkuyhteyksien laajentaminen — tietenkin kapitalistisen tuotantotavan hävittämisen ehdolla — pystyy tempaamaan maalaisväestön siitä eristyneisyyden ja henkisen velostumisen tilasta, jossa se on miltei keskeytymättömästi ollut tuhansien vuosien ajan. Ei ole utopiaa väittää, että ihmiset vapautuvat menneisyytensä takomista kahleista täydellisesti vasta sitten, kun kaupungin ja maaseudun välinen vastakohtaisuus on hävitetty; utopia syntyy vasta sitten, kun „pitämällä lähtökohtana olemassaolevia oloja” ryhdytään määräämään sitä *muotoa*, jossa tämä tai jokin muu olemassaolevan yhteiskunnan vastakohtaisuus pitäisi ratkaista. Ja Mülberger tekee sen, omaksuessaan Proudhonin kaavan asuntokysymyksen ratkaisemista varten.

Sitten Mülberger valittaa, että tietyssä mitassa teen hänetkin vastuunalaiseksi „pääomaa ja korkoa koskevista Proudhonin hirveistä mielipiteistä”, ja sanoo:

„Tuotantosuhteiden muuttumisen otaksun *jo ennaltaan olevaksi*, mutta korkokantaa säännöstelevä tilapäinen laki ei koske tuotantosuhteita, vaan yhteiskunnallista vaihtoa, kiertosuhteita... Tuotantosuhteiden muuttuminen tai, kuten saksalainen koulukunta sanoo tarkemmin, kapitalistisen tuotantotavan hävittäminen ei johdu tietenkään siitä tilapäisestä laista, joka lakkauttaa koron, kuten Engels väittää minun sanovan, vaan siitä, että työntekevä kansa *ottaa tosiasiallisesti haltuunsa kaikki työvälineet*, koko teollisuuden. Tuleeko työntekevä kansa tällöin kunnioittamaan (!) enemmän lunastusta vaiko viiptymätöntä pakkoluovutusta, sitä ei Engels enkä minäkään voi sanoa”.

Hieron hämmästyneenä silmiäni. Luen uudestaan Mülbergerin kirjoituksen alusta loppuun asti löytääkseni sen kohdan, jossa hän selittää, että vuokra-asuntojen lunastaminen edellyttää, että

„työtätekevä kansa ottaa tosiasiallisesti haltuunsa kaikki työvälit, koko teollisuuden”. Sellaista kohtaa en löydä. Sitä ei ole. „Tosiasiallisesta haltuunotosta”, jne. ei ole missään puhuttu. Sen sijaan sivulla 17 on sanottu:

„Olettakaamme, että pääoman tuottavuutta on todella tartuttu sarvista — minkä ennemmin tai myöhemmin täytyy tapahtua — esimerkiksi tilapäisen lain avulla, joka säättää kaikkien pääomien koron suuruudeksi yhden prosentin, minkä lisäksi pyrkimyksenä on tämänkin korkomäärän lähentäminen noltaan... Luonnollisesti sekä talo että asunto ovat kuten muutkin tuotteet tämän lain alaisia... Näemme siis, että tältäkin puolen vuokra-asuntojen lunastus on kiertämätön seuraus yleensä pääoman tuottavuuden hävittämisestä”.

Tässä on siis täysin vastakkaisesti Mülbergerin uusimmalle käänteelle sanottu suoraan, että koronlakkauttamislaililla epäilemättä „tartutaan sarvista” pääoman tuottavuutta — tällä sotkuisella fraasilla hän tarkoittaa ilmeisesti kapitalistista tuotantotapaa — ja että nimenomaan tämän lain tuloksena „vuokra-asuntojen lunastus on kiertämätön seuraus yleensä pääoman tuottavuuden hävittämisestä”. Ei suinkaan, sanoo Mülberger nyt. Tämä tilapäinen laki „ei koske tuotantosuhteita, vaan kierto-suhteita”. Tuollaisen mitä täydellisimmän ristiriitaisuuden vallitessa, joka Goethen sanonnan mukaan on „yhtä salaperäinen viisaille kuin tyhmillekin”, en voi muuta kuin olettaa, että olen tekemisissä kahden erilaisen Mülbergerin kanssa, joista toinen syystä valittaa, että „väitän hänen sanovan” sitä, mitä toinen on julkaissut.

Se, että työtätekevä kansa ei tule kysymään minulta enempää kuin Mülbergeriltäkään, tuleeko se tosiasiallisen haltuunoton yhteydessä „kunnioittamaan enemmän lunastusta vaiko viipymätöntä pakkoluovutusta”, se on aivan totta. Todennäköisintä on, että se yleensä katsoo paremmaksi olla „kunnioittamatta”. Mutta puhehan ei ollut lainkaan siitä, että työtätekevä kansa tosiasiallisesti ottaa haltuunsa kaikki työvälit, vaan ainoastaan siitä Mülbergerin väitteestä (s. 17), että „asuntokysymyksen ratkaisu sisältyy kokonaisuudessaan sanaan: *lunastus*”. Jos hän nyt selittää tuon lunastuksen äärimmäisen epäilyttäväksi, niin miksi sitten pitää tarpeettomasti vaivata meitä kumppaakin ja lukijoita?

Todettakoon muuten, että työtätekevän kansan suorittama kaikkien työvälit, koko teollisuuden „tosiasiallinen haltuunotto” on proudhonilaisen „lunastuksen” suoranainen vastakohta. Viimeksi mainitussa tapauksessa *erillisestä työläisestä* tulee asunnon, talonpoikaistilan, työvälit, omistaja; ensin mainitussa tapauksessa taas talojen, tehtaiden ja työvälit, yhteiseksi omistajaksi jää „työtätekevä kansa” ja tuskinpa niitä tullaan antamaan ainakaan siirtymäkaudella yksityishenkilöiden

tai osuuskuntien käyttöön ilman kulunkien korvaamista. Samoin maanomistuksen hävittäminen ei ole maankoron hävittämistä, vaan sen siirtämistä, joskin muunnetussa muodossa, yhteiskunnalle. Kaikkien työvälineiden ottaminen tosiasiallisesti työtätekevän kansan haltuun ei siis suinkaan tee mahdottomaksi vuokrasuhteen säilymistä.

Yleensä kysymys ei ole lainkaan siitä, ottaako proletariaatti valtaan päästyään tuotannonvälineet, raaka-aineet ja elämänvälineet käsiinsä ilman muuta väkivaltaisesti, maksaako se heti niistä korvauksen vai lunastaako se tuon omaisuuden vähitellen vähittäismaksuin. Jos tähän kysymykseen yritettäisiin vastata etukäteen ja kaikkia mahdollisia tapauksia silmälläpitäen, niin se olisi utopioiden kyhäilemistä, ja sen jätän muille.

IV

Kuinka paljon pitikään kirjoitella, jotta Mülbergerin moninaisten verukkeiden ja mutkien läpi päästiin vihdoin itse asiaan, johon Mülberger vastauksessaan huolellisesti välttää kajoamasta.

Mitä myönteistä on Mülberger kirjoituksessaan sanonut?

Ensiksi, „talon, rakennustontin jne. alkuperäisen omahinnan ja talon nykyisen arvon välinen erotus” kuuluu oikeuden mukaan yhteiskunnalle. Tuota erotusta nimitetään taloustieteen kielellä maankoroksi. Myös Proudhon haluaa antaa sen yhteiskunnalle, kuten voidaan lukea hänen teoksestaan „Vallankumouksen yleisaate”, vuoden 1868 painos, s. 219.

Toiseksi, asuntokysymyksen ratkaisu on siinä, että jokaisesta vuokramiehestä tulee asuntonsa omistaja.

Kolmanneksi, tuo ratkaisu toteutetaan muuttamalla lain avulla vuokramaksut asunnon ostohinnan vähittäismaksuiksi.— Nämä molemmat kohdat, toinen ja kolmas, on otettu Proudhonilta, kuten jokainen voi huomata teoksesta „Vallankumouksen yleisaate”, ss. 199 ja seur., ja siinä on sivulla 203 laadittu valmiiksi jopa vastaavan lakiehdotuksen tekstikin.

Neljänneksi, pääoman tuottavuutta tartutaan sarvista tilapäisen lain avulla, jolla korkokanta alennetaan ensin 1 prosenttiin, edellyttäen, että sitä sittemmin alennetaan edelleenkin. Tämä on samoin lainattu Proudhonilta, ja siitä voidaan yksityiskohtaisesti lukea „Yleisaatteesta” ss. 182—186.

Kaikkiin näihin kohtiin lainasin Proudhonilta sen paikan, jossa on Mülbergerin kopion originaali, ja kysyn nyt, oliko minulla oikeutta vai ei nimittää proudhonistiksi kirjoittajaa, jonka kirjoitus on läpeensä proudhonilainen eikä sisällä muuta kuin Proudhonin katsomuksia? Ja silti Mülberger ei valita mitään niin katkerasti kuin sitä, että sanon häntä sellaiseksi,

koska „tapasin muutamia *sanankäänteitä*”, jollaiset ovat ominaisia Proudhonille. Päinvastoin, „*sanankäänteet*” ovat kaikki Mülbergerin, *sisältö* on Proudhonin. Ja kun sitten täydennän proudhonilaista kirjoitusta siteeraamalla Proudhonia, niin Mülberger valittaa, että panen hänen tililleen Proudhonin „hivittävät katsomukset”.

Mitä olen sanonut tuota proudhonilaista suunnitelmaa vastaan?

Ensiksi, maankoron siirtäminen valtiolle on samaa kuin yksilöllisen maanomistuksen hävittäminen.

Toiseksi, vuokra-asunnon lunastus ja asunnon siirtäminen entisen vuokralaisen omistukseen ei lainkaan koske kapitalistiseen tuotantotapaan.

Kolmanneksi, suurteollisuuden ja kaupunkien nykyisen kehityksen oloissa tuo ehdotus on yhtä typerä kuin taantumuksellinenkin, ja asunnon palauttaminen jokaisen eri henkilön yksilölliseen omistukseen olisi taka-askelel.

Neljänneksi, pääomakoron pakollinen alentaminen ei suinkaan heikennä kapitalistista tuotantotapaa, päinvastoin, kuten korkokiskuruutta vastaan annetut lait osoittavat, se on yhtä vanhaa kuin mahdotontakin.

Viidenneksi, pääomakoron hävittämisen ohella ei suinkaan hävitetä taloista perittävää vuokratilaa.

Toisesta ja neljännestä kohdasta Mülberger on nyt yhtä mieltä. Muita kohtia vastaan hän ei sano sanaakaan. Ja kuitenkin ne ovat juuri niitä kohtia, joista käydään väittelyä. Mutta Mülbergerin vastaus ei ole vastaväite; hän kiertää huolellisesti kaikki taloustieteelliset kohdat, jotka kuitenkin ovat ratkaisevia; tuo vastaus on henkilökohtainen valituskirjelmä eikä mitään muuta. Niinpä hän valittaa, kun ennakoin sen ratkaisun, jonka hän on luvannut antaa muissa, esimerkiksi valtionvelkoja, yksityisvelkoja, luottoa koskevissa kysymyksissä, ja sanon, että ratkaisu on oleva, kuten asuntokysymyksessäkin, kaikkialla se, että korko lakkautetaan, korkomaksut muutetaan pääoman kuulusmaksuiksi ja luotto tehdään korottomaksi. Ja sittenkin voisin lyödä vielä nytkin vetoa, että kun nuo Mülbergerin kirjoitukset näkevät päivänvalon, niin niiden pääasiallinen sisältö tulee niin ikään vastaamaan Proudhonin „Yleisaatetta” (luotto s. 182, valtionvelat s. 186, yksityisvelat s. 196), niin kuin asuntokysymystä koskevat kirjoitukset vastaavat samasta kirjasta siteerat-tuja kohtia.

Mülberger opettaa minua tässä yhteydessä, että sellaiset kysymykset kuin verot, valtionvelat, yksityisvelat, luotto, joiden lisäksi nyt tulee vielä yhteisön autonomiakysymys, ovat talonpoikaiston ja maaseutupropagandan kannalta mitä tärkeimpiä. Suurin piirtein olen samaa mieltä, mutta 1) talonpojista ei ole

tähän saakka ollut puhetta lainkaan ja 2) kaikkien noiden kysymysten proudhonilaiset „ratkaisut” ovat taloustieteellisesti yhtä tolkkuttomia ja oleellisesti yhtä porvarillisia kuin hänen asuntokysymystä koskeva ratkaisunsaakin. Sitä Mülbergerin vihjausta vastaan, etten muka pidä tarpeellisena saada talonpoikia mukaan liikkeeseen, *minun* ei tarvitse puolustautua. Kuitenkin katson typeryydeksi, kun tässä tarkoituksessa talonpojille suositellaan Proudhonin ihmetohtorointia. Saksassa on vielä hyvin paljon suuria maatiloja. Proudhonin teorian mukaan ne kaikki pitäisi pirstoa pieniksi talonpoikaistiloiksi, mikä maataloustieteen nykyisellä tasolla ja sen kokemuksen kannalta, minkä Ranska ja Länsi-Saksa ovat saaneet palstatilaomistuksesta, olisi suorastaan taantumuksellista. Yhä olemassaoleva suurmaanomistus tarjoaa meille päinvastoin tervetulleen aiheen ryhtyä harjoittamaan yhdistyneiden työntekijäin avulla laajamittaista maanviljelyä, jonka pohjalla vain onkin mahdollista kaikkien nykyaikaisten apuvälineiden, koneiden ym. käyttö, ja osoittaa siten pientalonpojille havainnollisesti yhtymiseen perustuvan suurtalouden paremmuudet. Tanskan sosialistit, jotka ovat tässä suhteessa kaikista muista edellä, ovat sen käsittäneet jo kauan sitten.

Samoin minun ei tarvitse puolustaa itseäni moitteelta, että työläisten nykyiset kauheat asunto-olot ovat minusta muka näyttäneet „merkityksettömältä pikkuseikalta”. Mikäli tiedän, olen saksalaisessa kirjallisuudessa ensimmäisenä kuvannut noita oloja siinä klassilliseksi kehittyneessä muodossa, jossa ne esiintyvät Englannissa; ja sitä en tehnyt siksi, kuten Mülberger arvelee, että ne olisivat „loukanneet *oikeudentuntoani*” — paljon olisi puuhaa sillä, joka saisi päähänsä panna kirjaan kaikki hänen oikeudentuntoaan loukkaavat tosiasiat, — vaan, kuten kirjaseeni alkulauseessa on sanottu, antaakseni tosiasiallista pohjaa silloin syntyneelle ja tyhjien fraasien parissa askartelevalle saksalaiselle sosialismille kuvaamalla nykyaikaisen suurteollisuuden luomia yhteiskunnallisia oloja. Mutta mieleeni ei kyllä juolahda ratkaista sen enempiä niin sanottua *asuntokysymystä*, kuin ryhtyä ratkomaan yksityiskohtaisesti vieläkin tärkeämpää *elintarvikekysymystä*. Olen tyytyväinen, kun voin osoittaa, että nykyisen yhteiskuntamme tuotanto on riittävää, jotta yhteiskunnan kaikilla jäsenillä olisi kylliksi syötävää ja että taloja on kyllin paljon, jotta voitaisiin antaa työtätekeville joukoille tilavia ja terveellisiä asuntoja. Mutta sen tuumiskeleminen, miten tuleva yhteiskunta tulee säännöstelemään ravinnon ja asuntojen jaon, johtaa suoraa päätä *utopiaan*. Kaikkien tähänastisten tuotantotapojen perusehtojen tarkastelun nojalla voimme korkeintaan väittää, että kapitalistisen tuotannon hävitessä tähänastisen yhteiskunnan tietyt omistamismuodot käyvät mahdottomiksi. Tilapäistoimenpiteidenkin on kaikkialla oltava kyseisellä ajan-

kohdalla vallitsevien suhteiden mukaisia; pienmaanomistuksen maissa ne tulevat olemaan oleellisesti toisenlaisia kuin suurmaanomistuksen maissa jne. Mihin tullaan, kun näitä niin sanottuja käytännön kysymyksiä, kuten asuntokysymystä, jne., yritetään ratkaista yksitellen, sitä ei kukaan osoita meille paremmin kuin itse Mülberger, joka ensin 28 sivulla selittelee, että „asuntokysymyksen ratkaisu sisältyy kokonaisuudessaan sanaan *lunastus*”, änkyyttääkseen sitten, kun hänet pannaan tiukalle, hämillään, että oikeastaan on vielä hyvin kyseellistä, „tuleeko työtätekevä kansa kunnioittamaan enemmän lunastusta” talojen todellisen haltuunoton yhteydessä vaiko jotain muuta pakko- luovutusmuotoa.

Mülberger vaatii, että meidän pitäisi olla *käytännöllisiä*, että meidän ei pitäisi „todellisten käytännöllisten suhteiden vastineiksi” „asettaa vain kuolleita abstraktisia kaavoja”, että meidän pitäisi „jättää abstraktinen sosialismi ja käydä käsiksi *määrättyihin, konkreettisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin*”. Jos Mülberger tekisi sen, niin hänen ansionsa liikkeessä olisivat kenties suuriakin. Onhan ensimmäisenä askeleena käytäessä käsiksi tiettyihin konkreettisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin se, että niitä tutkitaan, otetaan selvää niiden todellisesta taloudellisesta yhteydestä. Entä mitä me tapaamme Mülbergerillä? Kokonaista kaksi väittämää, nimittäin:

1) „Vuokramies on talonomistajaan nähden se, mikä palkkatyöläinen on kapitalistiin nähden”.

Edellä, erillisjulkaisun 6. sivulla¹, olen osoittanut, että tuo väite on kokonaan väärä eikä Mülbergerillä ollut sitä vastaan mitään sanottavaa:

2) „Mutta sinä härkänä, jota (yhteiskunnallisen reformin yhteydessä) on tartuttava sarvista, on *pääoman tuottavuus*, joksi sitä sanoo taloustieteen libreaalinen koulukunta ja jota *todellisuudessa ei ole olemassa, mutta joka olemalla näennäisesti olemassa* toimii nykyistä yhteiskuntaa painavan epäyhtenäisyyden verhona”.

Siis härkää, jota pitäisi tarttua sarvista, „*ei todellisuudessa*” ole olemassa eikä sillä siis ole „sarviakaan”. Pahana ei ole se itse, vaan sen *näennäinen oleminen*. Kuitenkin „niin sanottu (pääoman) tuottavuus pystyy loihtimaan esiin taloja ja kaupunkikeja”, joiden olemassaolo ei ole suinkaan „näennäistä” (s. 12).

Ja mieskö, joka löpisee avuttoman sekavasti pääoman ja työn välisistä suhteista, vaikka „hänkin tuntee hyvin Marxin „Pääoman”, ryhtyy neuvomaan saksalaisille työläisille uutta ja parempaa tietä ja on olevinaan „rakennusmestari”, joka „ainakin

¹ Ks. tätä osaa, s. 495. *Toim.*

ylimalkaan on selvillä tulevan yhteiskunnan arkkitehtonisesta rakenteesta”?

„Kukaan ei ole päässyt tiettyjä konkreettisia yhteiskunnallisia suhteita” lähemmäksi kuin Marx „Pääomassa”. Hän on käyttänyt kaksikymmentä viisi vuotta tutkiakseen niitä kaikin puolin, ja hänen arvostelunsa tulokset sisältävät kaikkialla myöskin niin sanottujen ratkaisujen idun, mikäli ne nyky kautena yleensä ovat mahdollisia. Mutta ystävällemme Mülbergerille se ei riitä. Kaikki se on abstraktista sosialismia, kuolleita abstraktisia kaavoja. Sen sijaan että tutkisi „tiettyjä konkreettisia yhteiskunnallisia suhteita”, ystävämme Mülberger tyytyy lukemaan Proudhonin muutamia niteitä, jotka eivät sano hänelle tietyistä konkreettisista yhteiskunnallisista suhteista kerrassaan mitään, mutta sen sijaan antavat hänelle varsin tiettyjä konkreettisia ihmereseptejä kaikenlaista yhteiskunnallista pahaa vastaan; ja tuota valmista yhteiskunnanpelastamissuunnitelmaa, tuota Proudhonin *systeemiä* hän tarjoaa saksalaisille työläisille sen varjolla, että hän haluaa „sanoa jäähyväiset *systeemeille*”, kun sitä vastoin minä „valitsen päinvastaisen tien”! Käsittääkseni sen, minun täytyisi olettaa, että olen sokea ja Mülberger kuuro, joten emme voi mitenkään ymmärtää toisiamme.

Riittää. Jollei tästä polemiikista olekaan mitään muuta apua, niin on siitä ainakin se hyöty, että se osoittaa, miten on noiden „käytännölliseksi” sosialisteiksi itseään nimittävien käytännön laita. Nuo käytännölliset ehdotukset kaiken yhteiskunnallisen pahan poistamiseksi, nuo yhteiskunnalliset yleislääkkeet ovat aina ja kaikkialla olleet niiden lahkokuntien perustajien valmistetta, jotka ovat esiintyneet aikana, jolloin proletaarinen liike kävelee vielä lapsenkengissä. Heidän joukkoonsa kuuluu myös Proudhon. Proletariaatin kehitys viskaa pian syrjään nuo kapalo-vaatteet ja saa työväenluokankin tajuamaan sen, ettei ole mitään epäkäytännöllisempää kuin nuo etukäteen keksityt ja kaikkiin tapauksiin sopivat „käytännölliset ratkaisut”, ja että käytännöllinen sosialismi on päinvastoin kapitalistisen tuotantotavan eri puolien oikeassa ymmärtämisessä. Työväenluokan, jolla on siitä tieto, ei ole *milloinkaan* vaikeaa vastaavissa tapauksissa päättää, mitä yhteiskunnallisia laitoksia vastaan ja miten sen on peruskunsa suunnattava.

*Kirjoittanut F. Engels kesäkuu 1872—
helmikuu 1873 välisenä aikana*

*Julkaistu ensi kerran „Volksstaat” leh-
dessä v. 1872—1873*

*Engelsin tarkastama toinen painos ilmes-
tyi v. 1887*

*Julkaistaan vuoden 1887 painoksen tekstin
mukaan, joka on tarkastettu vertaamalla
sanomalehden tekstiin*

Suomennos venäjänkielestä